

Co-funded by
the European Union

МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

МЕТОДОЛОГИЯ И НАСОКИ ЗА МЕДИАЦИЯ В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС
НА ДЕТЕТО ПРИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

Co-funded by
the European Union

МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

МЕТОДОЛОГИЯ И НАСОКИ ЗА МЕДИАЦИЯ В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС
НА ДЕТЕТО ПРИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

Фондация „Право и интернет“ разработи „Международна семейна медиация в България: Методология и насоки за медиация в най-добрия интерес на детето при международно отвлечане на деца“ въз основа на европейската методология iCare, адаптирана към българския контекст. Документът стъпва и върху изследванията, проведени от Фондацията, в рамките на националния изследователски доклад по проекта iCare2.

Всички документи са достъпни на уебсайта на проекта - <https://project-icare.eu/>, както и на уебсайта на Фондация „Право и интернет“ - <https://www.netlaw.bg/en/a/icare2>.

АВТОРИ

Рада Стоилова, Фондация

Право и интернет

Мира Иванчева, Фондация

Право и интернет

СЪАВТОРИ

Дая Венке

Defense for Children International – Италия

Лаура Карпането

Университет на Генуа, Италия (Глава 4)

Атанас Киров, Фондация

Право и интернет

Ишар Халаф-Нюзом, Магдалена Янчук , Балтазар Арнолд

Международен център за медиация при семейни конфликти и отвлечане на деца, Германия

Валадис Масторас, Атанасиос Мавропулос, Христос Вулгарис

Center for Research and Technology, Гърция

Естер ди Наполи

Университет на Ферара, Италия

Катерина Пароди

Defense for Children International – Italy Италия

Джанет Флауит, Алисън Шалаби

Reunite, Великобритания

Силгия Карач

Международна социална служба, Швейцария

ОФОРМЛЕНИЕ

Yoge comunicazione sensibile

Генуа, Италия

ИЛЮСТРАЦИИ

Masha Rumyantseva

© Defense for Children International – Италия, Генуа. Първо издание: 2022 г. Второ издание: 2025 г.

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са единствено на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската Комисия. Нито Европейският съюз, нито финансиращият орган могат да бъдат държани отговорни.

СЪДЪРЖАНИЕ

Речник	4
Акроними	7
1. Въведение	8
2. Международно отвлчание на деца в България: обзор на ситуацията	14
3. Медиация при международно отвлчание на деца: възможности и предизвикателства	18
4. Медиация при международно отвлчание на деца: правна рамка	28
5. Правото на детето да бъде изслушано: осигуряване на възможност за участие на детето в медиация	40
6. Медиацията и принципът за най-добрия интерес на детето: подкрепа на родителите при намирането на решения в най-добрия интерес на детето	62
7. Регулиране на услугите по медиация в най-добрия интерес на детето	78
8. Препоръки	102
9. Референции	106

РЕЧНИК

Този речник е базиран на ключови термини и определения, използвани в Ръководството за добри практики по медиация от Хагската конференция по международно частно право¹, както и на правни термини от Конвенцията на ООН за правата на детето и Регламент (ЕС) 2019/1111 относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвлечение на деца.

Дете

Конвенцията на ООН за правата на детето определя дете като всяко лице под 18-годишна възраст (UNCRC, член 1).² Това определение е потвърдено и от Регламент (ЕС) 2019/1111 (член 2.2.6).³

Хагската конвенция от 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца пояснява в член 4, че тя се прилага за деца, които все още не са навършили 16 години.⁴

В България, дете по смисъла на Закона за закрила на детето е всяко физическо лице до навършването на 18 години.⁵

Комитет по правата на детето

Комитетът по правата на детето на ООН е независим орган от 18 експерти, които наблюдават прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД) и нейните допълнителни протоколи от държавите, които са я ратифицирали.⁶

Международно отвлечение на деца

Международното отвлечение на деца се отнася до неправомерното отвеждане или задържане на дете.

Неправомерно отстраняване или задържане

Отвеждане или задържане на дете, когато

- такова отвеждане или задържане е в нарушение на правото на родителски права, придобито по решение, по силата на закон или по споразумение, имащо правно действие съгласно правото на държавата членка, в която детето е имало обичайно местопребиваване непосредствено преди отвеждането или задържането; и
- към момента на отвеждането или задържането, правата на попечителство са били действително упражнявани, съвместно или самостоятелно, или биха били упражнявани, ако не е било отвеждането или задържането.

Регламент (ЕС) 2019/1111, член 2.2.11

¹ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г.

² Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на детето, 1989 г.

³ Регламент (ЕС) 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвлечение на деца (Регламент (ЕС) 2019/1111).

⁴ Хагска конференция по международно частно право, *Конвенция от 25 октомври 1980 г.* за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, № 28 (Хагска конвенция от 1980 г.).

⁵ Закон за закрила на детето, обнародван в ДВ бр. 48/13.06.2000 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 54/04.07.2025 г., чл.2.

⁶ Комитет по правата на детето на ООН, Сесия на Комитета по правата на детето (2025 г.) <https://webtv.un.org/en/search/categories/meetings-events/human-rights-treaty-bodies/committee-rights-child>.

Родители

Родители са лицата, които се признават за такива спрямо детето съгласно приложимото национално законодателство.

Хагската конференция по международно частно право (НССН) отбелязва, че в „... малък брой случаи в обхвата на Конвенцията от 1980 г. става въпрос за лице, различно от родителя (баба или дядо, доведени родители или всяко друго лице, свързано или несвързано с него), или институция или друг орган, чиито права на попечителство са нарушени чрез неправомерно отвеждане или задържане на детето.“ В светлината на тези съображения термините „родители“, „оставени родители“ и „отвеждащи родители“ се използват за обозначаване на всяко друго лице или орган, чиито права на попечителство са нарушени чрез неправомерно отвеждане или задържане, или за които се твърди, че са неправомерно отвели или задържали дете.⁷

Носител на родителска отговорност

Всяко лице, институция или друг орган, носещ родителска отговорност за дете.

Регламент (ЕС) 2019/1111, член 2.2.8

Оставен родител

Родителят, който твърди, че правото му на попечителство е било нарушено чрез неправомерно отнемане или задържане.⁸

Отвеждащ родител

Родителят, за когото се твърди, че е преместил дете от обичайното му местопребиваване в друга държава или че е задържал дете в друга държава.⁹

Родителска отговорност

Всички права и задължения, свързани с личността или имуществото на детето, които са предоставени на физическо или юридическо лице по решение, по силата на закон или по споразумение, имащо правна сила, включително правото на попечителство и правото на лични отношения.

Регламент (ЕС) 2019/1111, член 2.2.7

Право на упражняване на родителски права

Право на упражняване на родителски права включва права и задължения, свързани с грижите за личността на детето, и по-специално правото да се определя мястото на пребиваване на детето.

Регламент (ЕС) 2019/1111, член 2.2.9

Право на лични отношения

Право на лични отношения означава право на лични отношения с дете, включително правото да се отведе детето на място, различно от обичайното му местопребиваване, за ограничен период от време.

Регламент (ЕС) 2019/1111, член 2.2.10

Медиация

Хагската конференция по международно частно право описва медиацията, както следва:

„Дефинициите на „медиация“, които могат да бъдат намерени в правни текстове и публикации, се различават значително и често отразяват определени минимални изисквания относно процеса на медиация и личността на медиатора в съответните юрисдикции. Обединявайки общите характеристики в тези различни дефиниции, медиацията може да се определи като доброволен, структуриран процес, при който „медиатор“ (...) улеснява комуникацията между страните по конфликт, като им позволява да поемат отговорност за намирането на решение на своя конфликт.“¹⁰

ХКМЧП отбелязва, че някои дефиниции на медиация се отнасят и до принципите на поверителност, неутралност или безпристрастност, въпреки че тези принципи не се поддържат еднакво от всички дефиниции.

Медиацията е доброволна и поверителна процедура за извънсъдебно разрешаване на спорове, при която трето лице - медиатор, подпомага спорещите страни да постигнат споразумение.

Закон за медиацията (посл. изм. и доп. – ДВ, бр. 55 от 8.07.2025 г.), чл.2.

⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 11.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

¹⁰ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 7.

Международна семейна медиация

Европейската комисия определя трансграничната семейна медиация, наричана още международна семейна медиация, като „процес, провеждан от едно (или няколко) безпристрастни, квалифицирани трети лица, медиатори. Медиаторът няма правомощия да взема решения, но помага на страните да възстановят комуникацията и им съдейства сами да разрешат проблема си. Постигнатото споразумение е решение, което е специално съобразено с техния спор и което гарантира, че изборите им като родители отчитат най-добрите интереси на детето (...)“.¹¹

Медиатор

Хагската конференция по международно частно право използва термина „медиатор“, за да обозначи безпристрастна трета страна, която провежда медиацията.

ХКМЧП отбелязва, че „много определения на термина „медиатор“ в национални или регионални инструменти отразяват необходимите (правни) изисквания, които едно лице трябва да изпълни, за да бъде „медиатор“, и начина, по който трябва да се проведе медиацията. (...) Терминът се използва, освен ако не е посочено друго, без да се засяга професионалният опит на медиатора и специфичните изисквания, които едно лице може да трябва да изпълни, за да може да се нарече „медиатор“ в дадена правна система. Терминът „медиатор“ се използва (...) без да се засяга дали медиацията се провежда като съвместна медиация (с двама или повече медиатори) или като индивидуална медиация (медиация с един медиатор), т.е. освен ако не е посочено друго, всяко използване в това ръководство на термина „медиатор“ в единствено число се отнася и до медиация, провеждана от повече от един медиатор.“¹²

Споразумение, постигнато чрез медиация

Споразумението, постигнато чрез медиация, се отнася до резултата от медиацията, т.е. договореното решение, постигнато от страните в медиацията.¹³

Домашно насилие

Домашното насилие се отнася до всички актове на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, които се случват в семейството или домашната общност или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят споделя или е споделял едно и също жилище с жертвата.

Конвенция на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие („Истанбулска конвенция“), CETS № 210, 2011 г., член 3, буква б).

Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпругеско съжителство или в интимна връзка.

За психическо насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.

Закон за защита от домашното насилие (посл. изм. и доп. – ДВ, бр. 69 от 11.08.2023 г.), чл.2.

11 Европейско правосъдие (2020), Семейна медиация, [Какво е трансгранична семейна медиация?](#), Последна актуализация: 17 юни 2025 г.

12 Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 7.

13 Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 10.

АКРОНИМИ

Хагска конвенция от 1980 г. Хагска конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца

Хагска конвенция от 1996 г. Хагска конвенция за юрисдикцията, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството по отношение на родителската отговорност и мерките за закрила на децата

Регламент 2019/1111 Регламент (ЕС) 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 години относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни въпроси и въпроси, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвлечение на деца

Чл. Член

МВД Медиация, включваща деца

ЗЗД Закон за закрила на детето

ГПК Граждански процесуален кодекс

ЕКПЧ Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (Европейска конвенция за правата на човека)

ЕС Европейски съюз

ХКМЧП Хагска конференция по международно частно право

МСМ Международно семейна медиация

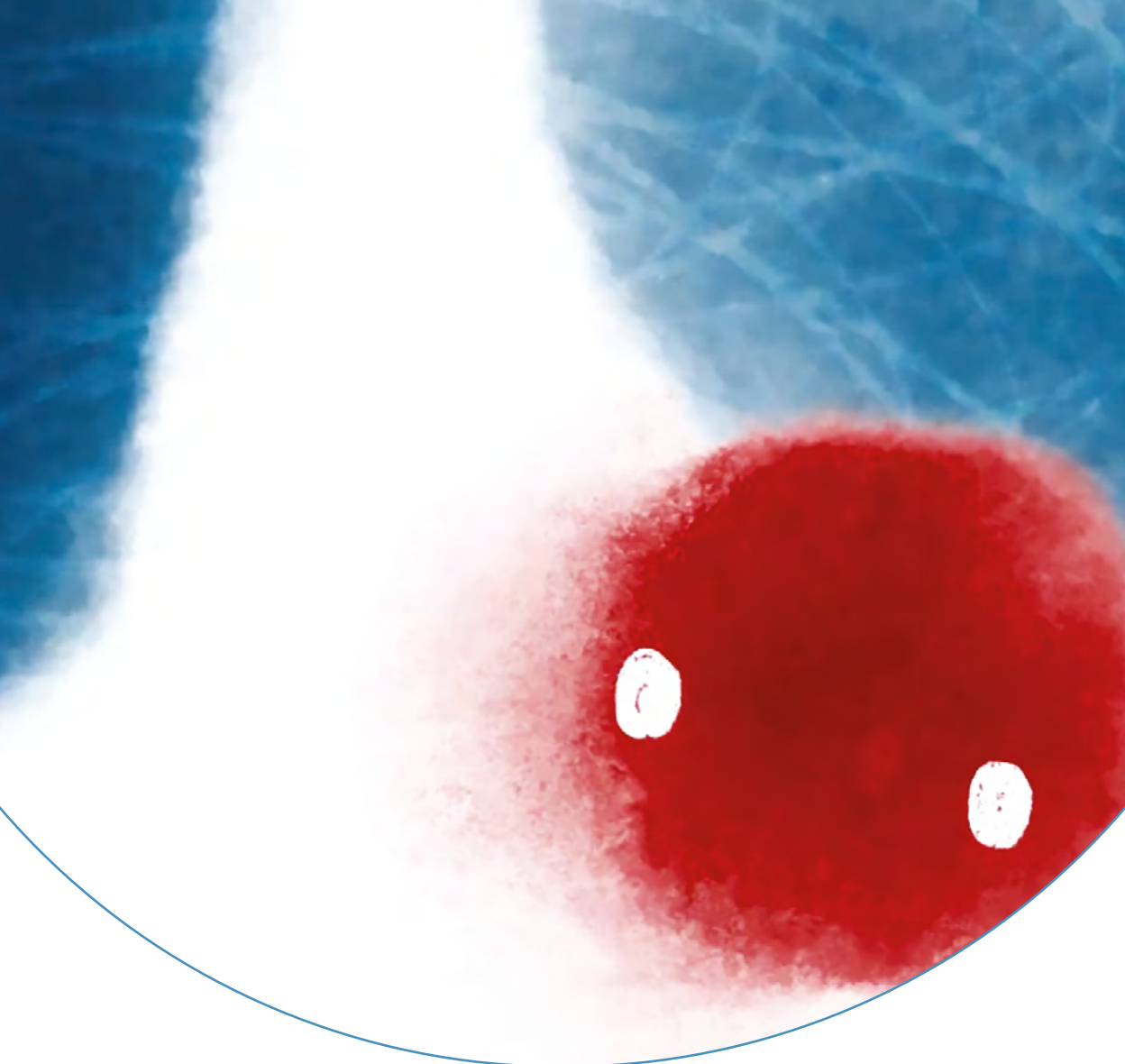
МСС Международна социална служба

МiKK eV Международен център за медиация при семейни конфликти и отвлечение на деца (Германия)

КПД Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на детето

ЕКЕП Европейската комисия за ефективност на правосъдието

ОПОБСМ Оценка на проблемите и опасенията за безопасността от страна на медиатора

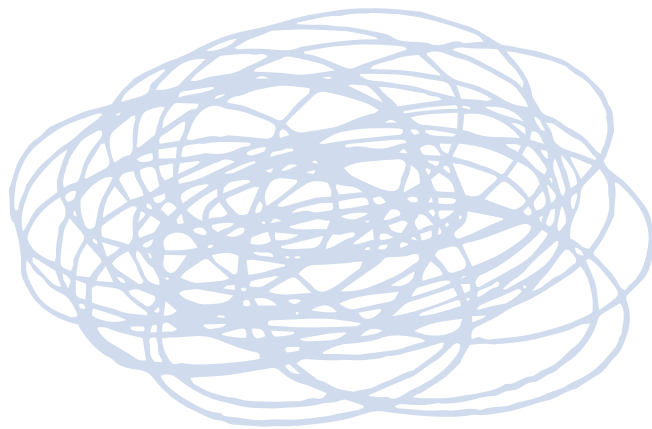
1

ВЪВЕДЕНИЕ

Международното отвлечение на деца се отнася до ситуации, при които родител отвежда собственото си дете или деца в друга държава или ги задържа там без съгласието на другия родител.¹⁴ Тези ситуации обикновено възникват, когато семействата са в криза и често са свързани с това, че членове на семейството са разпръснати в повече от една държава или имат връзки с повече от една държава.

През 2021 г. Хагската конференция по международно частно право (ХКМЧП) идентифицира 2579 заявления до централните органи по дела за международно отвлечение на деца, включително 2180 заявления за връщане и 399 заявления за лични отношения. Повечето от случаите се отнасят до отделни деца без братя и сестри, които са средно на възраст малко под 7 години. Общият процент на връщане е 39%, като 16% са доброволни връщания, а 23% са съдебни връщания. В сравнение с предходни години общият процент на връщания е намалял, като през 2015 г. са регистрирани 45% връщания, през 2008 г. - 46%, през 2003 г. - 51%, а през 1999 г. - 50%.¹⁵

„Missing Children Europe“ съобщава, че в Европейския съюз (ЕС) международните отвлечения на деца представляват втората по големина група деца, считани за изчезнали, както и по-голямата част от трансграничните случаи, обработвани от европейската мрежа от горещи линии за изчезнали деца. През 2020 г. националните горещи линии на 15 европейски държави са открили 664 такива случая.¹⁶ През 2023 г. 18% от случаите на изчезнали деца, обработени от горещите линии, са свързани с отвлечение на деца на възраст между 4 и 11 години от родители. 42% от отвлеченията са извършени между държави членки на ЕС.¹⁷

¹⁴ Вижте речника за определението за неправомерно отвеждане или задържане на дете.

¹⁵ Хагска конференция по международно частно право (2023 г.), [Глобален доклад, Статистическо проучване на заявленията, подадени през 2021 г. съгласно Конвенцията за отвлечение на деца от 1980 г.](#), стр. 7. Данните показват броя на заявленията съгласно Конвенцията за отвлечение на деца от 1980 г., подадени чрез централните органи, а не всички случаи на международно отвлечение на деца. Те се основават на отговори от 71 от 101-те договарящи държави, които са били страни по Конвенцията за отвлечение на деца от 1980 г. по това време, и се оценява, че отразяват 94% от всички заявления, получени и изпратени през 2021 г. съгласно Конвенцията (стр. 5).

¹⁶ Missing Children Europe (2021), [Международно отвлечение на деца](#), уебсайт. Missing Children Europe (без дата), [Цифри и тенденции за 2020 г. от горещи линии за изчезнали деца и трансгранични семейни медиатори](#), стр. 2.

¹⁷ Missing Children Europe (без дата), [Данни и статистика от горещи линии за изчезнали деца през 2023 г.](#)

МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ

В България понастоящем няма официална национална статистика за случаите на международно отвлечение на деца, както и официална информация относно държавите, участващи в тези случаи, независимо дали те се отнасят до страната на произход на отвеждащия родител или до държавата, в която детето е отведено или от която е върнато.

Въпреки това, според информация, получена чрез въпросник, разпространен сред семейните медиатори като част от рамката на проект iCage2, наричан по-долу „**Въпросникът iCage2**“ или „националният въпросник“, се смята, че приблизително 20 до 22 случая на международно отвлечение на деца се завеждат пред Софийския градски съд, основният съдебен орган, разглеждащ делата за международно отвлечение на деца в България, всяка година. Освен това, според друга неофициална статистика, през 2021 г. чрез Министерството на правосъдието са подадени 25 молби за връщане на деца съгласно Хагската конвенция от 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца,¹⁸ наричана по-долу Хагската конвенция от 1980 г., като 7 от тях са от Германия и 7 от Обединеното кралство.¹⁹ През 2022 г. са подадени 22 такива молби, 5 от които са от Белгия. През 2023 г. са подадени 23 молби, като 6 са от Обединеното кралство и 5 от Германия.²⁰

Броят на молбите, изпратени от Министерството на правосъдието за дете, отвлечено от България в други държави, варира между 4 и 5 през трите години. Малкият брой молби може да се дължи и на липсата на осведоменост относно тези средства за защита.²¹

¹⁸ Конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 25 октомври 1980 г., 1343 UNTS 89.

¹⁹ Снежина Ковачева, „Международно отвлечение на деца“ (Адв. Ковачева, 2024) <https://advokatkovacheva.bg/mezhdunarodno-otvluchane-na-dete/>.

²⁰ Пак там.

²¹ Пак там.

Въпреки усилията за справяне със случаите на международно отвлечение на деца от страна на България, остават значителни предизвикателства по отношение на пълното спазване на международните стандарти и подобряването на съответните съдебни процеси. България е обект на критики от Държавния департамент на Съединените щати, който в годишните си доклади²² за годините 2008, 2010, 2011,

2023, 2024 и 2025 г. посочва, че България демонстрира тенденция на неспазване на Хагската конвенция от 1980 г. Основното безпокойство, повдигнато в тези доклади, е постоянният неуспех на българските правоприлагащи органи да изпълнят съдебните решения за връщане, въпреки че съдилищата като цяло вземат своевременни решения. В годишния доклад за 2025 г.²³ е отбелязано, че 25% от случаите

²² Държавен департамент на САЩ, Годишни доклади за международното отвлечение на деца (Travel.State.Gov, май 2025) <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>

²³ Държавен департамент на САЩ, Годишни доклади за международното отвлечение на деца (Travel.State.Gov, май 2025) <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>

на връщане на деца остават нерешени повече от 12 месеца, като сред тях има и един случай, висящ повече от три години. По подобен начин докладът за 2023 г.²⁴ подчертава забавянията в съдебните производства и нежеланието за изпълнение на решенията за връщане.

В отговор на тези проблеми, през 2023 г. са проведени множество срещи между заинтересовани страни от САЩ и България, включително българския централен орган, заместник-министъра на правосъдието и председателя на Софийския градски съд, за да се обсъдят предизвикателствата пред правоприлагането и да се предложат възможности за продължаващо сътрудничество. Освен това, Министерството предложи Програма за международни посетители и лидери, която да улесни обмена на информация между американските и българските служители, отговорни за прилагането на Конвенцията.²⁵

Осъзнавайки сложността и значителния мащаб на тези случаи, международната общност разработи стандарти и процедури за справянето с тях. Въпреки съществуването на законодателна рамка на международно и европейско равнище, борбата с международното отвличане на деца остава предизвикателство. Сложността на тези случаи се дължи на няколко фактора:

Трансграничният характер на случаите изисква сътрудничество между държавните органи, компетентните институции и специалистите в националните правни и съдебни системи, както и в системите за социално подпомагане и закрила на детето; те трябва да си сътрудничат и да общуват на различни езици и в различни култури. Все още съществуват значителни различия: например, международното отвличане на деца е престъпление в някои държави членки на ЕС, което затруднява завръщането на отвеждащите родители в съответната страна.²⁶

В този контекст, поредицата от проекти iCare има за цел да подобри положението на децата, засегнати от международно отвличане на деца, чрез подобряване на прилагането на Регламент (ЕС) 2019/1111,²⁷ наричан по-долу Регламент Брюксел II, Брюксел II-bis или Брюксел IIb, и чрез укрепване на международната семейна медиация (МСМ) с особено внимание към най-добрият интерес на детето.

Международната семейна медиация е процес, провеждан от един или повече квалифицирани медиатори, които помагат на родителите да общуват помежду си и да разрешат спора си. Медиаторите са безпристрастни и нямат правомощия да вземат решения или да дават указания на родителите. Споразумението, постигнато чрез медиация, е специално решение на родителския спор, което дава първосте-

²⁴ Държавен департамент на САЩ, *Годишен доклад за международното отвличане на деца за 2023 г.* (април 2023 г.) <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>

²⁵ Пак там.

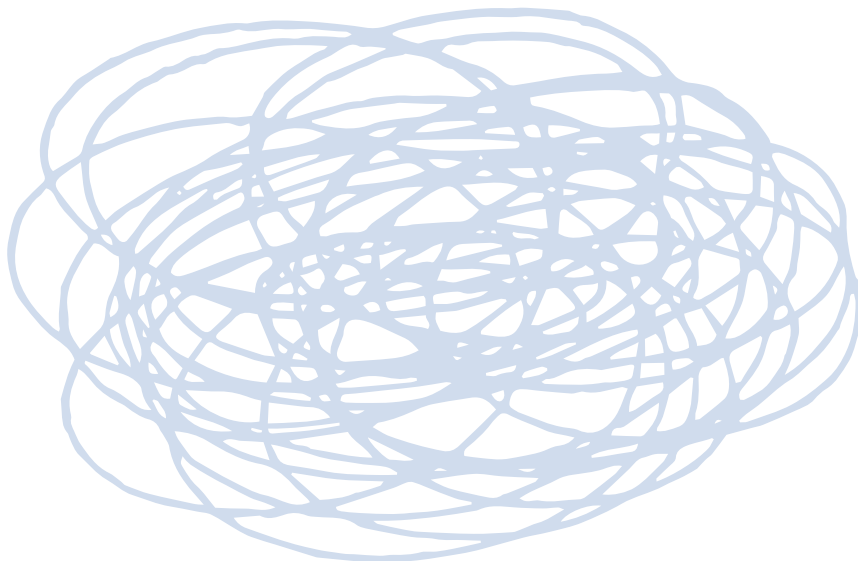
²⁶ В някои страни поведението е криминализирано, когато и родителят, който е отнел детето, и родителят, който е оставил детето, носят пълна родителска отговорност (Хърватия, Дания, Кипър, Финландия, Франция, Германия, Гърция, Ирландия, Италия, Нидерландия) или когато родителят, който е отнел детето, носят ограничена родителска отговорност (Австрия, Белгия, Унгария, Литва, Полша, Португалия, Словения, Испания, Швеция). Specjalski, M. (2019), *Криминализиране на „отвлеченията от родители“ в някои европейски страни и правото на човека на зачитане на личния и семейния живот*, HDIM.CS/0348/19, 24 септември 2019 г. Kosonoga -Zygmunt, J. (2021), *Odpowiedzialność karna rodziców za uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego dziecka* (чл. 211 К.), *Ius Novum*, 3/2021.

²⁷ Регламент (ЕС) 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и дела, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвличане на деца (Регламент (ЕС) 2019/1111).

пенно значение на най-добрия интерес на детето.²⁸ В България, международната семейна медиация е развиваща се, но все още слабо развита област, която изисква по-силна правна, институционална и професионална подкрепа. Въпреки че правната рамка официално признава международната семейна медиация и включва разпоредби за трансгранични спорове съгласно Закона за медиацията,²⁹ тя не успява да адресира адекватно специфичните правни, културни и процедурни особености на международните дела, особено тези, свързани с отвлечане на деца. Липсата на задължително специализирано обучение, липсата на координация между Централния орган, съдилищата и центрове за медиация, както и минималното финансиране, силно ограничават достъпността и ефективността на международната семейна медиация. Медиацията в такива случаи е допълнително подкопана от неясни етични стандарти

и липсата на механизми за гарантиране правото на детето да участва и зачитането на на-добрият интерес на детето.

Настоящият документ има за цел да предостави насоки от гледна точка на ориентирания към детето подход за професионалистите, ангажирани в семейна медиация при случаи на международно отвлечане на деца. Основната цел е да се идентифицират подходи и мерки, подходящи за гарантиране на правата на детето и насърчаване на най-добрият интерес на детето в контекста на международната семейна медиация. Макар да се фокусира върху дела за международно отвлечане на деца, представените принципи и примери от практиката могат да бъдат полезни и при други трансгранични семейни спорове, при които родителите прибягват до медиация, за да постигнат споразумение относно грижите за детето и зачитането на неговия висш интерес.

²⁸ Европейско правосъдие (2020), *Семейна медиация, Какво е трансгранична семейна медиация?*, Последна актуализация: 10.08.2020 г.

²⁹ Закон за медиацията, обнародван в ДВ бр. 110/17.12.2004 г., последно изменен в ДВ бр. 55/08/07/2025 г.

Методологията iCare се основава на международното и европейското право, препоръки и ръководства за добри практики, по-специално,

- Ръководство на ХКМЧП за добри практики по медиация (2012 г.)³⁰
- Насоки на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето (2010 г.)³¹
- Препоръка на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно семейната медиация (1998 г.)³²
- Препоръка на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно насърчаването на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители (2025 г.)³³
- Общи коментари на Комитета по правата на детето³⁴
- Международна социална служба, Харта за международни процеси на семейна медиация (2017 г.) и Ръководство за международна семейна медиация „Разрешаване на семейни конфликти“ (2014 г.)³⁵
- Европейски кодекс за поведение на медиаторите (2004 г. и 2018 г.)³⁶

Този документ е разработен от Фондация „Право и Интернет“. Той се основава на европейската методология на iCare за международна семейна медиация в най-добрия интерес на детето,³⁷ която е разработена между 2021 и 2022 г. и е базирана на консултации с международни, европейски и национални заинтересовани страни и експерти. Във втората фаза на проекта, между 2025 и 2027 г., европейската методология е преведена и адаптирана към националния контекст на България, както и на другите страни партньори по проекта - Италия, Франция и Полша.

³⁰ Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), *Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца*, 2012 г.

³¹ Съвет на Европа, [Насоки](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г.

³² Съвет на Европа, Комитет на министрите, [Препоръка № R \(98\) 1 на Комитета на министрите до държавите членки относно семейната медиация](#), 21 януари 1998 г. Вижте също: Съвет на Европа, Комитет на министрите, [Препоръка Rec\(2002\)10 на Комитета на министрите до държавите членки относно медиацията по граждански дела](#), 18 септември 2002 г.

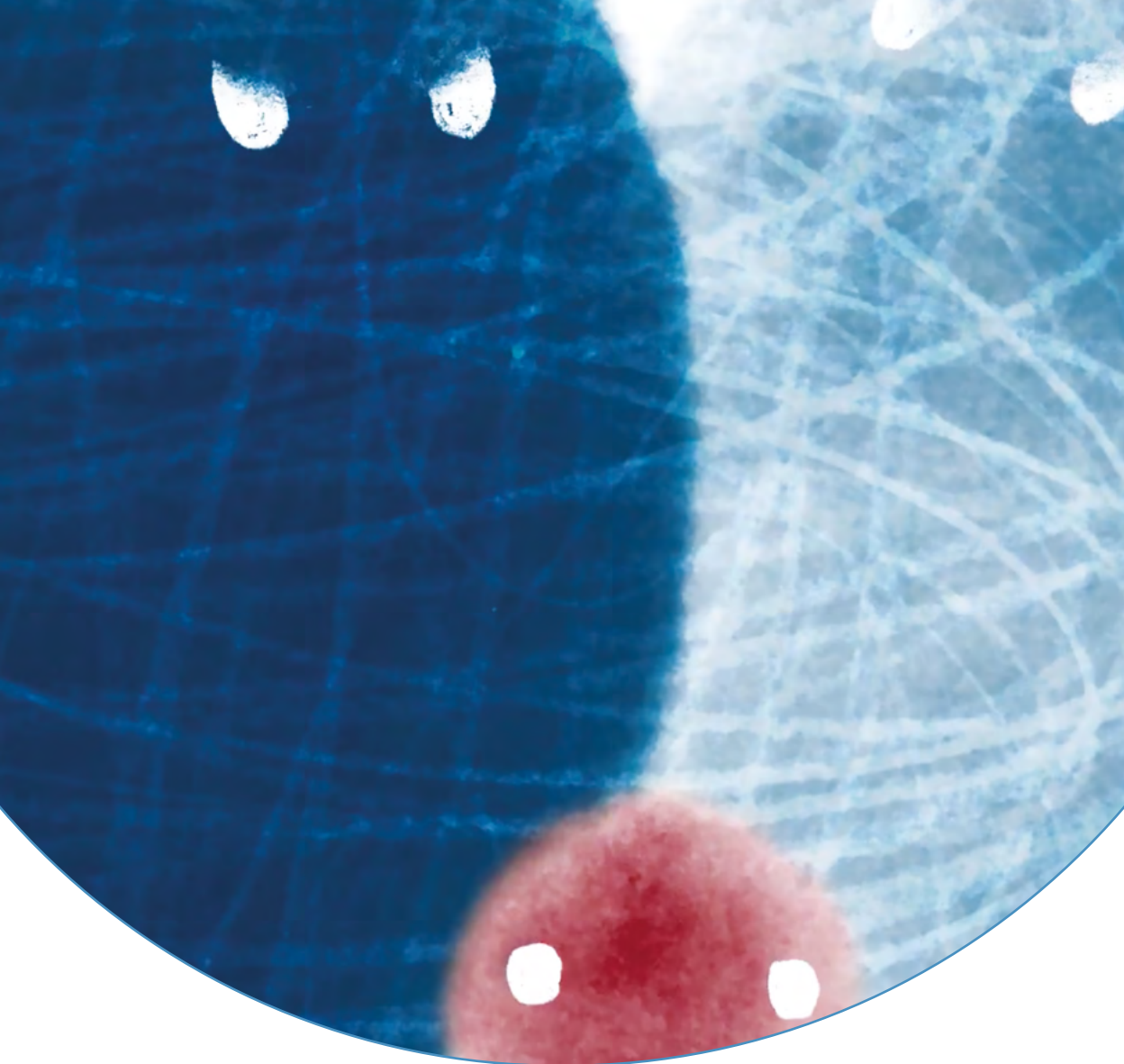
³³ Препоръка [CM/Rec\(2025\)4](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г.

³⁴ Вижте по-специално; Комитет по правата на детето, [Общ коментар № 12](#) (2009 г.), правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 2009 г. Комитет по правата на детето, [Общ коментар № 14](#) (2013 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети като първостепенно съображение (чл. 3, параграф 1), [CRC/C/GC/14](#), 2013 г.

³⁵ Международна социална служба, [Харта за международни процеси на семейна медиация](#), процес на сътрудничество, 2017 г. Международна социална служба, [Разрешаване на семейни конфликти](#), Ръководство за международна семейна медиация, 2014 г.

³⁶ [Европейски кодекс за поведение на медиаторите](#), 2004 г. Съвет на Европа, Европейска комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ), [Европейски кодекс за поведение на доставчиците на медиация](#), CEPEJ(2018)24, 3-4 декември 2018 г.

³⁷ Defense for Children International – Италия, [Международна семейна медиация в най-добрия интерес на детето. Методология и насоки за медиация при международно отвлечение на деца](#), iCare, 2022. [Проект iCare](#), [Приоритет на най-добрите интереси на детето](#).

2

МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ: ОБЗОР НА СИТУАЦИЯТА

Случаите на международно отвлечане на деца у нас се уреждат предимно от Хагската конвенция от 1980 г., по която България е страна, както и от Регламент (ЕС) 2019/1111).³⁸ Вътрешните правни разпоредби, които подкрепят прилагането на инструментите, включват Семейния кодекс,³⁹ Гражданския процесуален кодекс (ГПК)⁴⁰ и Закона за закрила на детето (ЗЗД).⁴¹ Освен това, съгласно Наредба № 11 от 2006 г.,⁴² Министерството на правосъдието действа като Централен орган в България – националният орган, отговорен за разглеждането на заявления, свързани с връщането на неправомерно отведени или задържани деца. Наредбата очертава процедурите за подаване и обработка на заявления, включително изисквания за превод, координация с компетентни национални органи и взаимодействие с чуждестранни централни органи. Тя също предвижда възможност за улесняване на доброволното връщане или споразуменията по взаимно съгласие⁴³ и позволява на Централния орган да отхвърля явно неоснователни заявления, с уведомление за правото на обжалване. ЗЗД допълнително постановява, че заявленията за връщане на дете или за упражняване на правото на лични отношения се разглеждат от Софийския градски съд в открито заседание.⁴⁴ В производството участват Министерството на правосъдието или заявителя, заинтересованите страни и прокурорът. Освен това, общинската дирекция „Социално подпомагане“ предоставя становище въз основа на настоящия адрес на детето, а съдът изслушва детето в съответствие с член 15. Когато заявлението е подадено чрез Министерството на правосъдието, министерството представлява заявителя и може да назначи представител, който да действа от негово име. За да се намали рискът от незаконно отвеждане на дете, Семейният кодекс на България включва разпоредби, които позволяват на родителите или настойниците да потърсят съдебна намеса, ако съществува риск от международно отвлечане.⁴⁵

38 Регламент (ЕС) 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвлечане на деца (преработен текст), в ST/8214/2019/INIT, в ОВ L 178, 2.7.2019 г.

39 Семейен кодекс, обнародван в ДВ бр. 47/06/23/2009 г., последно изменен в ДВ бр. 52/06/27/2025 г.

40 Граждански процесуален кодекс, обнародван в ДВ бр. 59/07/20/2007 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 55/08/07/2025 г.

41 Закон за закрила на детето, обнародван в ДВ бр. 48/13.06.2000 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 54/ 04.07.2025 г.

42 Наредба № 11 от 16 август 2006 г. относно дейността на централния орган по Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения относно родителските права върху деца и за възстановяване на родителските права върху деца и Конвенцията за юрисдикцията, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството по отношение на родителската отговорност и мерките за закрила на децата, обнародвана в ДВ бр. 71 от 1 септември 2006 г., в сила от 1 септември 2006 г.

43 Пак там, член 6(4).

44 Член 22а от ЗЗД.

45 Член 1276 от Семейния кодекс.

ЗАВЕЖДАНЕ НА ДЕЛО ЗА ВРЪЩАНЕ НА ОТВЛЕЧЕНО ДЕТЕ СЪГЛАСНО ХАГСКАТА КОНВЕНЦИЯ ОТ 1980 Г.⁴⁶

1. КОМПЕТЕНТНИ ОРГАНИ В БЪЛГАРИЯ

В България делата, свързани с връщането на дете, неправомерно отведено в чужбина съгласно Хагската конвенция от 1980 г., се разглеждат предимно от две звена в Министерството на правосъдието:

- Дирекция „Международна правна закрила на детето и международни осигурявания“
- Дирекция „Международно правно сътрудничество и европейски въпроси“

2. ПОДАВАНЕ НА ЗАЯВЛЕНИЕ ЗА ВРЪЩАНЕ

Процесът започва с подаване на молба до централния орган на държавата, в която детето е пребивавало обичайно преди отвеждането му, или до централния орган на която и да е договаряща държава. Заявлението трябва да включва:

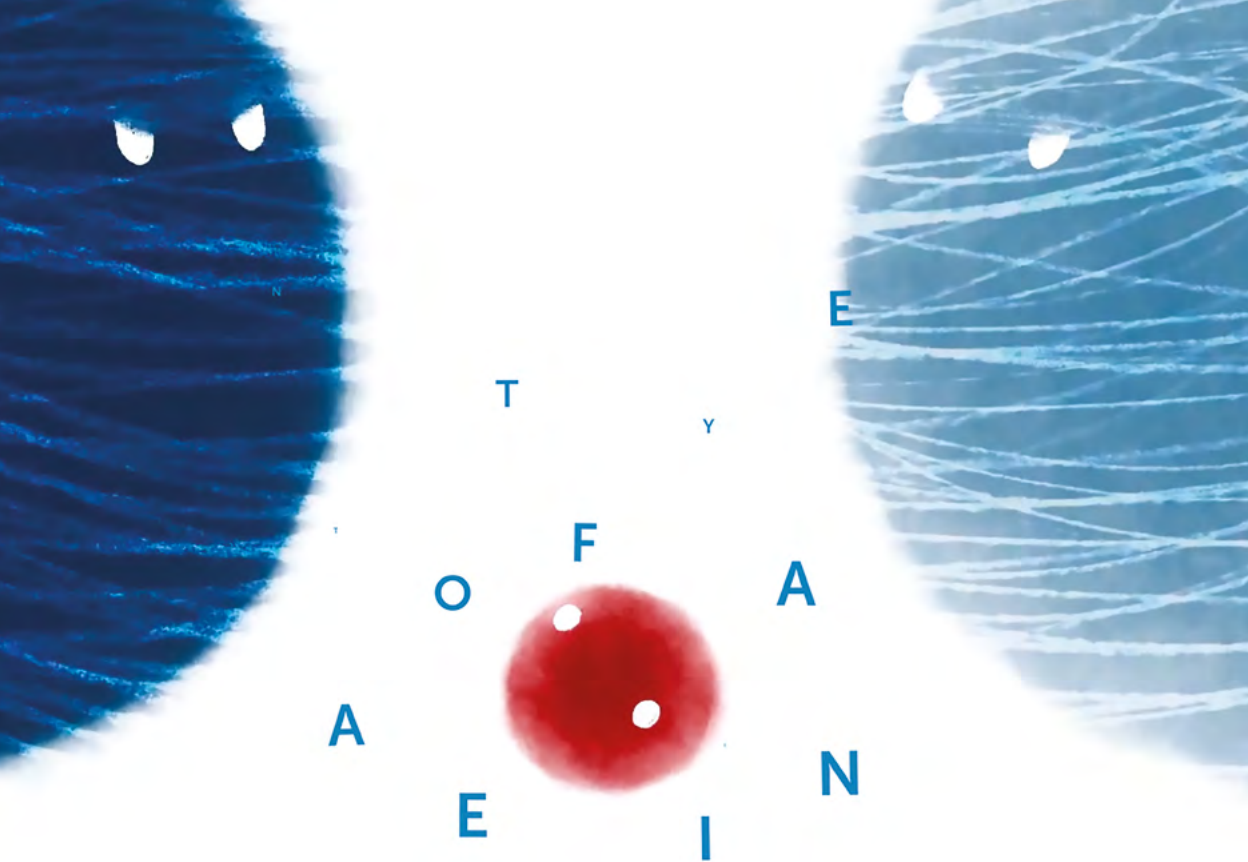
- Данни за самоличност на молителя, детето и лицето, което е отвело или държи детето;
- Дата на раждане на детето (ако е възможно);
- Основания за искане за връщане на детето;
- Всяка налична информация за местонахождението на детето и самоличността на лицето с детето;

Допълнителните подкрепящи документи могат да включват заверени копия на съдебни решения или споразумения, удостоверения за правен статут и други материали свързани със случая.

3. ПРАВНА РАМКА И СЪДЕБНИ ПРОИЗВОДСТВА

Делото се разглежда съгласно Хагската конвенция (1980 г.) и Регламент (ЕС) 2019/1111). Съгласно чл. 22а от Закона за закрила на детето, заявлението за връщане се разглежда от Софийския градски съд в открито производство, в което участват Министерството на правосъдието или заявителят, заинтересовани страни и прокурор. Общинската дирекция за социално подпомагане също дава становище. Съдът изслушва детето съгласно чл. 15 от Закона за закрила на детето.

⁴⁶ Колибанекова и партньори, Дело относно незаконно отвеждане/международно отвлечение на дете, (2025), достъпно на: <https://www.advokatkolibanekova.com/legal-service/mezhdunarodno-otvluchane-na-dete>.

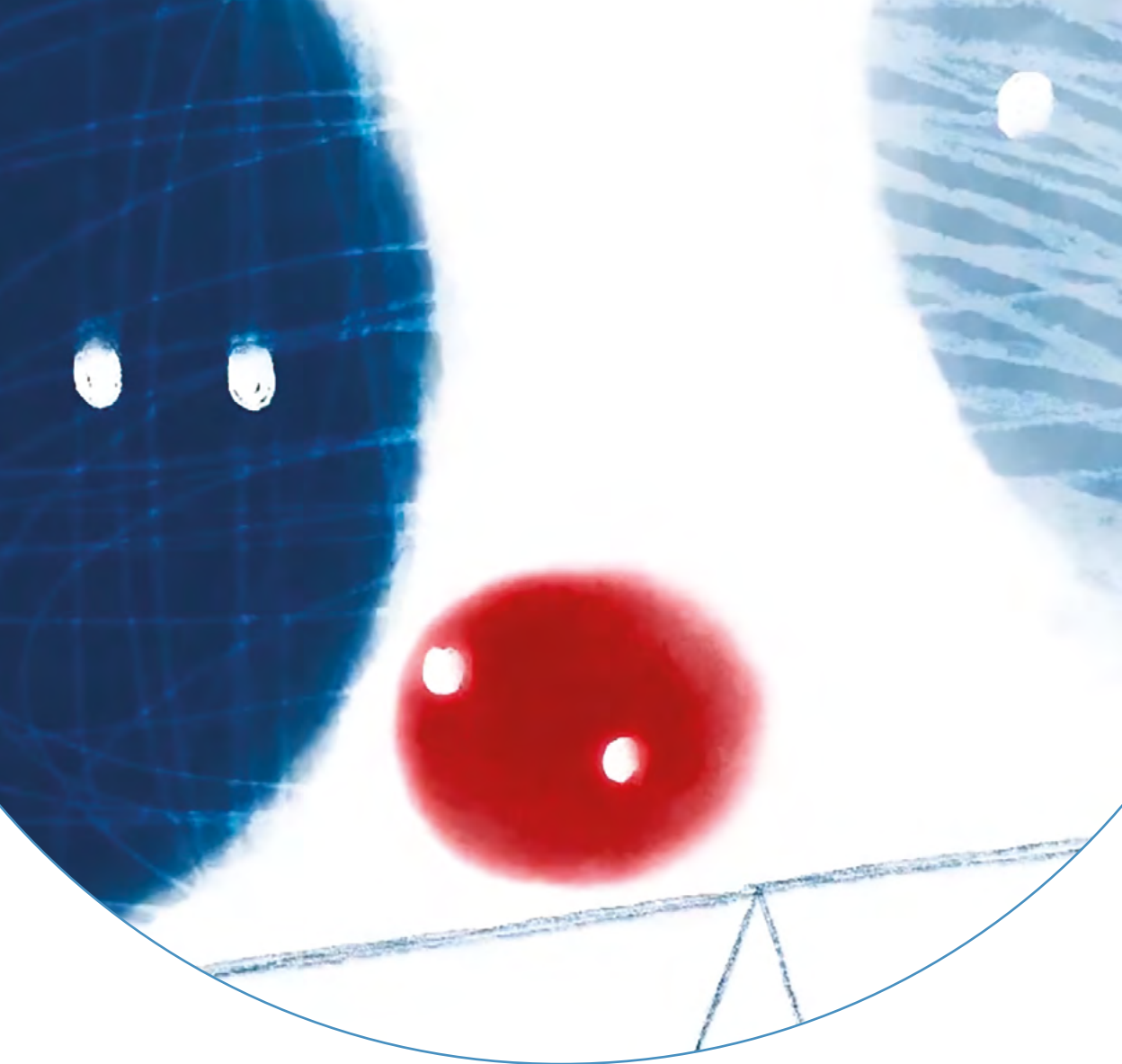

4. ПРОЦЕДУРА СЛЕД ПОДАВАНЕ

- Централният орган на замолената държава обработва заявлението своевременно, като потвърждава получаването му в рамките на пет работни дни и информира заявителя за процеса.
- Съдът има за цел да реши случая в рамките на шест седмици, прилагайки ускорени производства.
- Според чл. 22в от Закона за закрила на детето, алтернативното решаване на спорове е насърчено, стига това да не противоречи на най-добрите интереси на детето.

5. КЛЮЧОВИ СЪОБРАЖЕНИЯ

- Най-добрите интереси на детето са основният фактор, който ръководи всички решения.
- Съдът може да откаже да разпреди връщането, ако съществува реален риск за физическото или психическото благополучие на детето или ако връщането на детето би го поставило в непоносимо положение.

3 МЕДИАЦИЯ ПРИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА: ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

НЕГАТИВНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОТ МЕЖДУНАРОДНОТО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

Международното отвлечение на деца има много негативни последици за детето, които могат да продължат през целия му живот. Емпирични проучвания с възрастни, преживели международно отвлечение в детството, показват, че децата обикновено са възприемали отвлечането като разрушително събитие, тъй като са били „...отстранени от дом, училище, приятели, домашни любимци и разширено семейство и може да са им били казвани лъжи, за да се оправдае случилото се. Често възникват чувства на объркване и опасения за не-лоялност..., с които детето трябва да се справи само, заедно с тези чувства на загуба и скръб...“.⁴⁷ Връщането при изоставения родител често се е възприемало като поредното разрушително събитие и за детето е било трудно да се интегрира с родителя или семейството, в което е било върнато. За тези, които не са били върнати през детството, тези чувства понякога са преобладавали и в зряла възраст, без да бъдат разрешени.⁴⁸

Възрастните, които са били отвлечени от родител в детството, са склонни да се борят с дългосрочни последици, като проблеми с психичното здраве, депресия, чувство за изолация и ниско самочувствие, и дори суицидни наклонности. Личните взаимоотношения могат да бъдат засегнати поради трудности в доверието към други хора, в установяването на интимни връзки и във вярата в трайни връзки поради проблеми с привързаността. Някои участници в изследването са се затруднили да опишат собствената си идентичност, тъй като са се чувствали изцяло определени от преживяното отвлечение. Някои са изпитвали чувство за вина към или отхвърляне от изоставения родител поради гнева, който родителят е изпитвал към детето, че не е намерило път обратно.⁴⁹

Опитът на деца и родители, засегнати от международно отвлечение на деца, показва, че често е недостатъчно само да се осигури връщането на детето при изоставените родители. За да се предотврати непосредствена и дългосрочна вреда, е необходима непрекъснатост на услугите за подкрепа за детето, изоставения родител и всички братя и сестри, преди, по време и след връщането. Освен това децата, които не са върнати, и техните семейства също се нуждаят от целенасочена подкрепа.⁵⁰

⁴⁷ Фрийман, М., *Отвлечение на дете от родител*, Дългосрочните последици, Международен център за семейно право, политика и практика, 2014 г., стр. 8-9.

⁴⁸ Фрийман, М., *Отвлечение на дете от родител*, Дългосрочните ефекти, Международен център за семейно право, политика и практика, 2014 г., стр. 8-9. Фрийман, М., Отвлечение на дете от родител : дългосрочните ефекти, Презентация, 25 ноември 2014 г., в: Съвет на държавите от Балтийско море, *Транснационална закрила на детето: Ролята на съдиите, социалните служби и централните органи*, 4-та експертна среща, Пълен доклад от срещата, ЗАЩИТАВАМЕ децата в движение, Детски отдел на CBSS, 2014 г.

⁴⁹ Фрийман, М., Отвлечение на дете от родител: дългосрочните ефекти, Презентация, 25 ноември 2014 г., в: Съвет на държавите от Балтийско море, *Транснационална закрила на детето: Ролята на съдиите, социалните служби и централните органи*, 4-та експертна среща, Пълен доклад от срещата, PROTECT Children on the Move, Отдел за деца на CBSS, 2014 г. Фрийман, М., *Отвлечение на дете от родител*, Дългосрочните ефекти, Международен център за семейно право, политика и практика, 2014 г.

⁵⁰ Фрийман, М., *Отвлечение на дете от родител*, Дългосрочните последици, Международен център за семейно право, политика и практика, 2014 г., стр. 7.

Изследванията показват още, че отвлечените деца могат да бъдат подложени на физическо или сексуално насилие от страна на отвещащия родител или от други близки взаимоотношения, докато са отвлечени.⁵¹ Социалните служби и държавните служители, работещи с такива случаи, следователно не трябва да приемат, че детето е в безопасност и е добре

обгрижвано, само защото то пребивава с родител. Възможността детето да е жертва на насилие или експлоатация винаги трябва да се има предвид и медиаторите трябва да бъдат чувствителни, осведомени и компетентни, за да реагират на всякакви индикации, подозрения или съмнения.

МЕДИАЦИЯТА КАТО ПРЕВАНТИВНА УСЛУГА: ПРЕДИМСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ

.....

Родителите обикновено преживяват международното отвлечане на деца като емоционално силно предизвикателна ситуация и изпитват трудности в комуникацията помежду си. **Счита се, че медиацията увеличава вероятността родителите да възстановят комуникацията, да се съсредоточат върху нуждите и най-добрите интереси на детето си и да започнат диалог за постигане на споразумение.**⁵²

Медиацията е прозрачен процес и родителите трябва да бъдат напълно информирани, за да участват равнопоставено. В нея могат да участват и други ключови участници, като например адвокатите на родителите, настойника на детето, социални работници или работници по закрила на детето и преводачи. В зависимост от възрастта на детето, то също може да участва в медиацията и да допринесе със собствената си гледна точка и възгледи.

Медиацията е поверителна, доколкото информацията, която родителите раз-

криват по време на медиацията, не се споделя със съда. Поверителността дава възможност и насърчава родителите да участват в открит диалог, за да разгледат и разрешат разглежданите въпроси, дори ако те са особено чувствителни и сложни. **В това защитено пространство родителите могат да участват равностойно в намирането на решение и постигането на споразумение. Те може да имат по-силно чувство за ангажираност, защото са по-способни да повлияят на процеса и решението в сравнение със съдебните производства. В съда родителите може да се чувстват по-неохотни да разкриват лична и чувствителна информация, поради което съдията може да бъде принуден да вземе решение въз основа на непълна или пристрастна информация, а родителите може да не считат резултатите от съдебното производство за „справедливо“ решение.** Това би имало последици за устойчивостта на резултата, особено за детето, което би могло да претърпи до-

51 Janvier, RF . , McCormick, K., Donaldson, R., Отвлечане от родител: проучване на изоставени родители, *Juvenile and Family Court Journal*, том 41.1, 1990, стр. 1-8. Цитирано в: Freeman, M., *Отвлечане на дете от родител* , Дългосрочните ефекти , International Center for Family Law, Policy and Practice, 2014, стр. 8.

52 Този раздел се основава в значителна степен на: Хагска конференция по международно частно право, *Медиация* , Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца , 2012 г., стр. 21-26.

пълнителни негативни последствия, ако конфликтът между родителите продължи. Поради това споразуменията, постигнати чрез медиация, обикновено се считат за по-устойчиви от съдебните решения.

Дори ако медиацията не доведе до споразумение и впоследствие делото бъде разгледано в съда, процесът по медиация обикновено подобрява отношенията и комуникацията между родителите. Родителите започват отново да говорят и да се изслушват, развиват умения да анализират и разрешават ситуацията си и да разбират последиците от своите решения и действия за детето. Медиацията може да им помогне да си възвърнат споделената отговорност за детето и да се съсредоточат върху най-добрия интерес на детето. По този начин тя създава основа за средносрочно и дългосрочно сътрудничество между родителите, което е необходимо с оглед на правото на детето на контакт и лични отношения с двамата родители, както и ролята и отговорностите на всеки родител към детето. Медиацията може да бъде полезна за полагане на основа за родителите да уважават и спазват съдебното решение и да се въздържат от обжалване.

Медиацията обикновено е по-рентабилна от съдебните производства, особено когато родителите имат достъп до помощ за медиация, т.е. финансова подкрепа за покриване на разходите на медиатора. В дългосрочен план разходите се намаляват, когато медиацията води до устойчиво споразумение между родителите, които не е необходимо да поемат последващи разходи за правни средства за защита или нови производства.

Медиацията има процедурни предимства, тъй като помага да се спазят краткият срок от шест седмици, определен в Регламент

(ЕС) 2019/1111 (член 24.2) и член 2 от Хагската конвенция от 1980 г. Родителят, на когото е изоставено детето, може да прекара време с детето през този период, ако медиацията е организирана като присъствени сесии в страната, в която е отведено детето.

Докато съдебните производства остават ограничени до въпроси, които попадат в компетентността на съда, при медиацията родителите имат възможност да разглеждат и въпроси, които не биха се считали за правно релевантни в съдебни производства, и това може да помогне за разрешаването на въпроси, свързани с по-дълга история на семейни спорове. Въпреки че приложимата правна рамка и юрисдикционните въпроси са от значение, за да се гарантира, че споразумението чрез медиация ще има правна сила, и в краткия срок, с който обикновено се разполага за постигане на такова споразумение, фокусът обикновено е върху връщането на детето, родителите биха могли да разгледат при медиация по-широк кръг от въпроси, както и подробности относно условията и реда за връщането на детето.⁵³

Медиацията има голям потенциал и за регулиране на преместването на деца и предотвратяване на международно отвлечение на деца. Родителите може да са по-склонни да дадат съгласие за преместване, ако контактът им с детето е уреден предварително. Споразумение, постигнато чрез медиация, одобрено от съда, или съдебно решение, основано на споразумение, постигнато чрез медиация, ще бъде признато и изпълнимо във всички останали договарящи се държави по Хагската конвенция от 1996 г. (както е предвидено в членове 23 и 28). Следователно случаите на трансгранични контакти и преместване също биха се възползвали от медиация.

⁵³ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г., стр. 54-55.

ОГРАНИЧЕНИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ МЕДИАЦИЯТА

Медияцията в случаи на международно отвлечане на деца е изправена пред редица трудности, като например трансграничния характер на случаите, високото ниво на конфликт между родителите, необходимостта от бързи действия и, където е приложимо, риска от наказателно преследване на отвеждащите родители в случай на връщане. Допълнителни предизвикателства възникват от различните култури по отношение на предотвратяването и приятелското разрешаване на родителски спорове, както и на подкрепата и помощта, достъпни за родителите за тази цел. Прилагането на споразумения постигнати чрез медияция в две държави може да бъде трудно, несигурно и скъпо.⁵⁴

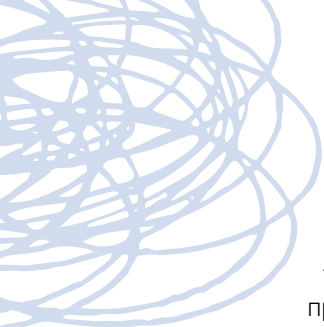
Трудностите са свързани и с характера на *rebus sic stantibus* на всички решения, отнасящи се до децата, като се признава, че положението на децата е динамично, включително с оглед на тяхното развитие и развиващи се способности. Вследствие на това положението на детето и обстоятелствата по случая могат да се променят дори в кратък период от време и решенията и мерките може да се нуждаят от преглед и съответно адаптиране. Тази динамика може да има последици за изпълнението на решенията.

В същото време съществуват ограничения за използването на медияция в случаи на международно отвлечане на деца. Ако единият родител е решен да не участва в медияция, медияцията не може да бъде успешна, тъй като разчита на доброволното участие и на двамата родители. В ситуации, в които има силен дисбаланс на силите между родителите, ограничени когнитивни умения на единия родител, домашно насилие, насилие, основано на пола, или други форми на насилие или експлоатация в семейството, проблеми с психичното здраве или злоупотреба с вещества, и в зависимост от конкретните обстоятелства по случая, използването на медияция може да не е подходящо, като в такива случаи намесата на съдебен орган може да бъде необходима или за предпочитане.⁵⁵ Медияцията изисква медиаторите да бъдат наясно с вредното въздействие на всяка форма на насилие върху детето, особено когато насилието се извършва в семейството (*вижте Каре 3*).

В този контекст, в съображение 43 от Регламент (ЕС) 2019/1111 се посочва, че медияцията не винаги е подходяща, особено в случаите на домашно насилие. Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие (наричана още

⁵⁴ От 1 август 2022 г. е в сила Регламент (ЕС) 2019/1111, чиято една от целите е да улесни изпълнението на решения и споразумения (вж. съображение 2 и, по-специално по отношение на споразуменията, установяващи връщането на детето след отвлечане, вж. съображения 5 и 22). Такива споразумения обаче имат специфични характеристики (съображение 14) и трябва да бъдат изпълнени определени изисквания по отношение на изслушването на детето (съображение 71). Освен това, споразуменията, имащи споменатите специфични характеристики, следва да се третират като решения и следователно да се изпълняват незабавно. Очаква се тези комисии да направят изпълнението по-малко трудно, по-евтино и по-малко несигурно. Трудно остава движението на пакетни споразумения, които разглеждат различни аспекти и не се ограничават до въпроси, свързани с родителската отговорност.

⁵⁵ Хагска конференция по международно частно право, *Медияция*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 23-24.

„Истанбулска конвенция“) задължава държавите-страни по нея да забранят задължителните алтернативни процеси за разрешаване на спорове, като медиация и помирение, във връзка с всички форми на насилие, попадащи в обхвата на Конвенцията (член 48.1). Важно е да се отбележи обаче, че България не е ратифицирала Истанбулската конвенция.⁵⁶

Съставителите на Конвенцията признават, че „по-специално в семейното право, методите за разрешаване на спорове, алтернативни на съдебните решения, се считат за по-подходящи за семейните отношения и водят до по-трайно разрешаване на спорове“. Те обаче отбелязват и „негативните последици, които те могат да имат в случаи на насилие, обхванати от приложното поле на настоящата Конвенция, по-специално ако участието в такива алтернативни методи за разрешаване на спорове е задължително и замества състезателните съдебни производства“. Разпоредбата признава, че извършителите на такова насилие могат да излъчват чувство за власт и господство, а жертва-

та може да не е в състояние да участва в процесите за алтернативно разрешаване на спорове наравно с извършителя. **Забраната за задължително участие в процесите за алтернативно разрешаване на спорове има за цел да „избегне повторното приватизиране на домашното насилие и насилието срещу жени и да даде възможност на жертвата да търси справедливост“.**⁵⁷

С оглед на тези предизвикателства, медиацията и съдебните производства следва да бъдат тясно свързани. Когато двата процеса вървят ръка за ръка, техните силни страни и процедурни гаранции се допълват, предотвратявайки неблагоприятно въздействие върху детето и родителите. Когато се допълват, медиацията и съдебните производства могат да доведат до по-устойчиви резултати, да придадат правна сила на споразумения постигнати чрез медиация и да ги направят изпълними, например чрез одобрение или регистрация от съда, и да гарантират, че са налице мерки за защита на детето, както и проверки относно отчитането на най-добрия интерес на детето.⁵⁸ **(вижте Мерки за защита и участие на детето в процеса по медиация, Глава 7)**

⁵⁶ Европейски парламент, Присъединяване на ЕС към Истанбулската конвенция (Разписание на законодателните влакове, 2024 г.) <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/eu-accession-to-the-istanbul-convention/report?sid=9301>.

⁵⁷ Съвет на Европа, **Обяснителен доклад** към Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие, Истанбул, 11 май 2011 г., параграфи 251-252.

⁵⁸ Хагска конференция по международно частно право, **Медиация**, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 25-26.

ОГРАНИЧЕНИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА МЕДИАЦИЯТА ПРИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ

Въпреки че медиацията се насърчава все повече в областта на вътрешните семейни дела в България, нейното приложение в международната семейна медиация за трансгранични спорове, включително тези, свързани с международно отвлечане на деца, остава ограничено и все още не е систематично интегрирано. **Една съществена пречка е недостигът на медиатори, специално обучени за справяне с трансгранични семейни конфликти, както и липсата на обучение по подходи, приобщаващи децата, които са от съществено значение за разрешаването на спорове, съобразени с техните интереси, както е подчертано от въпросника на iCare2.** Понастоящем задължителното обучение за медиатори се състои от 60-часов общ курс, който включва семейна медиация, но не се фокусира специално върху нея. **Липсата на задължителна допълнителна специализация по семейна медиация и ограниченият акцент върху културната компетентност в настоящите програми за обучение на медиатори в България ограничава способността на медиаторите ефективно да управляват разнообразната и сложна семейна динамика, присъстваща в международните дела.** Това поражда сериозни опасения относно качеството на услугите по медиация, когато медиаторите нямат подходящо обучение за справяне с чувствителни въпроси, особено тези,

произтичащи от международни семейни спорове. **Както е подчертано от Европейската комисия за ефективност на правосъдието (ЕКЕП), специализираното обучение по семейна медиация е от решаващо значение, с особен акцент върху необходимостта медиаторите да бъдат обучени да защитават най-добрият интерес на детето.**⁵⁹ Такова обучение се счита за съществено, за да се гарантира, че медиаторите са адекватно подготвени да оценяват пригодността на случаите и да управляват ефективно сложните международни семейни спорове. Последните изменения в Закона за медиацията и ГПК представляват положителна стъпка напред за България, като въвеждат задължителни информационни срещи и възможности за медиация по специфични категории дела. Въпреки този напредък, сложните международни семейни спорове, включително случаите на международно отвлечане на деца, според чл.140а от ГПК, остават извън обхвата на законодателните промени и продължават да бъдат предизвикателство.

Липсата на публично финансиране за интегрирано финансово подпомагане допълнително ограничава достъпа до услуги по медиация за семейства, които вече са изправени пред финансови тежести, свързани с международни съдебни спорове. **Това предизвикателство се утежнява от липсата на официални протоколи и**

⁵⁹ Конгрес на депутатите, *Оценка на Директива 2008/52/ЕО относно медиацията по граждански и търговски дела* (Законодателна сесия 14, SPL 49, 2016 г.), достъпно на: https://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_14/spl_49/pdfs/63.pdf

институционално сътрудничество между централния орган, съдилищата и централните по медиация, което води до слаба координация и ограничени насочвания към медиация в подходящи случаи.

Освен това, осведомеността и разбирането за МСМ остават ниски сред юристите, съдиите, социалните работници и широката общественост, което ограничава използването му при трансгранични семейни спорове. Това е особено важно предвид допълнителните предизвикателства, произтичащи от различията в националните правни системи и културния произход на родителите, участващи в такива спорове,

които усложняват процеса на медиация и изискват специализирани умения.

И накрая, липсата на систематични механизми за събиране на данни и оценка на резултатите от интегрираното семейно сътрудничество възпрепятства разработването на политики, основани на доказателства, и ограничава способността за демонстриране на ефективността на медиацията при трансгранични семейни конфликти. Без надеждни данни и обратна връзка, възможностите за подобряване на услугите по медиация и застъпничество за реформи остават ограничени.

ИЗПОЛЗВАНЕТО НА МЕДИАЦИЯ В СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

В случаи на домашно насилие, на съда в България е забранено да насърчава медиацията.⁶⁰ Това се дължи на факта, че в такива случаи често има значителен дисбаланс на силите между страните - като извършителят заема доминираща позиция над жертвата, което често представлява допълнителен риск за безопасността и благосъстоянието на детето. Това прави медиацията неефективна и дори опасна за малтретираното лице, тъй като може да доведе до повторна виктимизация или до наложено споразумение, което не защитава достатъчно правата и интересите както на жертвата, така и на детето.

Българското законодателство обаче не забранява изрично използването на медиация в такива случаи. **В България, в случаи на домашно насилие, медиацията се провежда по изключение и е разрешена само при строги условия - а именно, когато и двете страни изрично са съгласни с нея, когато насилието не е попречило на нито една от страните да изрази волята си и когато са налице адекватни мерки за защита на техните права и свобода на избор (включително тези на децата им), като например участието на адвокати, психолози, специалисти по закрила на детето или доверени лица.⁶¹**

⁶⁰ Член 15(1) от Закона за защита от домашно насилие, обнародван в ДВ бр. 27/29 март 2005 г., последно изменен в ДВ бр. 69/11.08.2023 г.

⁶¹ Споразумение „Медии“ в развод домашно име – кой да , кой не “, достъпно на: <https://www.sporazumenia.com/post/медиация-при-развод-и-домашно-насилие-кога-да-кога-не-1>.

ВРЕДНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ ВЪРХУ ДЕЦАТА И ПРАВОТО ИМ НА БЕЗОПАСНОСТ

Всяко насилие е вредно за децата и уврежда здравето, благополучието и развитието на детето. Насилието, извършвано в семейството, като например телесното наказание, води до особено негативни последици в момента, в който се случва, както и в средносрочен и дългосрочен план; вредата може да продължи цял живот. Доказано е, че телесното наказание причинява преки и косвени физически вреди, нарушени когнитивни способности и намалени постижения в образованието, проблеми с психичното здраве като депресия, тревожност, безнадеждност, симптоми на посттравматичен стрес и самонараняващо се поведение. То подхранва агресията, злоупотребата с вещества и може да доведе до насилствено поведение или участие в престъпления, които биха могли да продължат и в зряла възраст.⁶²

Комитетът по правата на детето определя „телесното“ или „физическото“ наказание като „всяко наказание, при което се използва физическа сила и е предназначено да причини известна степен на болка или дискомфорт, колкото и лека да е тя. Повечето от тях включват удряне („шамари“, „пляскане“) на деца с ръка или с предмет – камшик, тояга, колан, обувка, дървена лъжица и др. Но то може да включва и например ритане, разтърсване или хвърляне на деца, драскане, щипане, хапане, дърпане на косата или щипане на ушите, принуждаване на децата да стоят в неудобни позиции, изгаряне, опарване или насилствено поглъщане (например, измиване на устата на децата със сапун или принуждаване да поглъщат люти подправки). Според Комитета телесното наказание е неизменно унизително. Освен това има и други нефизически форми на наказание, които също са жестоки и унизителни и следователно са несъвместими с Конвенцията – заплашване, плашеше или осмиване на детето.“⁶³

Следователно Комитетът признава телесното наказание за жестока или унизителна форма на наказание на деца и неговата забрана попада в обхвата на член 37.а от КПД.⁶⁴

Днес децата се считат за жертви на насилие, независимо дали акт на насилие в семейния дом е насочен срещу него или дали детето е свидетел на насилие между родителите. Всъщност насилието от интимния партньор и телесното наказание на децата са тясно свързани. Изследванията показват, че вредното въздействие е по-тежко, когато децата са двойно изложени на насилие като жертви на телесно наказание и като свидетели на насилие между родителите или срещу братя и сестри. Децата, които преживяват такова двойно излагане на насилие у дома, също са изложени на по-висок риск от излагане на насилие извън семейството, например от връстници или в училище.⁶⁵

⁶² Край на насилието срещу деца, Край на телесните наказания, [Телесно наказание на деца: обобщение на изследванията върху неговото въздействие и връзките](#), 2021, стр. 2-5. Гершоф, Елизабет Томпсън, Телесно наказание от родители и свързано с него поведение и преживявания на децата: Метааналитичен и теоретичен преглед, Колумбийски университет, Психологически бюлетин, том 128, № 4, стр. 539–579. Комитет по правата на детето, Общ коментар № 13 (2011), Правото на детето на свобода от всички форми на насилие, [CRC/C/GC/13](#), 18 април 2011 г.

⁶³ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 8 (2006 г.), Правото на детето на защита от телесно наказание и други жестоки или унизителни форми на наказание (чл. 19; 28, ал. 2; и 37, inter alia), [CRC/C/GC/8](#), 2 март 2007 г., ал. 11.

⁶⁴ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 8 (2006 г.), Правото на детето на защита от телесно наказание и други жестоки или унизителни форми на наказание (чл. 19; 28, ал. 2; и 37, inter alia), [CRC/C/GC/8](#), 2 март 2007 г., параграф 12.

⁶⁵ Край на насилието срещу деца, Край на телесното наказание, [Телесно наказание на деца: обобщение на изследванията върху неговото въздействие и връзките](#), 2021, стр. 6-7. Гершоф, Елизабет Томпсън, Телесно наказание от родители и свързано с него поведение и преживявания на децата: Мета-аналитичен и теоретичен преглед, Колумбийски университет, Психологически бюлетин, том 128, № 4, стр. 539–579. Съвет на Европа, [Домашно насилие](#), без дата. Съвет на Европа, Конвенция на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция), [Правата на децата](#), без дата.

Винаги, когато се установят рискове от домашно или други форми на насилие, насочването към службите за закрила на детето трябва да се извършва в съответствие с националното законодателство, независимо дали насилието е насочено срещу детето или друг член на семейството. Същото важи и за всички установени рискове за безопасността и благосъстоянието на детето.

НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНИ, ЗАЩИТАВАЩИ ДЕЦАТА ОТ ВСИЧКИ ФОРМИ НА НАСИЛИЕ

В България правото на детето да бъде свободно от всички форми на насилие е залегнало във вътрешната правна рамка чрез няколко ключови законодателни инструмента. **Централен сред тях е Законът за закрила на детето,⁶⁶ който гарантира, че всяко дете има право на защита от всякаква дейност, която би могла да навреди на неговото физическо, психическо, моралното или социално развитие.⁶⁷** Законът забранява всички форми на насилие, включително физическо, психологическо и сексуално насилие, експлоатация и пренебрегване.⁶⁸ Съгласно Закона за защита от домашно насилие, всеки акт на домашно насилие, извършен в присъствието на дете, се счита за психологическо и емоционално насилие срещу детето.⁶⁹

Криминализирането на насилието срещу деца в България е установено в Наказателния кодекс,⁷⁰ който очертава специфични престъпления срещу непълнолетни, като се отнася до различни форми на малтретиране, експлоатация и пренебрегване.⁷¹ Законът държи родителите или настойниците наказателно отговорни, ако неспособността им да осигурят адекватен надзор и грижи излага на риск физическото, психическото или моралното развитие на детето.⁷²

Това задължение, заедно със защитата на най-добрият интерес на детето,⁷³ е допълнително залегнало в Семейния кодекс,⁷⁴ който също така дава правомощия на съдилищата да ограничават или отнемат родителските права и, когато е необходимо, да поставят детето временно извън семейството, за да гарантират неговата безопасност.⁷⁵

⁶⁶ Закон за закрила на детето, обнародван в ДВ бр. 48/13.06.2000 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 54/ 04.07.2025 г.

⁶⁷ Пак там, член 11(2).

⁶⁸ Пак там, член 11(3).

⁶⁹ Член 2(2).

⁷⁰ Наказателен кодекс, обнародван в ДВ бр. 26/02.04.1968 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 55/08.07.2025 г.

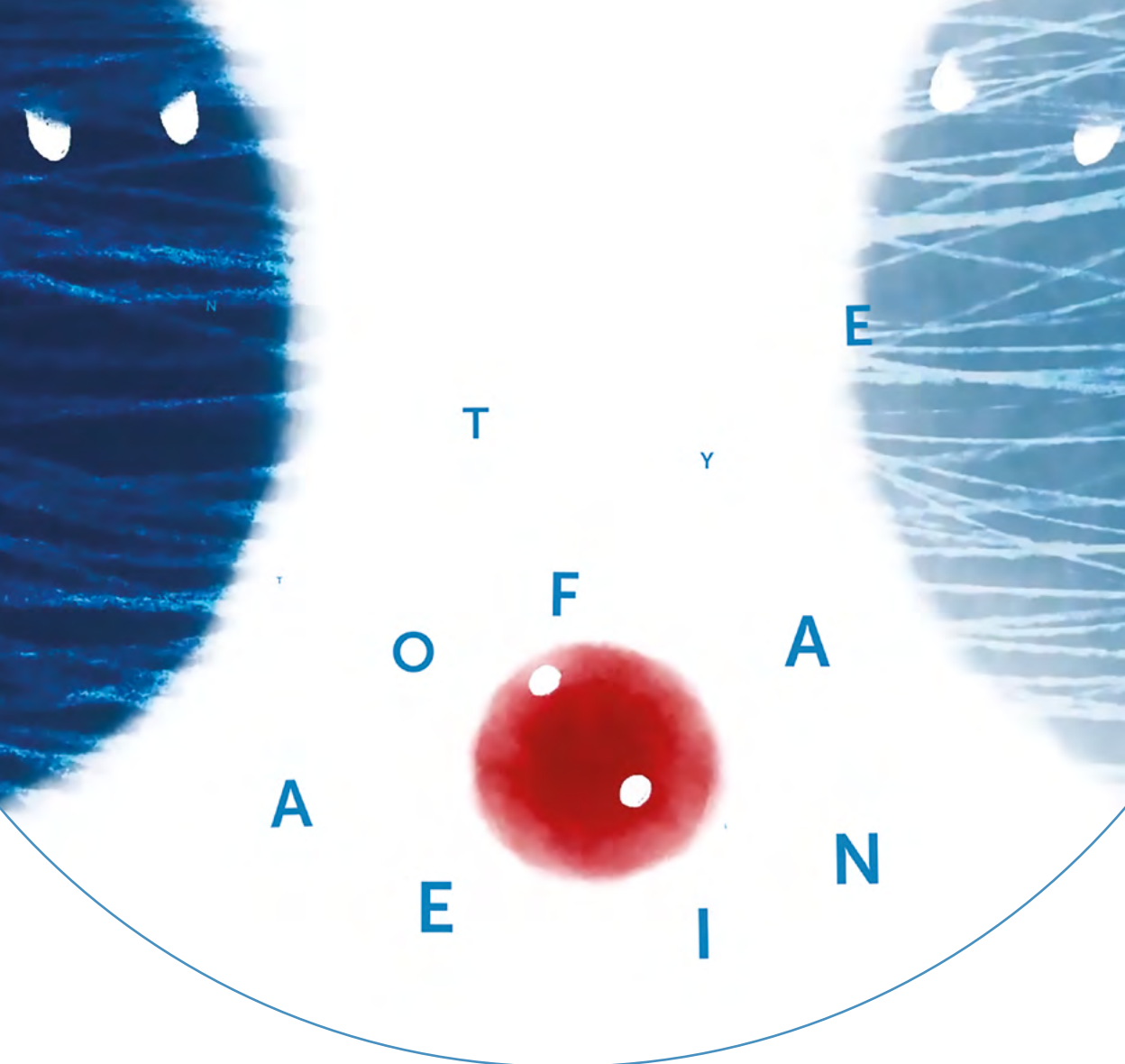
⁷¹ Глава II от Наказателния кодекс.

⁷² Член 181(1) от Наказателния кодекс.

⁷³ Член 59(2) от Семейния кодекс.

⁷⁴ Пак там, член 124.

⁷⁵ Членове 131, 132 и 134 от Семейния кодекс.

4

МЕДИАЦИЯ ПРИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА: ПРАВНА РАМКА

Приложимата международна и европейска правна рамка признава ролята на медиацията в случаите на международно отвлечане на деца като превантивна и алтернативна мярка за разрешаване на спорове. Този раздел предоставя кратък преглед.

Две групи инструменти с глобално или регионално измерение си взаимодействат в опитите за предотвратяване на отвлечения на деца или, когато е извършено отвлечане, за постигане на целта за връщане на детето в обичайното му местопребиваване: от една страна, **инструменти за правата на човека**, като Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г. (КПД), Европейската конвенция за правата на човека от 1950 г. (ЕКПЧ) и Хартата на основните права на ЕС в окончателната версия от 2007 г., и от друга страна, **инструменти за трансгранично съдебно сътрудничество**, като Хагската конвенция от 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца (наричана по-долу Хагската конвенция от 1980 г.), Хагската конвенция от 1996 г. за родителската отговорност и закрилата на децата (наричана по-долу Хагската конвенция от 1996 г.) и Регламент (ЕС) 2019/1111 относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, както и относно международното отвлечане на деца.

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

КПД, със своите 196 държави-страни, представлява най-подходящата и авторитетна правна рамка за защита на правата на децата и налага важни задължения на държавите.⁷⁶ Сред тях, от значение за целите на тази методология, са по-специално задължението да се отдаде **приоритет на най-добрите интереси на детето** във всички действия, отнасящи се до децата (член 3), да се **изслушват и да се отдава дължимото значение на мнението на детето** (член 12) и да се гарантира **правото на детето да поддържа лични отношения и директен контакт с двамата родители редовно**, освен ако това противоречи на най-добрите интереси на детето (член 9).

По отношение на феномена на отвлечане на деца, държавите-страни по конвенцията имат конкретно задължение да приемат мерки за борба с незаконното прехвърляне и невръщане на деца в чужбина (член 11), също чрез сключване на двустранни или многостранни споразумения за тази цел (членове 11 и 35).

⁷⁶ За допълнителна информация относно Конвенцията вижте: Агенция на Европейския съюз за основните права, *Наръчник по европейско право относно правата на детето*, Люксембург, 2022. Vaghri, Z., Zermatten, J., Lansdown, G., Ruggiero, R. (ред.), *Мониторинг на спазването от страна на държавите на Конвенцията на ООН за правата на детето*, *Анализ на атрибутите*, Springer, 2022. Tobin, J. (ред.), *Конвенцията на ООН за правата на детето, коментар*, OUP, 2019. Alen A. et al. (ред.), *Конвенцията на ООН за правата на детето : теорията срещу практиката*, Intersentia, 2007. Leborgne, A., Putmna, E., Egéa, V. (ред.), *Нюйоркската конвенция за правата на детето: среща до инциденти théoriques et pratiques*, Presses universitaires d'Екс - Марсилия, 2012. Лифард, Т., Дук, Й. Е. (ред.), *Съдебни спорове относно правата на детето, Конвенцията на ООН за правата на детето във вътрешната и международната юриспруденция*, Springer, 2015. Лифард, Т., Слот-Нилсен, Й. (ред.), *Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на детето, равностойка след 25 години и поглед напред*, Брил Нийхоф, 2016. Авторита Национален орган за детството [Конвенцията на ООН за правата на детето, постижения и перспективи 30 години след приемането], 2019 г.

КПД забранява всички форми на насилие срещу деца: Член 19 задължава държавите да „...*предприемат всички подходящи законодателни, административни, социални и образователни мерки за защита на детето от всички форми на физическо или психическо насилие, нараняване или малтретиране, пренебрегване или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуално насилие, докато е под грижите на родител(и), за-*

конен(и) настойник(ци) или всяко друго лице, което се грижи за детето.“ Държавите са длъжни да въведат редица защитни мерки, като например социални програми за осигуряване на необходимата подкрепа за детето, родителите и полагащите грижи, както и мерки за идентифициране, докладване, насочване, разследване, лечение и последващи действия по случаи на малтретиране на деца, включително, когато е уместно, съдебни производства.

НАЦИОНАЛНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ СЪГЛАСНО КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

България ратифицира Конвенцията на ООН за правата на детето през 1991 г.⁷⁷ и нейните ключови принципи, включително най-добрия интерес на детето и правото му да бъде изслушано, са отразени в националното законодателство, като например Закона за закрила на детето и Семейния кодекс.

Що се отнася до **мястото на правата на децата в Конституцията**, България определя защитата на семейството и децата като основен конституционен принцип⁷⁸ и налага задължение на родителите да осигурят отглеждането и развитието на децата си до навършване на 18 години - отразявайки правото на детето на грижи.⁷⁹ Тази разпоредба обхваща не само физическото развитие на детето, но и неговото психологическо и духовно израстване.⁸⁰ Докато други конституции, като тази на Белгия, изрично признават определени права на детето, като правото да бъде изслушано и правото на надлежно разглеждане на най-добрите му интереси,⁸¹ като материални права, Българската конституция не съдържа такива разпоредби. Тя обаче постановява, че международните договори, след като бъдат ратифицирани по конституционната процедура, обнародвани и влезли в сила за страната, стават част от вътрешното право и имат предимство пред всяко противоречащо им национално законодателство.⁸²

Раздели 5 и 6 от този документ предоставят по-задълбочен анализ на принципа за висшият интерес на детето и правото на детето да бъде изслушано в българския контекст.

⁷⁷ Държавна агенция за закрила на детето, Обща информация, достъпна на: <https://www.sacp.government.bg/>.

⁷⁸ Член 14 от Конституцията.

⁷⁹ Пак там, член 47(1).

⁸⁰ Вълканов, В. (1987). Основни задължения на гражданите в Република България. Българска академия на науките, София, с. 131–132.

⁸¹ Член 22 от Конституцията на Белгия.

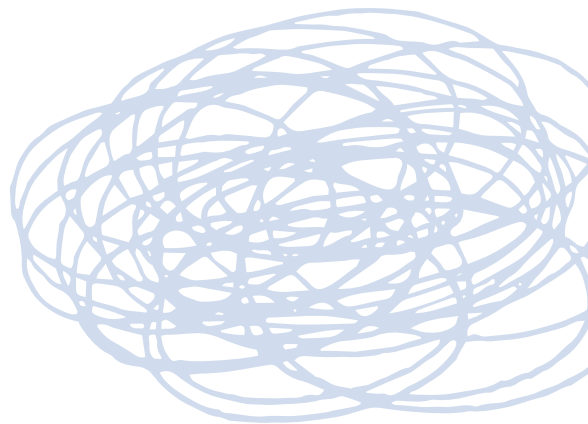
⁸² Член 5(4) от Конституцията.

ЕКПЧ, с нейните 46 държави-страни,⁸³ вече не е най-модерният инструмент за правата на човека, но благодарение на развиващото се тълкуване от Европейския съд по правата на човека, **правото на семеен живот постоянно се тълкува в светлината на инструментите на политиката на ООН по правата на човека и Съвета на Европа, като например Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето**,⁸⁴ в резултат на което Съдът е в състояние да предостави на децата специфична защита на техните права.

България ратифицира ЕКПЧ през 1992 г.,⁸⁵ с което разпоредбите станаха пряко приложими съгласно член 5(4) от Конституцията. В резултат на това българските съдилища са задължени да тълкуват националните закони в съответствие с ЕКПЧ и да спазват решенията на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ). ЕСПЧ има юрисдикция по дела, свързани с предполагаеми нарушения на ЕКПЧ от страна на България, като гарантира тър-

сенето на отговорност за нарушения на правата на човека.

От друга страна, Хартата на основните права на ЕС е един от най-модерните договори за правата на човека и в член 24 синтезира основните разпоредби на КПД, като гласи следното: „ **1. Децата имат право на такава защита и грижи, каквито са необходими за тяхното благополучие. Те могат да изразяват своите мнения. Тези мнения се вземат предвид по въпроси, които ги засягат, в съответствие с тяхната възраст и зрялост. 2. При всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от публични органи или частни институции, най-добрите интереси на детето трябва да бъдат първостепенно съображение. 3. Всяко дете има право да поддържа редовно лични отношения и директен контакт с двамата си родители, освен ако това противоречи на неговите интереси.**“ **Като държава членка на ЕС, България е обвързана и от Хартата на основните права на ЕС.**⁸⁶

⁸³ След изключването от Съвета на Европа на 16 март 2022 г., Руската федерация престана да бъде високодоговаряща страна по Европейската конвенция за правата на човека на 16 септември 2022 г. Вижте Съвет на Европа, Комитет на министрите, Резолюция [CM/Res\(2022\)3](#) относно правните и финансовите последици от прекратяването на членството на Руската федерация в Съвета на Европа, 23 март 2022 г.

⁸⁴ Съвет на Европа, [Насоки](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г.

⁸⁵ Съвет на Европа, Отдел за изпълнение на решенията на Европейския съд по правата на човека. *България* (онлайн). Достъпно на: <https://www.coe.int/en/web/execution/bulgaria>.

⁸⁶ Харта на основните права на Европейския съюз, в ОВ С 326, 26 октомври 2012 г.

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ГРАЖДАНСКОПРАВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Преминавайки от правата на човека към областта на съдебното сътрудничество по граждански дела, Хагската конвенция от 1980 г. играе ключова роля в разглеждането на гражданските аспекти на международното отвлечение на деца. Конвенцията е ратифицирана от 101 договарящи страни, включително България.⁸⁷ **Инструментът се основава на принципа за незабавно връщане и следователно на идеята, че е в най-добрия интерес на отвлеченото дете да бъде върнато в държавата на обичайното му местопребиваване.**

Изключения от този принцип са предвидени в членове 12, 13 и 20: ако е изминала една година след отвлечането, детето възразява срещу връщането, връщането представлява нарушение на основни права или връщането е свързано със сериозен риск от физическа или психологическа вреда за детето, връщането не се разпорежда.

Освен описания по-горе механизъм за „връщане и изключения от връщането“, Хагската конвенция от 1980 г. прави препратка и към договорени решения, които се основават на съгласието и на двамата родители.

По-точно, съгласно член 7, централните органи си сътрудничат и предприемат всички подходящи мерки, *inter alia*, „за да осигурят доброволното връщане на детето или да постигнат приятелско разрешаване на въпросите“. От друга страна, член 10 гласи, че „**централният орган**

на държавата, в която се намира детето, предприема или разпорежда да бъдат взети всички подходящи мерки, за да се постигне доброволното връщане на детето“.

Втори инструмент, приет под егидата на Хагската конференция по международно частно право, е Хагската конвенция от 1996 г., която е обвързваща за всички държави членки на ЕС, след специална покана в това отношение от страна на Европейската комисия. Тя подсилва Хагската конвенция от 1980 г., като включва първичното материално право на съдилищата по обичайно местопребиваване на детето при решаване на въпроси, отнасящи се до детето в дългосрочен план. **Следователно тя е важен инструмент за конкретното прилагане на правото на поддържане на контакт с двамата родители в трансгранични случаи.** Съгласно член 11 е възможно също така да се приемат спешни защитни мерки при връщането на детето.

Хагската конференция по международно частно право насърчава медиацията в производствата по отвлечение на деца. В това отношение важен етап е Ръководството за добри практики, което предоставя важни насоки за приятелско уреждане на случаите на отвлечение на деца.⁸⁸

В случаите на отвлечение на деца в рамките на ЕС, правилата на Хагската конвенция от 1980 г. се допълват от специални правила на Регламент (ЕС) 2019/111, който

⁸⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Таблица за състоянието*, 28: Конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, последна актуализация: 19 юли 2019 г.

⁸⁸ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г.

то заменя Регламент (ЕО) № 2201/2003, с цел укрепване на правата на детето в производството.

Регламент (ЕО) 2201/2003 имаше за цел да засили принципа на връщане и да намали правото на изключенията от връщането, и по-специално т.нар. изключение за сериозен риск съгласно член 13 от Хагската конвенция от 1980 г. **В това отношение член 11.8 е ключово правило, което дава на съда по предишното обичайно местопребиваване на детето последната дума относно връщането на детето така наречената заповед за отмяна на решение, решение на съда на държавата по предишното обичайно местопребиваване на детето, може да отмени заповедта за забрана на връщане на съда на държавата, в която детето е било неправомерно отведено.** Възможно е също така съдът на държавата по предишното обичайно местопребиваване на детето, споделяйки гледната точка на съда на държавата, в която детето е било неправомерно отведено, да не упражни това правомощие. Ако обаче е издадена заповед за отмяна на решението по член 11.8, такава заповед е незабавно изпълнима в държавата членка на ЕС, в която се намира детето.

Регламент (ЕО) № 2201/2003 допълнително предвижда, че се гарантира, че на детето се предоставя **възможност да бъде изслушано в производства по отвлечане, освен ако това не изглежда неподходящо предвид неговата възраст или степен на зрялост** (член 11.2). Такова правило, което не е изрично предвидено в Хагската конвенция от 1980 г. – дори ако може да се изведе от възможността детето да възрази срещу връщането, както и от ориентираното към правата на човека тълкуване на правилата на самата Конвенция – очевидно е много важна новост, въпреки че е изрично предвидена само за производства по отвлечане.

Регламент (ЕС) 2019/1111 възприема нов подход: той предвижда нова и обща разпоредба относно „правото на детето да изразява мнението си“, с която се установява, че на **„детето, което е способно да формира собствено мнение“, се предоставя „действителна и ефективна възможност да изрази мнението си, пряко или чрез представител или подходящ орган“** (член 21), която се прилага за всички трансгранични производства, отнасящи се до родителската отговорност. Това право е изрично припомнено в контекста на производствата за връщане в член 26 от новия регламент.

Регламент (ЕО) № 2201/2003 не споменава изрично алтернативни методи за разрешаване на случаи на отвлечане на деца. Въпреки това, както е предвидено в член 55 от Хагската конвенция от 1980 г., централните органи са длъжни да **„улеснят постигането на споразумение между носителите на родителска отговорност чрез медиация или други средства и да улеснят трансграничното сътрудничество за тази цел“**.

От друга страна, Регламентът има тенденция да улеснява законното преместване по силата на специфично правило относно компетентността. По-точно, член 9, озаглавен „Запазване на компетентността на предишното обичайно местопребиваване на детето“, гласи, че: **„1. Когато дете се премести законно от една държава членка в друга и придобие ново обичайно местопребиваване там, съдилищата на държавата членка по предишното обичайно местопребиваване на детето, чрез изключение от член 8, запазват компетентност за период от три месеца след преместването с цел изменение на решение за правото на лични отношения, издадено в тази държава членка преди преместването на детето, когато носителят на правото на лични отношения съгласно решението за правото на лични отношения продължа-**

ва да има обичайното си местопребиваване в държавата членка по предишното обичайно местопребиваване на детето. 2. Параграф 1 не се прилага, ако носителят на правото на лични отношения, посочен в параграф 1, е приел компетентността на съдилищата на държавата членка по новото обичайно местопребиваване на детето, като е участвал в производство пред тези съдилища, без да оспорва тяхната компетентност. "

Вследствие на това, когато законното преместване на детето с един от родителите се е случило в рамките на съдебното пространство на ЕС, оставеният родител е бил „подпомогнат“ от правилото за компетентност по член 9, което му позволява да започне производство в държавата членка на предишното обичайно местопребиваване на детето, което вероятно е съдът на държавата, в която живее последният родител и който е постановил решенията относно правото на лични отношения, и да поиска изменение на решението, което урежда правата на лични отношения, за да се вземе предвид новата ситуация.

Очевидно, установявайки такава силна връзка с предишната юрисдикция, член 9 насърчава премествания се родител да постигне споразумение с оставения родител и евентуално да предотврати отвлечането.

Считано от 1 август 2022 г., Регламент (ЕО) № 2201/2003 е заменен от Регламент (ЕС) 2019/1111. Въпреки че новият регламент поддържа принципа на продължаваща юрисдикция по отношение на правата на лични отношения (сега член 8) и потвърждава заповедта за отвлечане на деца, той променя други аспекти на режима на ЕС за отвлечане на деца, който сега се съдържа в *ad hoc* глава, т.е. глава, посветена специално на въпросите на меж-

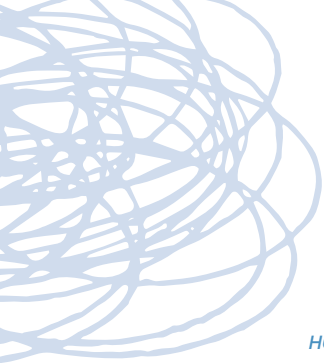
дународното отвлечане на деца (Глава III, членове 22-29).

Преди всичко, то пояснява, че след като съдът на държавата, в която детето е било неправомерно отведено, е отказал връщането му, производството пред съда на държавата на обичайно местопребиваване е по същество на делото, като се решава не само за връщането, но и в по-широк план по въпросите, свързани с родителската отговорност относно отвлеченото дете.

Тази новост е ефектът от взаимодействието между инструментите за правата на човека и съдебното сътрудничество: съдебната практика на ЕСПЧ изисква задълбочено проучване на семейния живот, преди да се разпорежи връщането на детето (вж. Нимер срещу Швейцария) и счита автоматичните механизми за връщане на отвлеченото дете, като например заповедта за връщане на детето (вж. Кампанела срещу Италия), за несъвместими с чл. 8 от ЕКПЧ (Х. срещу Латвия).⁸⁹ Втора новост, която отново е ефектът от взаимодействието с инструментите за правата на човека, е предвидена в член 56 от Регламент (ЕС) 2019/1111: изпълнението на т.нар. заповед за връщане на детето, което при предишния режим не можеше да бъде спряно, сега може да бъде временно или окончателно спряно.

По-точно, член 56 гласи: „4. В изключителни случаи органът, компетентен по изпълнението, или съдът може, по искане на лицето, срещу което се иска изпълнение, или, когато е приложимо съгласно националното право, на съответното дете или на всяка заинтересована страна, действаща в най-добрия интерес на детето, да спре производството по изпълнение, ако изпъл-

⁸⁹ Решение от 6 юли 2010 г., новодошли срещу Швейцария, жалба № 41615/07; Решение от 12 юли 2012 г., Šneersoni и Kampanella срещу Италия, жалба № 14737/09; Решение от 26 ноември 2013 г., Х. срещу Латвия, № 27853/09.

нението би изложило детето на сериозен риск от физическа или психическа вреда поради временни пречки, възникнали след постановяване на решението, или поради друга съществена

промяна в обстоятелствата. Изпълнението се възобновява веднага щом сериозният риск от физическа или психическа вреда престане да съществува.⁹⁰“

Трета новост, която е особено важна за целите на тази работа, е въвеждането на текст, посветен на **„алтернативно разрешаване на спорове“**. Съгласно член 25 от Регламент 2019/1111, съдът **„възможно най-рано и на всеки етап от производството, ... пряко или, когато е уместно, със съдействието на централните органи, ... кани страните да обмислят дали са готови да се включат в медиация или други средства за алтернативно разрешаване на спорове, освен ако това противоречи на най-добрите интереси на детето, не е подходящо в конкретния случай или би забавило ненужно производството“**.

Някои насоки относно прилагането на член 25 от Регламент 2019/1111, са предоставени в съображение 43, в което се посочва, че:

„(Във) всички случаи, отнасящи се до деца, и по-специално в случаите на международно отвлечане на деца, съдилищата следва да разгледат възможността за постигане на решения чрез медиация

и други подходящи средства, подпомогнати, когато е уместно, от съществуващите мрежи и структури за подкрепа за медиация при трансгранични спорове за родителска отговорност. Такива усилия обаче не следва да удължават ненужно производствата за връщане съгласно Хагската конвенция от 1980 г. Освен това, медиацията може да не винаги е подходяща, особено в случаи на домашно насилие. Когато в хода на производството за връщане съгласно Хагската конвенция от 1980 г. родителите постигнат споразумение за връщането или невръщането на детето, както и по въпроси, свързани с родителската отговорност, настоящият регламент следва, при определени обстоятелства, да им даде възможност да се споразумеят, че съдът, сезиран съгласно Хагската конвенция от 1980 г., следва да има компетентност да придаде обвързваща правна сила на тяхното споразумение, било то чрез включването му в решение, одобряването му или чрез използване на всяка друга форма, предвидена от националното право и процедура. Държавите членки, които имат концентрирана компетентност, следователно следва да обмислят възможността да дадат възможност на съда, сезиран с производството за връщане съгласно...“ Хагската конвенция от 1980 г. да упражнява и юрисдикцията, договорена или приета от страните съгласно този регламент, по въпроси, свързани с родителската отговорност, когато е постигнато споразумение между страните в хода на тези производства за връщане “.

⁹⁰ Допълнителни разяснения относно прилагането на новите правила по член 56 са предоставени в съображение 69.

МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

ПРАВНИ РАЗПОРЕДБИ И НАСОКИ

Като страна по Хaгската конвенция от 1980 г. и Регламента Брюксел IIб, България е поела ангажимент да насърчава мирното разрешаване на трансгранични семейни спорове, включително тези, свързани с международно отвлечане на деца. **В национален мащаб няма специфични национални закони, политики или насоки, фокусирани единствено върху регулирането на международната семейна медиация.** Съществуващите национални закони за медиацията обаче включват препратки към трансгранични спорове, което позволява известно прилагане на настоящата правна рамка към международни семейни дела. **Основният правен инструмент, регулиращ медиацията, е Законът за медиацията, който признава както вътрешните, така и трансграничните спорове.** Член 3 от Закона изрично включва трансграничните конфликти в своя обхват, а допълнителната разпоредба в Закона дава определение за тях.⁹¹ Това определение привежда в съответствие българската рамка с по-широкия европейски правен контекст и отваря път за международна семейна медиация в рамките на съществуващата структура. Макар че това признаване е важно, заслужава да се отбележи, че Законът за медиацията не предвижда специфични процедури или съобразени стандарти за разглеждане на международни семейни спорове, което означава, че такива дела се обработват по същия начин като вътрешните.

В допълнение към Закона за медиацията, други елементи от българското право косвено подкрепят МСМ. Гражданският процесуа-

лен кодекс засилва рамката на медиацията, като установява процесуални механизми, които подкрепят и прилагат споразумения, постигнати чрез медиация. Съгласно член 234 от ГПК, подобни споразумения, по време на текущо съдебно дело, могат да бъдат представени на съда за одобрение. След като бъдат потвърдени, тези споразумения придобиват статут на изпълняемо съдебно решение, което е от решаващо значение за осигуряване на правна сигурност, особено в контекста на трансгранични спорове. Новите изменения в ГПК, по-конкретно член 140а ГПК, предвиждат задължителна информационна среща за медиация по различни категории дела, включително разводи, спорове за упражняване на родителски права, местоживее и издръжка на дете при изменение на обстоятелствата след развода, лични отношения с бабата и дядото, както и определени трудови, граждански и търговски спорове. Това е значима стъпка за насърчаване на медиацията в България, но тези информационни срещи не се прилагат за случаи на международно отвлечане на деца и други трансгранични семейни спорове. Този пропуск е важен, тъй като отразява по-широката липса на каквото и да е позоваване на международни семейни спорове в самия Семейен кодекс, включително в разделата по Хaгската конвенция. В резултат на това медиацията остава правно и процедурно отделена от тази чувствителна и сложна област, въпреки признатото значение в международната практика. ГПК обаче не съдържа специфични разпоредби, отнасящи се до трансграничното сътрудничество, езиковите бариери или прилагането на споразуменията в чуждестранни юрисдикции, всички от кои-

⁹¹ Допълнителна разпоредба към Закона за медиацията.

то са критични въпроси в международната семейна медиация. От особено значение за международната семейна медиация е член 22в от Закона за закрила на детето, който урежда производствата за връщане на деца или за упражняване на правото на лични отношения. Съгласно тази разпоредба съдът подпомага страните за доброволното уреждане на спора. Съдът може да насочи страните към медиация във всеки един момент от производството, при условие че това няма да доведе до забавяне на делото и че ще се осъществи в рамките на сроковете, определени в член 24(2) от Регламента Брюксел II-б.

НАЦИОНАЛЕН ДЕБАТ ОТНОСНО ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА МЕДИАЦИЯ

В България ролята на задължителната медиация в системите за гражданско правосъдие се превръща във **все по-важна тема на правен и политически дебат**. Целта на задължителната медиация е да насърчи ранното разрешаване на спорове и да намали натиска върху претоварените съдебни системи. **Основният въпрос е в намирането на правилния баланс между насърчаването на медиацията като по-бърз и по-мирен начин за разрешаване на спорове, вместо дългите и често напрегнати съдебни дела, без да се нарушават основни права като достъпът до правосъдие и доброволният избор на страните.** В целия ЕС никоя държава не принуждава страните да постигнат споразумение чрез медиация, тъй като това би противоречало на принципа на доброволността, който е в основата на меди-

ацията.⁹² Редица държави обаче са въвели различни модели за задължително участие на страните в процес на медиация.

Например, Италия използва модел на „мека задължителна“ процедура в някои граждански дела, при които страните трябва да присъстват на поне една сесия по медиация, преди да заведат дело, въпреки че могат да изберат да не продължават с медиацията след това.⁹³ По подобен начин в Англия и Уелс страните, участващи в семейни спорове, обикновено са длъжни да присъстват на среща за информация и оценка на медиацията (MIAM), а съдилищата могат да налагат санкции за разходи на тези, които откажат да участват без основателна причина.⁹⁴

През 2023 г. България също предложи изменения в Закона за медиацията и Гражданския процесуален кодекс, насочени към въвеждане на реформи в тази област.⁹⁵ Тези промени имаха за цел да въведат задължителни първоначални сесии по медиация по специфични граждански спорове, като например някои дела по семейно право, и да създадат съдебни центрове за медиация, в които ще работят специално обучени медиатори. Конституционният съд на България обаче обяви тези изменения за противоконституционни през 2024 г.⁹⁶ Съдът установи, че принуждаването на страните да участват в медиация, дори само първоначално, нарушава правото им на свободен достъп до съдилищата, правно равенство и налага несправедлива финансова тежест, особено в чувствителни спорове като семейните дела.

⁹² Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 г. относно някои аспекти на медиацията по граждански и търговски дела, ОВ L 136, 24.5.2008 г., стр. 3

⁹³ Леонардо Д'Урсо, Джулия Раданова и Константин Ади Гаврила, „Италианският модел за отказ: Подход за мека задължителна медиация в светлината на неотдавнашното решение на Съда на ЕС“ (Блог за медиация Kluwer, 14 октомври 2024 г.), достъпно на: <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2024/10/14/the-italian-opt-out-model-a-soft-mandatory-mediation-approach-in-light-of-the-recent-cjue-decision/> Италианският модел за отказ: Подход за мека задължителна медиация в светлината на неотдавнашното решение на Съда на ЕС - Блог за медиация Kluwer

⁹⁴ Адвокати Stevensdrake, „Промени в правилата на семейното право относно извънсъдебното разрешаване на спорове/ APC“ (7 май 2024 г.), достъпно на: <https://www.stevensdrake.com/articles/changes-to-the-family-law-rules-on-non-court-dispute-resolution-adr/>

⁹⁵ Членове 19-25 от Закона за медиацията

⁹⁶ Цветелина Колева, „Задължителната медиация е обявена за противоконституционна“ (В: Арбитраж България, 15 юли 2024 г.), достъпно на: <https://arbitrationbulgaria.com/2024/07/15/mandatory-mediation-has-been-declared-unconstitutional/>

В отговор на това, през 2025 г. беше внесено ново законодателно предложение⁹⁷, което бе прието през Август 2025г. Това изменение има за цел внимателно да преработи рамката за съдебна медиация, по начин, който отговаря на опасенията на Конституционния съд. Преработеният проект има за цел да се приведе в съответствие с ангажиментите на България по Националния план за възстановяване и устойчивост⁹⁸ и подкрепя целта на ЕС за разширяване на механизмите за алтернативно разрешаване на спорове. Той въвежда по-гъвкави разпоредби, които насърчават медиацията, без да я правят принудителна, осигурява адекватна защита за уязвимите страни (особено по семейни дела) и поставя по-силен акцент върху квалификацията на медиатора и институционалната отчетност. Асоциациите за медиация представиха различни официални становища в подкрепа на тези изменения⁹⁹ и понастоящем на национално ниво се водят дискусии по темата.

Въпреки опита на България да насърчи медиацията по семейни дела, въпросът за международната семейна медиация, особено в случаите на отвлечане на деца, не е ясно включен в обхвата на предложените изменения. Проектозаконът за задължителна медиация изрично ограничава прилагането до определени семейни спорове,¹⁰⁰ уредени от Семейния кодекс, като например развод, местоживее на детето и родителски права, но не споменава трансграничното отвлечане на деца.

РЕЗУЛТАТИ ОТ НАЦИОНАЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ОТНОСНО ИЗПОЛЗВАНЕТО НА МЕДИАЦИЯ В СЛУЧАИ НА МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

В отговор на задълженията си по Регламента „Брюксел IIб“, българските съдии трябва да гарантират, че страните разбират медиацията като жизнеспособна опция и да насърчават използването както преди, така и по време на производството, особено когато тя е в подкрепа на най-добрия интерес на детето и може да доведе до по-бързи резултати. Въпреки че Регламентът „Брюксел IIб“ е пряко приложим и не изисква транспониране в българското законодателство, практическото му прилагане остава непоследователно поради липсата на съпътстващи национални мерки или насоки.¹⁰¹ Тази празнина допълнително ограничава способността на съдилищата и централните органи ефективно да насърчават медиацията в ранните етапи на случаите на отвлечане.

Бързият характер на производствата за връщане съгласно Хагската конвенция често обезкуражава използването на медиация, тъй като българските съдилища са обвързани от строги срокове за бързо решаване на делата. Очаква се Софийският градски съд, който е компетентен по молбите за връщане по Хагската конвенция, да разгледа делата в рамките на един месец на първа инстанция.¹⁰² На практика обаче забавянията са често срещани и включването на медиация може да се разглежда като потенциална

⁹⁷ Министерство на правосъдието на Република България, „Обществено обсъждане на проекта за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс“, достъпно на: <https://strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bq-BG&Id=9020>.

⁹⁸ Министерски съвет на Република България, Национален план за възстановяване и устойчивост на Република България, ноември 2024 г., достъпен на: <https://www.mtc.government.bg/sites/default/files/documents/2024-11/BG%20RRP%20EN.pdf>.

⁹⁹ Министерство на правосъдието на Република България, „Обществено обсъждане на проекта на Закон за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс“.

¹⁰⁰ Допълнителна разпоредба 8 от Закона за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс.

¹⁰¹ Пак там.

¹⁰² Адвокатска кантора „Ню Балканс“, *Производства по отвлечане на деца в България съгласно Хагската конвенция* (12 август 2020 г.), достъпно на: <https://www.newbalkanslawoffice.com/child-abduction-proceedings-in-bulgaria-under-the-hague-convention/>.

пречка за своевременното разрешаване. Този процедурен натиск, съчетан с несъответствия в съдебното прилагане на инструментите на ЕС и Хага, създава

допълнителни пречки пред въвеждането на медиацията като стандартна стъпка в процеса.

НЕПРЕКЪСНАТОСТ НА МЕДИАЦИЯТА ПРЕДИ, ПО ВРЕМЕ И СЛЕД ПРОИЗВОДСТВА ЗА МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

Като се има предвид високото ниво на конфликти между родителите в случаите на международно отвлечение на деца и дългосрочните вредни последици за децата, следва да се насърчава приятелското уреждане на случаите на отвлечение на деца в съответствие с приложимите международни и правни инструменти на ЕС¹⁰³ и най-добрите интереси на детето. Медиацията като начин за постигане на приятелски решения може да бъде иницирана на всеки етап преди, по време и след производството:

- **ex ante**, т.е. медиацията преди отвлечането, може да бъде полезна за улесняване на законното преместване
- **ex post** в краткосрочен план, т.е. веднага след отвлечането или в началото на производството, помага да се предотврати задълбочаването на конфликта и може да бъде успешна, особено ако се приложи полуавтоматизмът на режима на ЕС за отвлечение на деца¹⁰⁴
- **Последваща** медиация в дългосрочен план: независимо от решението на конфликта и връщането или не-

връщането на детето в страната на обичайно местопребиваване, родителите неизбежно трябва да регулират въпросите, свързани с личния живот и контактите, и да се възползват от дългосрочна подкрепа чрез последваща медиация.

Законът за медиацията в България не прави разлика между различните етапи на медиацията, като например преди (ex-ante) или след (ex-post) съдебно производство. Вместо това, той предоставя обща рамка за доброволно разрешаване на спорове, която може да се прилага на всеки етап от конфликта, стига и двете страни да са съгласни.

Съгласно настоящата практика, медиацията по дела за международно отвлечение на деца обикновено се осъществява по време на текущи съдебни производства, често иницирани по препоръка на съдията или чрез Центъра за уреждане и медиация към Софийския градски и Софийския районен съд.¹⁰⁵

¹⁰³ Вижте по-специално Регламент (ЕС) 2019/1111; вижте Глава 4.

¹⁰⁴ Както беше обсъдено по-горе, режимът за автоматично връщане по Регламент (ЕО) 2201/2003 беше оспорен от съдебната практика на ЕСПЧ (Kampanella срещу Италия и X срещу Латвия), изискваща задълбочен анализ на семейното положение преди връщането. Регламент (ЕС) 2019/1111 взема предвид това развитие: той трансформира производството пред съда по обичайно местопребиваване от производство само за връщане в производство по същество, което взема предвид всички въпроси, свързани с родителската отговорност.

¹⁰⁵ Център за уреждане на спорове и медиация. <https://sgs.justice.bg/bg/15206>

5 ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИЗСЛУШАНО: ОСИГУРЯВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕТЕТО В МЕДИАЦИЯ

Участието на детето в международна семейна медиация е важно по няколко причини: съгласно международното и европейското право децата имат право да бъдат изслушани по въпроси, които ги засягат (член 12 от КПД, член 24 от Хартата на ЕС), а националните закони регулират кога и при какви условия детето има право да бъде изслушано в семейни производства. **За да се гарантира, че споразумението чрез медиация има правна сила, правото на детето да бъде изслушано трябва да се зачита в съответствие с приложимите правни рамки.** Изслушването на детето е важно за родителите, за да разберат гледната точка на детето и да се съсредоточат върху нуждите и най-добрите интереси на детето. Важно е също така медиаторът да разбере гледните точки на детето, за да подпомогне родителите да постигнат споразумение в най-добрия интерес на детето. Когато детето има възможност искрено да изрази собствените си мнения и те бъдат чути и им бъде отдадено дължимото значение, то може да се почувства част от процеса и да получи по-добро разбиране за ситуацията и мотивите зад споразумението на родителите.¹⁰⁶

ГЛАСЪТ НА ДЕТЕТО В МЕДИАЦИЯТА

„Член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето гласи, че децата имат право да изразяват мнението си относно решения и договорености, които засягат живота им, и че на тези решения се отдава дължимата тежест в съответствие с тяхната възраст и зрялост. Следователно, когато медиаторът и родителите сметнат за подходящо, международната семейна медиация може да включва пряко участие на деца. Включването им в медиацията им дава възможност да говорят за ситуацията си в подходяща за децата и безопасна среда, както и да изразяват мнения, чувства, притеснения и тревоги, без да бъдат помолени да вземат страна или да вземат решения. Участието на децата изисква специално обучени медиатори или обучени специалисти, в допълнение към внимателната оценка на пригодността на такава намеса. Необходимо е съгласие както на родителите, така и на децата. Начинът на участие на децата зависи от различни фактори, специфични за случая. Когато медиацията, включваща децата, не се счита за подходяща, медиаторите следва да помогнат на участниците да вземат предвид мненията, интересите и нуждите на децата.“¹⁰⁷

Международна социална служба, Харта за международни процеси на семейна медиация (2017 г.)

¹⁰⁶ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 66, Глава 7.

¹⁰⁷ Международна социална служба, *Харта за международни процеси на семейна медиация*, процес на сътрудничество, 2017 г., стр. 10-11.

ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИЗСЛУШАНО

ПРАВНИ СТАНДАРТИ

Конвенцията на ООН за правата на детето установява *правото на детето да изразява мнението си по всички въпроси*, които го засягат, и предвижда, че на мнението на детето се отдава дължимата тежест в съответствие с възрастта и зрелостта му (член 12). Това право се прилага по отношение на социални и политически въпроси (член 12.1), както и в съдебни и административни производства (член 12.2). Комитетът по правата на детето е публикувал Общ коментар относно правото на изслушване и подчертава, че в съдебните и административните производства правото трябва да се зачита и когато производствата включват алтернативни механизми за разрешаване на спорове, като например медиация.¹⁰⁸

Конвенцията на ООН за правата на детето установява правото на детето да бъде изслушано, без да се посочва минимална възраст. Конвенцията признава развиващите се способности на детето и изисква да се отдава дължимото значение на мнението на детето в съответствие с неговата възраст и зрялост (членове 12 и 5).

Комитетът по правата на детето „... обезкуражава държавите-членки да въвеждат възрастови ограничения, било то в закона или на практика, които биха ограничили правото на детето да бъде изслушано по всички въпроси, които го засягат“ и отбелязва, че „нивната на разбиране на децата не са еднакво свързани с тяхната

биологична възраст“, както е показано от изследвания.¹⁰⁹ **Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, също така насърчават разбирането, че по принцип е в най-добрия интерес на детето да бъде изслушано в административни и съдебни производства, отнасящи се до него.**¹¹⁰

Действията на тази основа биха изискували компетентните длъжностни лица и социалните служби по принцип да изслушват мнението на детето по въпроси, отнасящи се до него, освен ако не се установи, че това не е в най-добрия интерес на детето, и да предоставят адекватни причини за изключения. Тъй като децата, участващи в случаи на международно отвлечение на деца, често са малки, може да се наложи да се оцени способността на детето за разсъждение и това винаги трябва да се прави в индивидуален процес.

Регламент (ЕС) 2019/1111 признава правото на детето да бъде изслушано в производства по Регламента; това изисква да се гарантира, че детето има **„действителна и ефективна възможност да изрази мнението си и при оценката на най-добрите интереси на детето следва да се обърне необходимото внимание на това мнение**. Възможността на детето да изрази мнението си в съответствие с член 24, параграф 1 от Хартата и в светлината на член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето играе важна роля при прилагането на този Регламент. Регламентът обаче следва да остави въпроса кой ще

¹⁰⁸ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 2009 г., параграфи 32, 33, 52.

¹⁰⁹ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), Правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 1 юли 2009 г., параграфи 21, 29.

¹¹⁰ Съвет на Европа, *Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето*, 2011 г. Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), Правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 1 юли 2009 г.

изслушва детето и как то се изслушва да се определя от националното законодателство и процедури на държавите членки" (Съображение 39).

В България правото на детето да бъде изслушано е гарантирано както чрез приемането на национални закони, така и чрез ратифицирането на международни договори за правата на човека, като например КПД. Съгласно Закона за закрила на детето, децата над 10-годишна възраст трябва да бъдат изслушани във всяко административно или съдебно производство, засягащо техните права или интереси, освен ако не се установи, че такова участие би било в ущърб на най-добрите им интереси.¹¹¹ Това трябва да се направи в присъствието на социален работник или съответен експерт,¹¹² както и на родител или настойник, освен ако това не е в най-добрия интерес на детето.¹¹³ Дирекция „Социално подпомагане“ участва в такива случаи, за да гарантира защитата на правата на детето.

Законът освен това позволява участието в изслушвания на деца под 10 години въз основа на етапа им на развитие, като решението за участие на детето се оставя на преценката на съда.¹¹⁴ **Важно е да се отбележи обаче, че тази разпоредба поражда опасения относно субективното вземане на решения, тъй като оценката на зрелостта на детето и способността му да участва смислено в съдебни производства може да варира в различните случаи поради липсата на ясни насоки относно такава оценка.**

Решението как мнението на детето да бъде официално включено в процеса на вземане на решения също е оставено на преценката на съда, което може да доведе

до решения, които не отразяват напълно желанията на детето. Освен това, липсата на ясни правни насоки относно статута и използването на изявленията на детето създава възможност за противоречиво тълкуване, като понякога думите на детето се третират като квази-показания или им се придава непреднамерена доказателствена тежест.¹¹⁵ Това размива границата между изслушването на детето като носител на права и използването на неговото мнение, сякаш е свидетел, като по този начин се увеличава рискът от емоционална тежест, особено когато децата са карани да се чувстват отговорни за резултатите. Без ясни процедурни гаранции съществува и опасност гласът на детето да бъде манипулиран или пренебрегнат от възрастни, участващи в делото, което допълнително подкопава целта на изслушването.¹¹⁶

За разлика от законово признатото, макар и несъвършено прилагано, право на детето да бъде изслушано в съдебни и административни производства, участието му в медиация остава изцяло нерегулирано на национално ниво, като Законът за медиацията не споменава участието на деца в процеса на медиация. Според отговорите от националните въпросници, ако децата участват в медиация, възрастовата граница за участие на детето в медиация обикновено е съобразена със Закона за закрила на детето, който определя прага на 10 години. Тази липса на специфична регулация в процеса на медиация създава несигурност относно това как се спазват правата на децата за участие и подкопава способността на детето да допринася смислено в процеса на вземане на решения.

¹¹¹ Член 15(1) от Закона за закрила на детето.

¹¹² Член 15(4) от Закона за закрила на детето.

¹¹³ Член 15(4) от Закона за закрила на детето.

¹¹⁴ Член 15(2) от Закона за закрила на детето.

¹¹⁵ Унифицирана методология за оценка на най-добрите интереси на детето, стр. 71, достъпна на: <https://pamb.info/pdf/2020/191109-doklad-deinost-2-metodologia-in-reses-na-deteto.pdf>

¹¹⁶ Пак там.

УВАЖЕНИЕ КЪМ МНЕНИЕТО НА ДЕТЕТО ПРИ МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

На практика остава предизвикателство да се осигури участието на детето в медиация по дела за международно отвлечане на деца, особено поради високото ниво на конфликт между родителите и краткия шестседмичен срок за процедурите за връщане по Хагското споразумение. Обмислянето дали и как детето трябва да бъде включено в медиацията и осигуряването на смислено участие на детето изисква внимателна подготовка и планиране, като се гарантира, че са налице подходящи насоки и мерки за защита. Лицето, което изслушва детето, трябва да бъде специално обучено за тази цел.¹¹⁷ **Обучението следва да подготви медиатора да адаптира стила и езика на общуване към възрастта и зрелостта, пола и всички специфични нужди или уязвимости на детето.**

Медиаторът следва да установи дали детето вече е било изслушано в производството и от кого - например съдия, служба за социална или закрила на детето, детски психолог или друг експерт. Ако е така, медиаторът следва да потърси достъп до съответната документация, в съответствие с разпоредбите за защита на данните, и на тази основа да прецени дали да изслуша детето отново за целите на медиацията, като вземе предвид възрастта и зрелостта на детето и обстоятелствата по случая. Ако е уместно, детето следва да бъде попитано дали желае да говори с медиатора.

Когато медиатор реши да изслуша детето лично, той трябва да вземе предвид националния и социалния произход, пола и културата на детето, както и евентуалните преживявания на насилие и свързаните с него здравословни увреждания или травми, да оцени специфичните комуникационни и информационни нужди на детето и да адаптира езика, методите и съдържанието на комуникацията съответно.¹¹⁸

Преди изслушването медиаторът следва да се увери, че на детето е предоставена подходяща за него информация по начин, съобразен с възрастта и зрелостта му, на език, който детето може да разбере и който е чувствителен към пола и културата.¹¹⁹ Родителите и детето следва да получат информирано съгласие в съответствие с националното законодателство. Медиаторът следва да изслуша детето в *подходяща за детето обстановка* и да е запознат с *обстоятелствата по случая*, за да предотврати всякаква вреда и да мобилизира служби за подкрепа на детето, когато е уместно.

Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, подчертават, че изслушването е право на детето, а не негово задължение.¹²⁰ **Принципите на доброволност, поверителност, безпристрастност и самоутвърждаване, които обикновено ръководят процесите на семейна медиация, се отнасят и за участието на детето в международна**

¹¹⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 71. Съвет на Европа, *Насоки* на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдие, съобразено с интересите на детето, 2010 г., Принцип III.A. Участие, Глава IV, Принципи 14 и 15.

¹¹⁸ Съвет на Европа, *Насоки* на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г., Принцип III.A. Участие.

¹¹⁹ Съвет на Европа, *Насоки* на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г., Принцип IV.A.1.2.

¹²⁰ Съвет на Европа, *Насоки* на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г., стр. 28, параграф 46.

семејна медиация.¹²¹

Медиаторът трябва да е готов да обясни значението на тези принципи по подходящ за детето начин. Това включва информиране на детето, че само това, което е било договорено с него, ще бъде споделено с родителите, че не е ролята на медиатора да дава съвети или препоръки, а че медиаторът може да насочи детето към служби за подкрепа, и че решението по делото ще бъде взето или от самите родители, или от съдия: мнението на детето се счита за важно и ще му бъде отдадено дължимото значение, но детето не носи отговорност за взетите решения.

Когато общуват с деца, медиаторите трябва да спазват правните и качествени стандарти по отношение на етиката, безопасността и поверителността. Те трябва да бъдат уверени във воденето на чувствителни разговори, докладването на инциденти или съмнения за насилие и експлоатация и предприемането на последващи действия, когато е необходимо. Преди, по време и след изслушването трябва да бъдат въведени мерки за защита на детето (вижте Глава 7: Защитни механизми в медиацията). Тъй като медиацията често е частна услуга, обмислянето на подобни мерки за защита е от първостепенно значение, особено когато предстоящите обществени услуги, като например службите за закрила на детето не участват пряко в случая.

РЪКОВОДСТВО И СЪВЕТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

СЪЗДАВАНЕ НА ДОВЕРИТЕЛНА АТМОСФЕРА ЗА ИЗЛУШВАНЕ НА ДЕТЕТО

Разговорът с деца относно международно отвлечение е особено деликатен, тъй като ситуацията може да бъде стресираща за тях. **Възможно е да възникнат конфликти на лоялност, а съществуват и различни рискове.** Детето може да се чувства изоставено от родителите или други близки лица, които се грижат за него. Понякога родител или друг възрастен може да инструктира детето да казва определени неща, да пропуска факти или да не изразява собственото си мнение. Липсата на информация или наличието на невярна информация също може да попречи на детето да говори открито. **В такива ситуации е трудно децата да се доверят на медиатора и да повярват, че процесът по**

медиация може да им помогне. Затова изграждането на основно ниво на доверие е от ключово значение, за да се предостави на детето реалната и ефективна възможност да изрази своите виждания и да се гарантира, че медиаторът и родителите ще ги вземат предвид по подходящ начин.

Децата оценяват, когато медиаторите разговарят с тях, задават въпроси и ги изслушват, обясняват ясно всяка стъпка и правят процеса и решенията прозрачни. Като се има предвид, че при случаи на международно отвлечение на деца времето за организиране и провеждане на среща с детето често е ограничено, медиаторът трябва добре да подготви разговора, да отдели достатъчно време за изслушване на детето и през цялото време да поддържа неутрален и емпатичен подход (вж. *Каре 5*).

¹²¹ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г.

КАКВО МОЖЕ ДА НАПРАВИ МЕДИАТОРЪТ, ЗА ДА ИЗГРАДИ ДОВЕРИЕ, ПРИ ИЗСЛУШВАНЕТО НА ДЕТЕ

- Направете помещението подходящо за деца, т.е. тиха и спокойна с възможно най-малко разсейващи фактори. Във физическа стая, удобните столове трябва да бъдат разположени под ъгъл, за да могат медиаторът и детето да се гледат, без да са директно един срещу друг, като се избягва използването на маси. Стаята трябва да позволява на детето да се движи и да има лесен достъп до вратата, но не трябва да е твърде голяма. За по-малките деца медиаторът може да държи пастели или пластилин на разположение, докато играчките или разсейващите предмети трябва да бъдат премахнати.¹²² В онлайн среда медиаторът трябва да осигури спокоен, чист фон, който може да бъде реален или виртуален, добра светлина, за да може детето да вижда медиатора ясно, стабилна интернет връзка, минимален фонов шум и да насърчава използването на слушалки за поверителност.
- Представете се и обяснете ролята на медиатора.
- Осигурете качествен превод и културно посредничество, ако е необходимо. Представете преводача или културния медиатор и обяснете тяхната роля.¹²³
- Отделете време да поговорите с детето и да го изслушате.
- В уводната фаза на изслушването, говорете за ежедневни неща, хобита или спорт, за да разчупите леда.
- Усетете дали детето се чувства комфортно и го попитайте как е и дали има нещо, от което се нуждае.
- Отнасяйте се с детето с емпатия и уважение.
- Обяснете целта на срещата.
- Предоставете информация, подходяща за детето, и се уверете, че то я е разбрало, например като го помолите да повтори информацията със свои думи.
- Помолете детето да изрази мнението си и проявете истински интерес към него.
- Обобщете казаното от детето и го попитайте дали сте го разбрали правилно.
- Съгласувайте се с детето какво можете да предадете на родителите.
- Бъдете прозрачни относно следващите стъпки в процеса.

¹²² Съвет на държавите от Балтийско море, „[Слушайте!](#)“, Създаване на условия децата да говорят и да бъдат чути, 2018 г., стр. 18-19.

¹²³ Културният медиатор е „професионалист, който улеснява комуникацията (включително превода) между хора, говорещи различни езици и произхождащи от различен културен произход. Културните медиатори предоставят информация за различни ценности, житейски ориентации, вярвания, предположения и социално-културни конвенции, като изясняват специфични за културата изрази и понятия, които биха могли да доведат до недоразумения.“ Европейска комисия, Миграция и вътрешни работи, [Културен медиатор](#), без дата.

ВЗЕМАЙКИ ПРЕДВИД ВЪЗРАСТТА, РАЗВИВАЩИТЕ СЕ СПОСОБНОСТИ И ОПИТ НА ДЕТЕТО

В случаи на международно отвлечане на деца, особено когато става въпрос за малки деца, специалистите може да имат малко доверие в способността на детето да си спомня събития, да формира мнение и да изразява своите виждания. Когато такива съмнения преобладават, медиатори и други специалисти може да не са в състояние да дадат на детето истинска и ефективна възможност да изрази своите виждания или да отдадат дължимото значение на възгледите на детето.

Тези съмнения се разсейват от изследвания, които показват, че децата като цяло

са способни да си спомнят събития и емоции, които са преживели, да преразказват точно спомените си и да формират собствени виждания, дори в ранна възраст и след травматичен стрес. Способността им да дават точна информация и да разкриват това, което си спомнят, по време на изслушване или интервю обаче зависи значително от подготовката и квалификацията на лицето, което изслушва детето, както и от подкрепата, предоставена на детето (вижте Каре 6). **Следователно медиаторите трябва да са наясно с влиянието, което възрастта, развиващите се способности и опитът оказват върху способността и желанието на детето да изразява собствените си виждания, и да бъдат обучени да вземат предвид тези фактори, когато изслушват дете.**

ДОКАЗАТЕЛСТВА ЗА СПОСОБНОСТТА НА ДЕЦАТА ДА ПРАВЯТ НАДЕЖДНИ ТВЪРДЕНИЯ

Емпирични изследвания¹²⁴ са създали убедителни доказателства за способността на децата да правят надеждни изявления в производства, отнасящи се до тях:

Въпреки че децата са способни да запомнят събития и емоции и точно да преразказват преживяванията си от ранна възраст, способността на детето да запомня детайли, да преразказва спомените си свободно и да устоява на насочващи или внушаващи въпроси от страна на интервюиращия се развива значително с възрастта.

От тригодишна възраст децата обикновено са способни да предоставят информация за нещо, което са преживели. На тази възраст способността на детето да споделя информация в свободен разказ е все още ограничена, така че интервюиращият трябва да задава конкретни въпроси, за да може детето да отговори въз основа на спомените си. Децата на възраст 4-6 години са склонни да предоставят повече информация, когато им се задават конкретни и насочващи въпроси. На 5-6-годишна възраст децата обикновено са по-способни да отговорят на отворени въпроси и да споделят информация в свободен спомен.

¹²⁴ За обобщение и допълнителни препратки към резултатите от изследванията, обобщени в това каре, вижте: Hershkowitz, Irit, Lamb, ME, Orbach, Y., Katz, C., Развитие на комуникативните и разказвателните умения сред децата в предучилищна възраст: Поуки от съдебномедицинските интервюта за малтретирането на деца, *Child Development*, декември 2011 г., 83(2): 611-22. Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, PW, Horowitz, D., Структуриран протокол за съдебномедицинско интервю подобрява качеството и информативността на разследващите интервюта с деца: преглед на изследванията, използващи Протокола за разследващо интервю на NICHD, *Child Abuse and Neglect*, том 31, брой 11-12, ноември – декември 2007 г., стр. 1201-1231. Wenke, D., Слушайте! Създаване на условия за децата да говорят и да бъдат чути, Професионална комуникация с деца, изложени на риск от експлоатация и трафик – опит и поуки от региона на Балтийско море, Съвет на държавите от Балтийско море, 2019 г.

По-малките деца са по-податливи на начина, по който са формулирани въпросите, и е по-вероятно, отколкото по-големите деца, да отговарят неправилно на подтикващи въпроси, въпроси, които ги насочват към определен отговор или когато са помолени да избират между различни опции. Въпреки това, интервюиращите, които са обучени и опитни в използването на въпроси и подкани за свободно припомняне, могат да получат точни отговори от малките деца.

Стресът и травматичните преживявания оказват влияние върху паметта. Децата реагират различно на стрес и травма, тъй като специфичните обстоятелства на случая, личната им устойчивост и нивото на подкрепа, което получават, влияят върху способността им да се справят и да запомнят. Мозъкът обикновено свързва травматичните събития с емоциите на момента и съхранява тези асоциации на подсъзнателно ниво. След травматичното събитие, спомените за него могат да бъдат предизвикани от фрагменти от събития, усещания или емоции, подобни на преживените по време на травматичното събитие. Стресът, свързан със спомените за травматични събития, може да затрудни детето да си спомни, да намери правилните думи и да изрази това, което си спомня. Хроничният стрес или продължителното излагане на травматичен стрес също е вероятно да има дългосрочно въздействие върху паметта на детето.¹²⁵

Изследванията показват, че методите, съобразени с нуждите на детето и основани на доказателства, подпомагат професионалистите в комуникацията с деца и интервюирането им, започвайки от ранна възраст и отчитайки развиващите се способности и нивото на зрялост на детето.¹²⁶

¹²⁵ Детски фонд на ООН, „ Нека поговорим, Развиване на ефективна комуникация с деца, жертви на насилие и трафик на хора“, Практическо ръководство за социални работници, полицаи и други специалисти, УНМИК, Правителство на Косово, Министерство на труда и социалните грижи, от Барбара Мичълс, септември 2004 г., стр. 13, 18.

¹²⁶ Hershkowitz, Irit, Lamb, ME, Orbach, Y., Katz, S., Развитието на комуникативните и разказвателните умения сред децата в предучилищна възраст: Поуки от съдебни интервюта за малтретиране на деца, *Child Development*, декември 2011 г., 83(2): 611-22. Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, PW, Horowitz, D., Структуриран протокол за съдебно-медицинско интервю подобрява качеството и информативността на разследващите интервюта с деца: преглед на изследвания, използващи Протокола за разследващо интервю на NICHD, *Child Abuse and Neglect*, том 31, брой 11-12, ноември – декември 2007 г., стр. 1201-1231.

СЪЗДАВАНЕ НА БЛАГОПРИЯТНА СРЕДА И КОНТЕКСТ

Способността на децата да предоставят точна информация и да изразяват своите виждания зависи не само от възрастта на детето, развиващите се способности и личната ситуация, но и от няколко фактора, върху които медиаторът може пряко да повлияе:

- мястото и средата, където се провежда изслушването: подходящо за деца място с възможно най-малко разсейващи фактори предлага

най-благоприятните условия за разпитване или изслушване на деца;

- способността на интервюиращия да създаде подкрепящи условия, за да може детето да се изкаже и да го чуе, без да влияе върху изявлението му, например чрез спазване на принципите и правилата на протоколите за интервюиране, основани на доказателства;
- наличието на услуги за подкрепа на детето преди, по време и след изслушването, за да се предотврати всякаква вреда в резултат на

изслушването и да се осигурят подходящи последващи действия по отношение на всички нужди и уязвимости, установени по време на изслушването.¹²⁷

Услугите по медиация следва като цяло да целят да осигурят възможност на детето да участва в медиация по дела за международно отвлечане на деца, освен ако няма доказателства, че изслушването на детето не е в негов най-добър интерес.

Медиаторите следва да изслушват само-

то дете, ако имат необходимото обучение и квалификация, благоприятна за детето среда за изслушване и възможност за мобилизиране на служби за подкрепа на детето преди, по време и след изслушването. Националната регулаторна рамка следва да гарантира, че центровете и лицата, предоставящи услуги по медиация са в състояние да гарантират тези условия, например чрез адекватна оперативна и бюджетна подкрепа и изисквания за обучение.

¹²⁷ Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, PW, Horowitz, D., Структуриран протокол за съдебномедицинско интервю подобрява качеството и информативността на разследващите интервюта с деца: преглед на изследвания, използващи Протокола за разследващи интервюта на NICHD, [Злоупотреба с деца и пренебрегване](#), том 31, брой 11-12, ноември – декември 2007 г., стр. 1201-1231.

ПРОТОКОЛИ, ОСНОВАНИ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА: ПРИНЦИПИ И ПРАВИЛА ЗА ИЗЛУШВАНЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

Изследванията са идентифицирали принципи и правила, които помагат на специалистите да повлияят положително на желанието и способността на детето да изразява своите виждания и да разказва за преживяванията си. Тези принципи и правила формират основата на протоколи, основани на доказателства, които помагат на длъжностните лица и специалистите да получават точни и надеждни показания от деца, участващи в съдебни производства. Протоколът¹²⁸ на Националния институт за детско здраве и човешко развитие (НИДЗЧР), например, е широко използван и е достъпен на няколко европейски езика, включително... български.¹²⁹

„Базиран на доказателства“ означава, че ефективността на протокола е доказана чрез емпирични изследвания: той подобрява качеството на интервютата с деца и дава възможност на интервюиращия да създаде ефективна и реална възможност детето да бъде изслушано. Протоколът е разработен от мултидисциплинарен екип въз основа на изследвания върху паметта, езиковите и комуникативните умения на децата, социалните знания, податливостта на внушения, ефектите от стреса и травмата, както и поведението и комуникацията на интервюиращия.¹³⁰

Протоколът на НИДЗЧР е структуриран в различни фази и стъпки: интервюто за-

¹²⁸ Ламб, Майкъл Е., Орбах, Й., Хершковиц, И., Есплин, П. У., Хоровиц, Д., Структуриран протокол за съдебномедицинско интервю подобрява качеството и информативността на разследващите интервюта с деца: преглед на изследвания, използващи Протокола за разследващи интервюта на NICHD, [Злоупотреба с деца и пренебрегване](#), том 31, брой 11-12, ноември – декември 2007 г., стр. 1201-1231. Протокол на NICHD, Международно разследващо интервюиране на деца, основано на доказателства, <http://nichdprotocol.com/>.

¹²⁹ Протокол на NICHD, Международно разследващо интервюиране на деца, основано на доказателства, <http://nichdprotocol.com/>.

¹³⁰ Ламб, Майкъл Е., Орбах, Й., Хершковиц, И., Есплин, П. У., Хоровиц, Д., Структурираните протоколи за съдебномедицинско интервю подобряват качеството и информативността на разследващите интервюта с деца: Преглед на изследвания, използващи Протокола за разследващо интервю на NICHD, [Злоупотреба с деца и пренебрегване](#), 2007, 31(11-12): 1201-1231.

почва с **въведение фаза**, последвана от **разказвателна фаза**, в която детето говори по съществени теми, и завършва със **заклучителна фаза**. Протоколът дава примери за отворени и неподвеждащи въпроси, подкани за свободно припомняне и техники за получаване на подробна, точна и надеждна информация от деца. Той насочва интервюиращия при спазване на етичните стандарти по време на цялото интервю.

Въпреки че са разработени предимно за разследващи и съдебни разпити на деца, стойността на протоколите за разпит, основани на доказателства, се признава все повече и в други контексти, където доставчиците на социални услуги трябва да водят деликатни разговори с децата и да чуят мнението на детето, за да вземат решения в най-добрия му интерес.¹³¹ Принципите и правилата на протокола и примерите, които той предоставя, могат следователно да насочват обучението на медиатори за провеждане на медиация, включваща деца, в случаи на международно отвлечение на деца.

¹³¹ Венке, Дая, *Доставчиците на услуги като защитници на ненасилствените детства*, *Предоставяне на услуги за деца и родители за прекратяване на телесните наказания*, Проект за ненасилствени детства, Съвет на държавите от Балтийско море, 2018 г. Венке, Д., *Слушайте! Създаване на условия за децата да говорят и да бъдат чути*, *Професионална комуникация с деца, изложени на риск от експлоатация и трафик – опит и поуки от региона на Балтийско море*, Съвет на държавите от Балтийско море, 2019 г.

ПРИМЕР ОТ ПРАКТИКАТА: МЕДИАЦИЯ, ВКЛЮЧВАЩА ДЕЦА, В СЛУЧАИ НА МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА (REUNITE, ВЕЛИКОБРИТАНИЯ)

Reunite е водещият доставчик на услуги по медиация по дела за международно отвлечение на деца във Великобритания и има дългогодишен опит в медиацията, включваща деца.¹³²

В началото на процеса на медиация, медиаторът от Reunite се среща с родителите и обсъжда възможността за изслушване на детето. Медиаторът обяснява принципа на участие на детето, който се основава на правото на детето да бъде информирано, да бъде изслушано и на мнението му да се отдава дължимата тежест

при вземането на решения, отнасящи се до него. Родителите са информирани за подробностите около изслушването, кога и къде ще се проведе, какви механизми са предвидени за участието на детето и как мнението на детето ще бъде използвано и споделяно. **Медиаторът ще посъветва родителите, че не трябва да напътстват или инструктират детето какво да каже или да не каже на медиатора преди изслушването и че не трябва да го разпитват за подробностите от разговора след това.** Изслушването ще се проведе само ако родителите подпишат формуляр за съгласие и

¹³² Раздел, базиран на: Джанет Флауит и Алисън Шалаби, *Представяне на опита на Reunite, Великобритания, национален семинар на iSafe в Италия, Генуа, 24 май 2022 г.*

се съгласят да спазват правилата (вижте Каре 8). Ако и двамата родители имат родителски права, е необходимо информираното съгласие и на двамата, за да може медиаторът да говори с детето.

Когато се среща с детето, медиаторът се уверява, че то разбира за какво е медиацията, каква е ролята и отговорността на детето в този процес, целта на изслушването и как ще бъде споделена информацията за детето. Тъй като медиацията предоставя поверително и неутрално пространство за разрешаване на родителски спор, принципът на поверителност се прилага и за изслушването на детето. Детето трябва да знае, че предоставената от него информация няма да бъде разкрита на съдия по семейни дела. Същевременно детето трябва да е наясно, че може да има ограничения върху поверителността на медиатора, по-специално когато националното законодателство изисква медиаторът да докладва на съответните органи за актове на насилие срещу детето и определени рискове.

Към края на разговора медиаторът се договаря с детето каква информация трябва да предаде на родителите. При подготовката за изслушването медиаторът трябва да информира детето за това споразумение и да го повтори в началото на срещата, за да се увери, че детето го е разбрало.

Прозрачността относно стъпките в процеса на медиация, ролята и отговорностите на всеки участник и споразумението за това как да се бори с мнението на детето са от съществено значение за установяване на доверителни работни отношения между медиатора и детето за целите на изслушването.

Изслушването на детето обикновено се провежда между първата и втората среща на родителите с медиатора. Първата среща служи за информиране на родителите за изслушването на детето и за събира-

не на всякаква съответна информация, от която медиаторът се нуждае, за да се подготви за него. Съответната информация може да включва въпроси, свързани с времето, съобразяване с учебните часове или други дейности на детето, както и изясняване на евентуални специални нужди, които детето може да има по отношение на езика и комуникацията, здравето или уврежданията. Изслушването може да се нуждае от координация с настойника на детето или доверено лице, което може да го подкрепи преди, по време и след изслушването. В идеалния случай медиаторът ще може да общува директно с детето, но ако е необходимо, трябва да се привлече квалифициран преводач, който да бъде инструктиран да поддържа неутрална роля, ограничена до превод и без намеса в разговора.

На втората среща с родителите медиаторът предава мнението на детето. В този случай медиаторът инструктира родителите да слушат и да не си водят бележки или да записват срещата. Това е важно, за да се привлече пълното внимание на родителите и да се запази поверителността на мнението на детето.

Опитът на медиаторите от Reunite показва, че участието в процеса на медиация и възможността да се изразят като цяло е полезно за децата, дори ако те нямат твърдо мнение относно разрешаването на ситуацията. Участието на детето обаче носи и рискове, тъй като то може да се чувства под натиск, а родителите може да не са в състояние или да не желаят наистина да изслушат мнението на детето и да му дадат дължимата тежест в решенията си и в постигнатото чрез медиация споразумение.

За да се предотврати каквато и да е вреда за детето в резултат на участието му в процеса на медиация, медиаторите от Reunite гарантират, че услугите за под-

крепа са налични и достъпни за детето преди, по време и след изслушването, както и през целия процес на медиация. По-специално, децата и родителите трябва да бъдат информирани за подкрепата, предлагана от службите за закрила на детето и други съответни услуги за подкрепа и консултиране, които биха могли да им помогнат да се справят с евентуални трудности, свързани с процеса.

Медиаторите от Reunite се нуждаят от специално обучение, за да извършват медиация, включваща деца. Първоначалното обучение по медиация, включваща деца, е част от основното обучение на Reunite за медиация при международно отвлечане на деца. След това от медиаторите се очаква да се ангажират с определен обем текущо обучение в продължение на три години след първоначалното обучение. Изискванията за текущо обучение включват 10 часа специфично професио-

нално развитие в медиация, включваща деца, от които 5 часа обикновено се получават чрез посещаване на курс, рекламиран като подходящ за професионално развитие в медиация, включваща деца. Останалите 5 часа могат да бъдат придобити по различни начини, като например посещение на допълнителни курсове за обучение, конференции или семинари, четене или писане на подходящи материали. Освен това медиаторът трябва да проведе три процеса на медиация, включваща деца, в рамките на три години и да има ръководител или консултант по професионална практика, който също е обучен по медиация, включваща деца, и е на разположение да предостави подкрепа. **Reunite предлага обучение в тази област като част от пакета за обучение „Медиация при международно отвлечане на деца“ и предлага супервизия от обучен ръководител.**

ФОРМУЛЯР ЗА РОДИТЕЛСКО СЪГЛАСИЕ НА REUNITE UK ЗА МЕДИАЦИЯ, ВКЛЮЧВАЩА ДЕЦА

Reunite UK използва следния формуляр, за да получи информирано съгласие от родителите за участието на тяхното дете или деца в процеса на медиация.¹³³

Скъпи и,

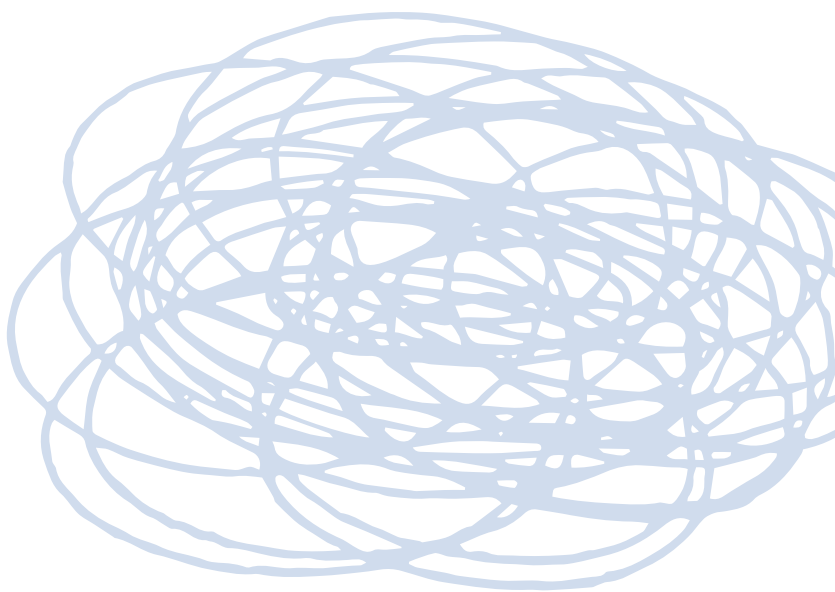
Радвам се, че бихте искали ... (дете или деца) да поговорят с МЕДИАТОРА за това как се развиват нещата от тяхна гледна точка. Младите хора могат да имат смесени чувства, когато родителите им се разделят, и казват, че е полезно да обсъдят нещата и да се почувстват изслушани. Както знаете, децата на 10 и повече години имат право да изразят своите мнения и предложения, ако желаят.

МЕДИАТОРЪТ ще се срещне първо с тях заедно, а след това ще проведе разговор с всеки от тях поотделно, тъй като братята и сестрите могат да имат различни гледни точки и идеи.

..... ще бъде поканен да говори ... при условие че:-

¹³³ Примерно писмо за родителско съгласие, изготвено от Лиза Паркинсън, акредитиран обучител по „Деца в медиацията“ и автор на „Семейна медиация“, 5-то издание 2025 г. [Parkinson, L., *Family Mediation*, Fifth edition, Lexis Nexis, in press 2025]. Формуляр за родителско съгласие, възпроизведен с разрешение от Лиза Паркинсън, 14 юли 2025 г. Reunite UK използва този шаблон в медиацията по дела за международно отвлечане на деца като пример за добра практика. Джанет Флауит, Reunite, Обединено кралство, 25 юли 2022 г.

1. Целта на срещата е да им се даде възможност да споделят своите виждания и чувства и да отправят предложения или искания, които според тях биха помогнали на организацията да функционира възможно най-добре за всички вас. Няма да бъдат питани за избор или решения. Отговорността за решенията остава ваша.
2. Вие потвърждавате, че няма да ги инструктирате ... какво да кажат или да не кажат, нито ще им задавате въпроси след това за това, което са казали или не са казали.
3. Разбирате, че дори ако... не изразява никакви конкретни възгледи или желания, които би искал да сподели с вас, децата и младите хора са подчертавали пред изследователите, че включването и възможността да говорят е много полезно за тях и помага за намаляване на тревожността им.
4. Разговорът с... ще бъде поверителен, освен ако няма никакви индикации, че детето е или може да бъде изложено на риск от сериозна вреда, като в този случай въпросът трябва да бъде отнесен до службата за закрила на детето за допълнително разследване.
5. ... ще бъдат попитани дали имат съобщение, предложение или молба, която биха искали да споделят с вас. Ако е така, ще бъдат помолени да го запишат или могат да помолят МЕДИАТОРА да го напише вместо тях със свои думи. Ще бъдат уверени, че ще ви кажат само това, което са искали да бъде споделено с вас, без да добавят нищо повече.
6. Вие потвърждавате, че сте готови да изслушате техните послания и да вземете предвид техните мнения при вземането на решения и осъществяването на договорености, които считате за най-добри в техен интерес. Ще се погрижите да не ги упрекувате или да показвате, че се чувствате ядосани или разстроени от трудно послание или предложение, което те искат да бъде споделено с вас.

ПРАКТИКАТА НА ИЗСЛУШВАНЕ НА ДЕЦА В МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Проучване¹³⁴ показва, че България демонстрира особено високо спазване на принципа, че децата трябва да бъдат изслушвани в дела за международно отвлечане на деца. От 50 анализирани дела, децата са били изслушвани в 45 случая (90%), което представлява един от най-високите проценти на изслушване сред всички изследвани страни. Само 5 случая (10%) не са включвали изслушване на детето или са имали неясни резултати. Това силно представяне предполага, че българските съдии приемат задължението да изслушват детето сериозно, прилагайки принципа като правило, а не като изключение. В същото време, по-нататъшни национални изследвания показват, че правото на детето да участва в решенията, които го засягат, често се пренебрегва. Това се дължи на различни фактори, включително широко разпространеното нежелание както сред родителите, така и сред юристите да включват деца в спорове относно родителската отговорност. Например, правни коментари по родителската отговорност посочват, че участието на детето в споровете за попечителство не е задължително, като акцентът остава върху правата на родителите, позволявайки се на разпоредбата, позволяваща на съда да се откаже от изслушването, ако това би навредило на най-добрите интереси на детето. **Важно е да се отбележи, че Законът за закрила на детето установява силна презумпция в полза на изслушването на детето, след като то навърши 10 години, а изключението е предназначено да се прилага само във внимателно обос-**

новани случаи след задълбочена оценка. Свеждането на тази важна предпазна мярка до незадължителна стъпка рискува да подкопае основното право на детето да бъде изслушано и може да допринесе за решения, които не отчитат напълно мнението и благосъстоянието на детето.

Що се отнася до участието на децата в семейната медиация, ситуацията е още по-тревожна. Няма установени правни стандарти или рамки за прякото участие на децата в семейната медиация, което прави участието им в процеса необичайно. **Освен това, според информацията, събрана от въпросника, родителите често не са склонни да включват децата си в медиация, страхувайки се, че това може да добави емоционално напрежение към вече трудната ситуация.** Това нежелание, съчетано с липсата на ясни процедури и официално обучение за медиаторите, създава значителни пречки пред изслушването на мнението на децата в процеса на медиация. Въпреки че съществува общо разбиране за важността на отчитането на най-добрия интерес на децата, липсата на структурирана рамка и адекватна експертиза води до пренебрегване на участието на децата в семейната медиация в България. **Един от ключовите недостатъци е липсата на специализирано обучение за медиатори за работа с медиация, включваща децата.** Медиаторите често нямат умения да ангажират децата по начин, който зачита техните емоционални и развойни потребности, което води до непо-

¹³⁴ Тине Ван Хоф, Сара Лембрехтс, Франческа Маоли, Джовани Шакалуга, Талия Крюгер, Ваутер Ванденхол и Лаура Карпането, „Да чуеш или да не чуеш: Разсъждения на съдиите относно изслушването на детето в производства за международно отвлечане на деца“ (2020) 53 Fam LQ 327. h

следователни практики. Липсата на ясни насоки за участие на децата, също и в контекста на международната медиация, допълнително пречи на мнението на децата да бъде адекватно чуто и разгледано.

Ограниченото участие на деца в семейната медиация допълнително води до липса на национални инструменти или методи, предназначени да осигурят смислено участие на децата в медиацията. За да запълни тази празнина, през 2020 г. Националната мрежа за децата в България, в сътрудничество с Професионалната асоциация на медиаторите в България

(ПАМБ), Института за социални дейности и практики, Асоциацията на родителите и фондация „За нашите деца“, разработи и публикува Единна методология за оценка на най-добрия интерес на детето.¹³⁵

Тази методология е предназначена за съдии, адвокати и медиатори, като предлага структурирани подходи за оценка на най-добрите интереси на децата, включително чрез правото на детето да участва в дела, включващи родителски конфликт. Ключов компонент на тази методология е стандартизиращият модел за изслушване и интервюиране на деца.¹³⁶

¹³⁵ Унифицирана методология за оценка на най-добрите интереси на детето, достъпна на: <https://pamb.info/pdf/2020/191109-doklad-deinost2-metodologia-inreses-na-deteto.pdf>

¹³⁶ Пак там, стр. 70.

ИЗЛУШВАНИЯ НА ДЕЦА В БРАКОРАЗВОДНИ ПРОИЗВОДСТВА: КЛЮЧОВИ ИЗИСКВАНИЯ И ПРИНЦИПИ

По-долу е дадено обобщение на ключовите елементи, посочени в Единната методология за оценка на най-добрите интереси на детето, относно изслушването на деца при бракоразводни дела. Въпреки че са предназначени предимно за бракоразводни производства, тези насоки могат да бъдат приложими и в ситуации като случаи на отвлечение на деца. Освен това, професионалистите, участващи в процеси на медиация, биха могли да намерят посочените принципи за ценни в своята практика.

ЦЕЛИ НА ИЗЛУШВАНЕТО НА ДЕТЕТО

- Да помогне на съда да определи най-добрите интереси на детето в контекста на раздяла на родители.
- Да се гарантира правото на детето да изразява мнението си по въпроси, които пряко го засягат.
- Целта не е да попитате детето къде иска да живее, а да разберете неговите нужди, преживявания и благополучие.
- Вземането на решения е отговорност на съда, а не на детето.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ОЦЕНКА

- Предварителната оценка преди изслушването оценява емоционалната, когнитивната и социалната готовност на детето за участие.
- Идентифицира потенциалните рискове и най-добрите начини за ране на слуха към нивото на развитие на детето.

- Целта е да се даде възможност за участие, а не да се оценява „пригодността“. Всяко дете може да бъде изслушано с правилния професионален подход.
- Тази оценка може да се извърши предварително или непосредствено преди изслушването като част от подготовката.
- Поверителност.
- В България липсата на поверителност често излага децата на обвинения и вина, когато родителите получават директен достъп до протоколите от изслушванията.
- Целта не е да се скрие информация от родителите, а тя да се сподели по начин, който защитава детето.
- Едно решение: неутрален външен професионалист провежда изслушването и обобщава съответните констатации, без да разкрива чувствителни твърдения.

КОЙ ТРЯБВА ДА ПРОВЕДЕ ИЗСЛУШВАНЕТО?

- Специалист, обучен в интервюирането на деца, запознат с детското развитие и емоционалните сигнали.
- В идеалния случай, някой, който вече има доверителни отношения с детето (напр. терапевт или социален работник), ако е уместно.
- В сложни случаи или с много малки деца може да бъде назначен детски психолог или психиатър, който да проведе изслушването.

ОБСТАНОВКА И ОКОЛНА СРЕДА

- Обстановката трябва да е подходяща за деца и с ниско ниво на стрес, с подходящо оборудване и уединение.
- В България се използват „сини стаи“ (пространства, подходящи за деца, с видео/аудио запис), първоначално създадени за наказателни производства, но подходящи и за граждански дела.
- Стандартите на ЕС препоръчват специални стаи за разпит на деца, пригодени за различни възрастови групи.

РИСКОВЕ И ЧЕСТО СРЕЩАНИ КАПАНИ

- Неподходящите практики включват:
 - » Разрешаване на родителите да наблюдават изслушванията без право на преценка (например, да стоят зад стъклото в синя стая).
 - » Споделяне на пълни преписи с родителите в случаи с висока степен на конфликт.
- Тези практики увеличават риска от травма и емоционално увреждане на детето.

ДЕТЕТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ ИЗСЛУШАНО НАСАМЕ

- Детето трябва да бъде насаме с интервюиращия.
- Трябва да се обърне голямо внимание при определянето кой ще наблюдава зад стъклото, ако е приложимо.
- Децата не трябва да се чувстват наблюдавани от родител, който може да изкриви реакциите им.

ДЕТЕТО МОЖЕ ДА БЪДЕ ПРИДРУЖЕНО ОТ ДОВЕРЕНО ЛИЦЕ

- За предпочитане не родител, а доверен професионалист или възрастен (напр. терапевт, социален работник).
- Родителите не трябва да обсъждат изслушването с детето преди или след заседанието, съдът може официално да поиска това.

КОЙ МОЖЕ ДА ИНИЦИИРА ИЗСЛУШВАНЕ?

- Обикновено се инициира от съда или се иска от един от родителите.
- Отделът за закрила на детето може също да инициира или провежда интервюта с деца като част от своите оценки.
- Ако дете вече е било изслушвано в друг правен контекст (напр. в предишно съдебно дело) и не са възникнали нови обстоятелства, може да се използва съществуващият запис, с потвърждение от детето.

РОЛЯТА НА ПРОФЕСИОНАЛИСТИТЕ

- Социалните работници, медиаторите, терапевтите и адвокатите трябва:
 - » да подкрепят участието на детето
 - » да останат неутрални, избягвайки съюзи с който и да е от родителите
 - » да се уверят, че гласът на детето се уважава, а не се използва като оръжие

ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА ВКЛЮЧВАНЕ НА ДЕЦА В СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

Един пример е Естония, където правната рамка за семейна медиация активно насърчава участието на деца в процедурата по медиация. Съгласно Закона за финансираните от държавата услуги за семейна медиация,¹³⁷ който влезе в сила през септември 2022 г., Естония изисква на децата, участващи в семейни спорове, да се даде възможност да изразят мнението си по време на медиация. Това се прави по начин, подходящ за възрастта и нивото на развитие на детето като се гарантира, че участието му протича с уважение към него и е едновременно смислено и значи-

мо. С цел да се избегне необходимостта от повторни изслушвания, семейните медиатори работят в тясно сътрудничество със специалисти по закрила на детето. Този подход помага да се избегне ненужно повторение и гарантира, че гласът на детето е точно отразен. **Освен това, преди да бъде одобрен какъвто и да е план за родителски грижи, произтичащ от медиацията, естонският съвет за социално осигуряване преглежда споразумението, за да потвърди, че то е в съответствие с най-добрите интереси на детето.**¹³⁸ Това допълнително ниво на преглед действа като предпазна мярка, за да се гарантира, че децата не само са чути, но и правата им са спазени в резултат на процеса на медиация.

¹³⁷ Закон за -финансираните от държавата -услуги по семейна [медиация](#)

¹³⁸ Закон за -финансираните от държавата -услуги по семейна [медиация](#), § 12 (3)

ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИНФОРМИРАНО

ПРАВНИ СТАНДАРТИ

Достъпът до информация е основно условие децата да упражняват правата си и да участват по смислен начин в решенията и процедурите, които ги засягат. Конвенцията на ООН за правата на детето определя правото на детето да търси, получава и разпространява информация, което е тясно свързано с правото на свобода на изразяване и правото на детето на достъп до информация от различни източници (членове 13 и 17). Ефективният достъп до информация е гаранция за участието на децата в процесите на вземане на решения, които ги засягат, включително в административни и съдебни производства и в процедурите по семейна медиация.¹³⁹

ИНФОРМАЦИЯ, ПОДХОДЯЩА ЗА ДЕЦА, В МЕЖДУНАРОДНАТА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

Поради дезинформация или липса на информация, страхове и притеснения, децата може да не желаят да участват в медиация или да изразят открито мнението си. **Изследванията показват, че децата често не са адекватно информирани за гражданските производства, в които участват.**¹⁴⁰ **Родителите, които са основно отговорни за информирането на детето си, може да изпитват затруднения и да се нуждаят от подкрепа при разговор с децата си за ситуацията.** Същевременно, родителят, чието дете е отвлечено, и родителят, който го е отвел, може да имат различни въз-

можности за предоставяне на адекватна информация. Медиаторът, заедно с други компетентни институции и специалисти, трябва правилно да разбират ролята на родителите в конкретния случай, да идентифицират всички нужди и да съдействат за осигуряване на адекватна подкрепа. Това може да включва предоставяне на писмени или цифрови материали, включително материали, подходящи за деца, както и индивидуална подкрепа и консултации, по време на които да даде на родителите съвети за комуникация с детето им. В някои страни в производства по семейно право се назначава настойник *ad litem*, за да се гарантира, че детето е информирано и че неговото мнение е чуто и представено в производството.

В случаите на международно отвлечане на деца информацията е важна основа за родителите и децата, която им позволява да оценят ситуацията си и възможните решения и алтернативи, с които разполагат, да вземат предвид различни фактори, гледни точки и законни интереси, да формират мнение и да вземат решения. Комитетът по правата на детето подчертава, че е от съществено значение „да се гарантира, че детето получава цялата необходима информация и съвети, за да вземе решение в полза на най-добрите си интереси“.¹⁴¹ Достъпът до информация, подходяща за деца, е необходим и за да се помогне на децата да решат дали желаят да говорят с медиатора или не.

¹³⁹ Съвет на Европа, [Насоки](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г., Глава IV.A.1.

¹⁴⁰ Карпането, Л., Маоли, Ф. (ред.), *Правото на децата на информация в гражданските дела на ЕС, Подобряване на правото на децата на информация в трансгранични граждански дела*, Pacini Giuridica, 2021.

¹⁴¹ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), Правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 1 юли 2009 г., параграф 16.

НАЦИОНАЛНО ПРОУЧВАНЕ ОТНОСНО ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА ПОЛУЧАВА ИНФОРМАЦИЯ, ПОДХОДЯЩА ЗА НЕГО, В БЪЛГАРИЯ

В България правото на детето да получава подходяща за него информация е тясно свързано с правото му да бъде изслушано съгласно Закона за закрила на детето. Законът изисква на децата да се предоставя достатъчно информация, за да формират собствено мнение и да разберат последиците от своите възгледи, както и за да се осигури пълноценното им участие в съдебни и административни производства, които ги засягат.¹⁴²

По отношение на изслушването, съобразено с нуждите на детето, законът изисква изслушванията да се провеждат в подходяща за възрастта среда, със социален работник и, ако е необходимо, друг специалист, присъстващ по време на изслушването или консултацията на детето. Това обаче е по-скоро свързано със средата, в която детето трябва да бъде изслушано, отколкото с това как информацията трябва да бъде представена по начин, подходящ за детето. Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето¹⁴³ също не съдържа ясни методологии за това как

да се адаптира информацията според възрастта и етапа на развитие на детето. Тази празнина често оставя тълкуването и прилагането на тези правила на преценката на отделните практикуващи юристи.

Следователно, макар децата да имат право съгласно националното законодателство да бъдат информирани за производствата, които ги засягат в съдените и медиаонните езикът, използван от специалисти като адвокати, съдии и медиатори, е сложен и формален. Методите, използвани за предаване на тази информация, могат да варират значително и в резултат на това децата може да се затрудняват да разберат важна информация за своите права, вземаните решения и ролята си в процеса. Липсата на ясни насоки за това как да се адаптира комуникацията към различните възрасти и нива на развитие, както и липсата на подходящи за децата методи, като например визуални помагала, опростен език или интерактивни инструменти, затруднява децата да разберат напълно какво се случва.

¹⁴² Член 15(3) от Закона за закрила на детето.

¹⁴³ Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето, обнародван в ДВ бр. 66/07/25/2003 г., последно изменен и допълнен до ДВ бр. 64/07/30/2024 г.

РЪКОВОДСТВО И СЪВЕТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

Предоставянето на информация, подходяща за детето, е съществена първа стъпка, преди медиаторът да разговаря с него. В подготовка за изслушване на дете в международна семейна медиация, медиаторът трябва да се увери, че детето е информирано поне за следното:

- процесът по медиация и какво представлява той, стъпките на процеса и ролята на медиатора, родителите и детето в процеса, както и възможните резултати;
- правото на детето да бъде изслушано и начините, по които изразените от него мнения ще бъдат използвани, разглеждани и съобщавани на родителите;
- възможността да бъде изслушано пряко или чрез представител;
- практически аспекти на изслушването, като например дата и час, място, договорености за изслушването, както и информация за всяко друго лице, което ще присъства, като например преводач или настойник на детето;
- правото на детето на защита на данните и поверителност;
- правилата за поверителност и тайна, с които е обвързан медиаторът, и всички задължения за докладване в случаите, когато изслушването разкрива специфични рискове или актове на насилие срещу детето;

- услугите за подкрепа, достъпни за детето преди, по време и след процеса на изслушване и медиация.¹⁴⁴

Освен това, медиаторът трябва да се увери, че детето разбира, че макар мнението му да бъде чуто и да му бъде отдадено дължимото значение, то никога не носи отговорност за решенията на родителите, социалния работник или съдията.

Когато предоставя информация на детето, медиаторът може да го помоли да повтори информацията със свои думи, за да се увери, че я разбира, и да го покани да задава въпроси. Предоставянето на допълнителни материали, подходящи за деца, може да му бъде от полза да търси информация по-късно. Материалите, подходящи за деца, включват брошури, видеоклипове, данни, достъпни чрез социални медии или приложения, и други печатни или цифрови материали. Материалите, подходящи за деца, улесняват осведомяването на децата и им помагат да обмислят информацията, предоставена от родител, настойник или медиатор, и да формулират всякакви въпроси или съмнения, които могат да бъдат изяснени в последващ разговор.

Независимо от ролята на детето в медиацията, то и, ако е приложимо, настойникът на детето, трябва да бъдат информирани своевременно за постигнатото чрез медиация споразумение. Медиаторът следва да насърчи родителите да обяснят споразумението на детето на език, който то разбира.

¹⁴⁴ Вижте: Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), Правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 1 юли 2009 г., параграфи 41, 42, 45.

ПРИМЕР ОТ ПРАКТИКАТА:

УЕБСАЙТЪТ НА ZANK ПРЕДЛАГА ИНФОРМАЦИЯ, ПОДХОДЯЩА ЗА ДЕЦА, ЗАСЕГНАТИ ОТ РАЗДЯЛА НА РОДИТЕЛИ, ПРЕМЕСТВАНЕ ИЛИ МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА (ГЕРМАНИЯ).

В Германия Международната социална служба е разработила информационен уебсайт за родители и деца, засегнати от раздяла на родители, преместване или международно отвлечане на деца.¹⁴⁵ Уебсайтът е част от национален контактен център за трансгранични родителски спорове, предлагащ информация и съвети на родители и деца и насочващ ги към подходящите местни служби за подкрепа. Федералното министерство по семейни въпроси, възрастните граждани, жените и младежта е поръчало разработването на уебсайта и продължава да го подкрепя.

Уебсайтът предлага отделни точки за достъп за родители, по-малки деца и юноши. Децата могат да получат достъп до информация за това какво означава да се намиращ в ситуация на раздяла на родител, преместване или международно отвлечане. Уебсайтът използва достъпен за деца език и съдържа илюстрации, обясняващи важни термини, като например Службата за младежта (местни служби за закрила на детето), медиаторът, консултантските услуги, семеен съд, адвокатът и настойникът *ad litem*.

Медиацията, например, се обяснява по следния начин: „Ако родителите ви решат да се срещнат с медиатор, т.е. човек, обучен да слуша и да задава правилните въпроси, това ще им помогне да разрешат конфликта си. Там те могат спокойно да говорят за своите виждания и какво е важно за тях. В разговора с медиатора те ще

се опитат да се споразумеят за начин на действие, който е приемлив и за двамата. В крайна сметка споразумението им се формулира писмено. Това улеснява спазването на договореното в бъдеще.“¹⁴⁶

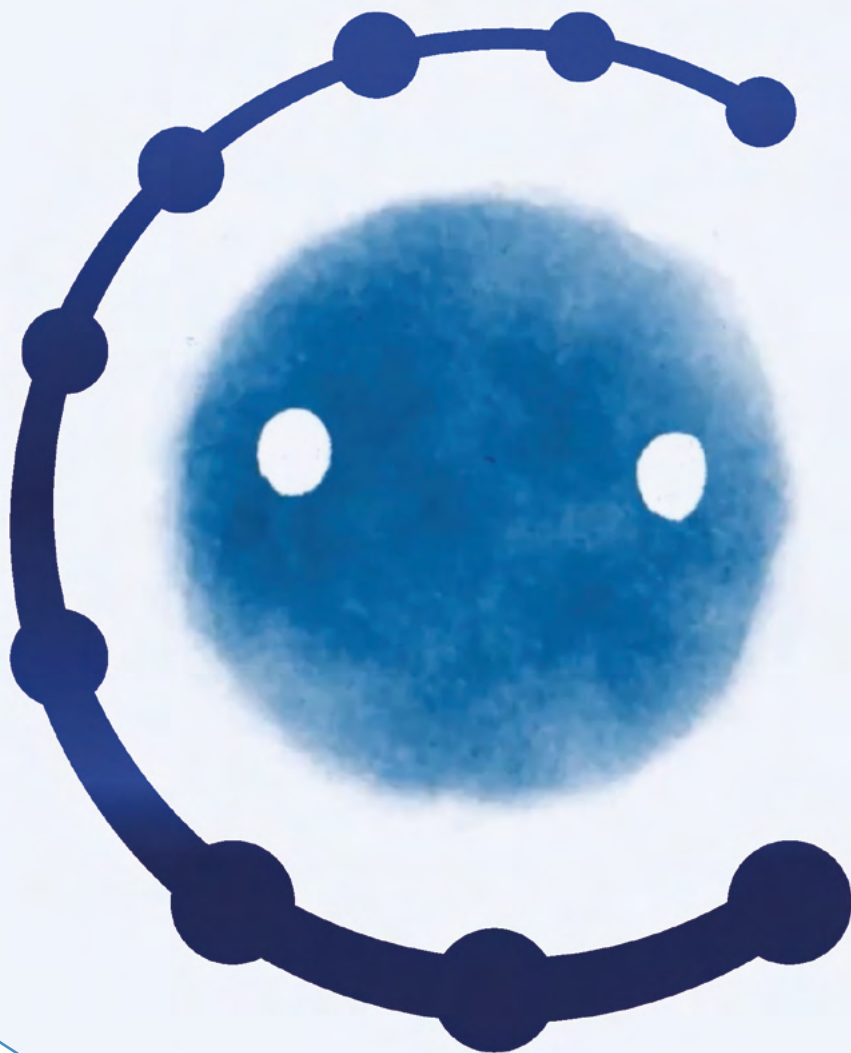
На уебсайта децата имат достъп до информация по редица теми, които са от значение в подобни ситуации, като например

- какво означава, когато родителите живеят в различни държави след раздялата;
- правата на детето;
- как могат да се запознаят с други деца, които са в подобна ситуация;
- как да се справят със собствените си емоции и какво да правят, ако са притеснени или разстроени от ситуацията;
- какво се случва, ако делото бъде отнесено до семеен съд;
- ролята и правата на детето в семейните производства.

Отделният раздел на уебсайта за подрастващи предоставя подобна информация на език и по начин, подходящ за тийнейджъри. За всяка от тези теми уебсайтът предлага съвети за деца и подрастващи, набор от въпроси и отговори, както и насоки за това как да се получи допълнителна подкрепа и съвети.

¹⁴⁵ Занк – Централен Контактна точка за трансгранични Конфликти в детството и медиация [Zank – Централна точка за контакт за трансгранични родителски спорове относно грижите за деца и медиация], <https://kinder.zank.de/>.

¹⁴⁶ Пак там.

6 МЕДИАЦИЯТА И ПРИНЦИПЪТ ЗА НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО: ПОДКРЕПА НА РОДИТЕЛИТЕ ПРИ НАМИРАНЕТО НА РЕШЕНИЯ В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Конвенцията на ООН за правата на детето гласи в член 3.1, че най-добрите интереси на детето са първостепенно съображение при всички решения и действия, отнасящи се до него. Цитираната разпоредба се счита за общ принцип на правата на детето и има особено значение за прилагането на всички права, предоставени от Конвенцията.

Общата цел на принципа за най-добрия интерес е да се насърчи пълноценността и достойнството на детето, да се осигури цялостното му физическо, психическо, духовно, морално, психологическо и социално развитие, както и пълноценното и ефективно упражняване на всички права, признати в Конвенцията.¹⁴⁷ Комитетът по правата на детето подчертава динамичния характер на най-добрите интереси на детето, които се развиват в съответствие с положението на детето. За прилагането на принципа за най-добрия¹⁴⁸ интерес е необходим подход, основан на правата на детето, и съвместното ангажиране на всички участници.

Предвид сложността си, концепцията се тълкува различно в различните страни, в рамките на ЕС и между държавите-членки на ЕС и трети страни, независимо от общите международни и европейски стандарти.¹⁴⁹ **Медиаторите често се сблъскват със ситуации, в които родителският спор за детето се основава на различни възгледи за най-добрия интерес на детето.** Насоките, предоставени от Комитета по правата на детето през 2013 г., предлагат обща рамка за разбиране и тълкуване на концепцията за най-добрия интерес на детето. Те са особено важни, тъй като признават децата като носители на права, подчертават универсалния, неделим, взаимозависим и взаимосвързан характер на правата на децата и отразяват глобалния обхват на Конвенцията на ООН за правата на детето. Правата, предоставени от Конвенцията на ООН за правата на детето, и насоките на Комитета относно принципа за най-добрите интереси предоставят полезна насока за международна семейна медиация и ще бъдат допълнително разгледани в тази глава.¹⁵⁰

Съвсем наскоро, Препоръката на Комитета на министрите на Съвета на Европа CM/Rec(2025)4 относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители предоставя насоки за провеждане на частноправни производства, медиация и други алтернативни процеси за разрешаване на спорове в съответствие с най-добрите интереси на детето. Препоръката определя принципи, които да ръководят оценката на най-добрите интереси и вземането на решения, както и правото на детето да бъде изслушано и правото на информация и помощ.¹⁵¹

¹⁴⁷ Комитет по правата на детето, *Общ коментар № 14 (2003 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети за първостепенно съображение*, [CRC /C/GC/14](#), 29 май 2013 г., параграф 4.

¹⁴⁸ Комитет по правата на детето, *Общ коментар № 14 (2003 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети за първостепенно съображение*, [CRC /C/GC/14](#), 29 май 2013 г., параграфи 4-5, 11.

¹⁴⁹ Вижте например: Missing Children Europe и др., *Гласът на детето в случаи на международно отвлечане на деца*, Позиционен документ, Voice Project, 2019 г. Missing Children Europe и др., *Гласът на детето в производствата за международно отвлечане на деца в Европа. Резултати от съдебната практика*, Voice Project, 2019 г., стр. 5-6.

¹⁵⁰ Комитет по правата на детето, *Общ коментар № 14 (2003 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети за първостепенно съображение*, [CRC /C/GC/14](#), 29 май 2013 г., параграф 16.

¹⁵¹ Препоръка [CM/Rec\(2025\)4](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г.

ПРИЗНАВАНЕ НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

„Международните процеси по семейна медиация подкрепят Конвенцията на ООН за правата на детето, и по-специално четирите водещи принципа, залегнали в основата на всички права на детето: участие, защита, оцеляване и развитие и недискриминация.“¹⁵²

Международна социална служба, Харта за международни процеси на семейна медиация (2017 г.)

НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО КАТО МАТЕРИАЛНО ПРАВО, ОСНОВЕН ПРИНЦИП И ПРОЦЕСУАЛНО ПРАВИЛО

Комитетът по правата на детето обяснява принципа за най-добрия интерес на детето като тройна концепция: материално право; основен, тълкувателен правен принцип; и процедурно правило:

- Като **материално право**, член 3.1 се счита за пряко приложим и може да бъде използван в съда. Всяко дете има право на оценка на най-добрите му интереси, като те бъдат взети предвид с първостепенно значение при претеглянето на различни интереси при вземане на решение.
- Като **основен, тълкувателен правен принцип**, принципът за най-добрия интерес предоставя насоки за прилагането на законите: когато даден закон оставя възможност за тълкуване или държавни служители упражняват свобода на преценка при прилагането на закон, се прилага

тълкуването, което най-добре служи на най-добрите интереси на детето .

- Като **процедурно правило**, принципът означава, че процесите на вземане на решения, които засягат децата поотделно или колективно, особено тези, насочени към определяне на най-добрите интереси на дете или група деца, трябва да бъдат прозрачни и да обясняват евентуалното положително или отрицателно въздействие на решението върху детето или съответната група деца.¹⁵³

Хартата на основните права на Европейския съюз (Хартата на ЕС) потвърждава принципа за най-добрия интерес в член 24.2. Съгласно член 51(1) от Хартата, тя се прилага за държавите членки на ЕС, когато те прилагат правото на ЕС (вж. Каре 10). Регламент (ЕС) 2019/1111 се позовава на тези два правни стандарта в съображение 19.

¹⁵² Международна социална служба, *Харта за международни процеси на семейна медиация* , процес на сътрудничество, 2017 г., стр. 10.

¹⁵³ Комитет по правата на детето, *Общ коментар № 14 (2003 г.) относно правото на детето на първостепенно внимание върху най-добрите му интереси*, [CRC /C/GC/14](#) , 29 май 2013 г., параграф 6.

Въз основа на това, най-добрите интереси на детето могат да се считат за материално право, водещ принцип и процедурно правило за реагиране при международно отвлчване на деца в държавите-членки на ЕС. Това се прилага в съдебни производства, процеси по медиация и предоставя-

не на услуги. Следователно медиаторите следва да бъдат подготвени да подкрепят родителите при оценката на най-добрите интереси на детето и да гарантират, че най-добрите интереси на детето са първостепенно съображение в тяхното спознание чрез медиация.

НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО В КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО И ХАРТА НА ЕС

КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО, ЧЛЕН 3.1.

При всички действия, отнасящи се до деца, независимо дали са предприети от публични или частни институции за социално подпомагане, съдилища, административни органи или законодателни органи, най-добрите интереси на детето са първостепенно съображение.

ХАРТА НА ЕС, ЧЛЕН 24.2

При всички действия, свързани с деца, независимо дали са предприети от публични органи или частни институции, най-добрите интереси на детето трябва да бъдат първостепенно съображение.

НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО В НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА НА БЪЛГАРИЯ

В България най-добрият интерес на детето е ключов принцип, ръководещ националната правна рамка в областта на семейните дела и делата, засягащи децата. Законът за закрила на детето се основава на няколко основни принципа, един от които е фундаменталната идея за гарантиране на най-добрия интерес на детето.¹⁵⁴

Законът определя „най-добрия интерес на детето“ като оценка, която взема предвид различни важни фактори,¹⁵⁵ включително:

- желанията и чувствата на детето,

- физически, психологически и емоционални нужди на детето,
- възрастта, пола, миналото и други характеристики на детето
- опасността или вредата, която е причинена на детето или има вероятност да му бъде причинена,
- способността на родителите да се грижат за детето,
- последиците, които ще настъпят за детето, ако обстоятелствата се променят.
- други обстоятелства, засягащи детето.

Въпреки че Законът ясно установява най-добрите интереси на детето като централен ръководен принцип в закрилата

¹⁵⁴ Член 3 от Закона за закрила на детето.

¹⁵⁵ Допълнителна разпоредба 1(5) към Закона за закрила на детето.

на детето, той е формулиран в контекста на процедурни насоки и насоки за вземане на решения вместо като материално право. Принципът трябва да се разглежда в различни ситуации, като например раздяла на родители, спорове за попечителство и дела за закрила на детето.

Семейният кодекс и Гражданският процесуален кодекс допълнително постановяват, че съдът винаги трябва да дава приоритет на най-добрите интереси на детето, когато решава въпроси като попечителство, посещения и родителски права в случаи на раздяла или развод на родители.¹⁵⁶ Условието за живот на детето и контактите му с двамата родители също трябва да отразяват техните най-добри интереси, като се вземат предвид нуждите и емоционалното благополучие на детето.¹⁵⁷

През 2021 г. Върховният касационен съд на България допълнително изясни как съдилищата следва да оценяват най-добрите интереси на децата в дела за попечителство. Когато решава кои родители следва да имат родителски права върху непълнолетно дете и определя условията за посещение, съдът е длъжен да сравни условията на живот и на двамата родители, въз основа на критериите, определени в Семейния кодекс и Закона за закрила на детето, както и съответната съдебна практика. Съдът трябва задълбочено да разгледа всички фактори да предостави ясен и подробен анализ на доказателствата във всеки случай. Тези фактори включват:

- Желанията и чувствата на детето, като се има предвид неговата възраст и ниво на развитие.
- Физическите, емоционалните и психологическите нужди на детето.
- Възрастта, полът, историята и други индивидуални характеристики на детето.

- Родителските способности на двамата родители, включително грижите, които са полагали, и отношението им към детето.
- Желанията и на двамата родители.
- Способността на родителите да се грижат за детето, включително поведението им по време на връзката и след нея, особено по отношение на детето.
- Готовността на родителите да си сътрудничат в полза на детето, да избягват въвличането на детето в конфликти и да уважават взаимния си авторитет.
- Способността на всеки родител да поддържа непрекъсната връзка с детето и да разбира неговите интереси и стремежи.
- Личният пример, даден от родителите, и способността им да подкрепят детето.
- Способността на всеки родител да отговори на разнообразните нужди на детето.
- Социалната среда и финансовите ресурси на родителите.
- Привързаността на детето към всеки родител, като се има предвид неговата възраст и пол.
- Потенциалната подкрепа от разширено семейство или други трети страни.
- Всяка потенциална или действителна вреда за детето.
- Потенциалното въздействие на промяната в условията на живот на детето върху неговото благополучие.

¹⁵⁶ Член 123(1) от Семейния кодекс.

¹⁵⁷ Член 59 (1) от Семейния кодекс.

Съдът оценява всички обстоятелства въз основа на уникалните особености на всеки случай, без да определя фиксирана йерархия. Въпреки че предпочитанията както на родителите, така и на детето се вземат предвид, те не са определящи за резултата. Основният водещ принцип ос-

тава най-добрият интерес на детето. При оценката му съдът внимателно разглежда емоционалната перспектива на детето, потенциалното влияние на натиск или принуда и причините за заявените желания, като взема предвид възрастта и нивото на зрялост на детето.¹⁵⁸

НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО ВЪВ ВРЪЗКА С РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА, ЗАДЪЛЖЕНИЯ И ОТГОВОРНОСТИ И ОТГОВОРНОСТТА НА ДЪРЖАВАТА

Конвенцията на ООН за правата на детето не само определя правата на детето, но и задълженията на държавните органи, както и задълженията на частните субекти, като например частни институции за социално подпомагане, родители и настойници. Процесите на вземане на решения относно правата на детето се считат за особено чувствителни, когато се пресичат с правата и отговорностите на родителите и задълженията на държавата, както обикновено е в производствата по семейно право. Принципът на най-добрите интереси на детето предоставя важна насока за ситуации, в които различни права и законни интереси трябва да бъдат балансирани и претеглени, за да се определи решението.

ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ОБГРИЖВАНО И ОТГЛЕЖДАНО ОТ РОДИТЕЛИТЕ СИ

Детето има право да изисква грижи / да бъде отглеждано от родителите си и да не бъде отделяно от семейството си, освен

ако това не е в неговия най-добър интерес. (членове 7 и 9 от Конвенцията на ООН за правата на детето). Държавата е длъжна да зачита правото на детето да запази своята самоличност, което включва националност, име и семейни връзки (член 8). В случаите, когато детето и единият или двамата родители не живеят заедно, детето има право да поддържа лични отношения и редовен директен контакт и с двамата родители (член 9). Конвенцията гарантира тези права, особено в случаи на трансгранично разделяне на семейството (член 10).

ПРАВА И ОТГОВОРНОСТИ НА РОДИТЕЛИТЕ

Съгласно Конвенцията за правата на детето, защитата на правата на детето зависи не само от действията на държавата, но и от родителите като основни носители на отговорности по отношение на детето.

Въпреки че Конвенцията не дефинира родителската отговорност, тя дава примери за области, в които родителите са отговорни за своите решения, действия и

¹⁵⁸ Жени в сила, Най-добрият интерес на детето: Нова правна рамка в България (2024), достъпно на: <https://www.womeninforce.eu/най-добрият-интерес-на-детето-нова-пра/>.

бездействия по отношение на децата си.

Родителите носят основната отговорност за възпитанието и развитието на детето (член 18) и са отговорни за осигуряването, в рамките на своите способности и финансови възможности, на условия на живот, подходящи за физическото, психическото, духовното, моралното и социалното развитие на детето (член 27).

Родителските права не са конкретно дефинирани, но се отнасят до всички права, които могат да се считат за инструментални за предоставяне на грижи, насоки и ръководства, като например правото на пребиваване с детето, достъп и контакт с него. Правото да се предоставят подходящи насоки и ръководства на детето намалява в светлината на развиващите се способности на детето за автономно мислене и действие, за разсъждение и вземане на решения (член 5).¹⁵⁹

В този контекст родителската отговорност се разбира като съвкупност от задължения и права на родителите да вземат решения при упражняване на родителската си роля, докато най-добрите интереси на детето се считат не само за личен интерес на родителите и детето, но и за въпрос от обществен интерес. **Това широко определение за родителска отговорност обхваща права, задължения и отговорности към детето и имуществото на детето, както и задължения към държавата.** Родителите се ползват с правото да изпълняват ролята си без произволна намеса на държавата в личния и семейния им живот, както и с правото на подкрепа от държавата.¹⁶⁰ Като задължава държавите-страни да подкрепят и наблюдават ролята на роди-

телите, Конвенцията гарантира правната отговорност на родителите, когато те не изпълняват задълженията си в съответствие с правата на детето.¹⁶¹

ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЪРЖАВИТЕ

Държавите-членки на Конвенцията имат правно задължение да подпомагат родителите при изпълнението на техните отговорности за грижи за децата и тяхното отглеждане. Член 3.2 задължава държавите да гарантират, че децата се ползват със защитата и грижите, необходими за тяхното благополучие, като се вземат предвид правата и задълженията на родителите. Членове 18 и 27 определят задължението на държавата да подкрепя родителите чрез социална и финансова помощ, заведения и услуги за грижи за деца и други съответни програми засъдействие. Член 19 предвижда разработването на програми за социална подкрепа за деца и лицата, които се грижат за тях с цел навременна реакция и предотвратяване на всички форми на насилие, експлоатация и пренебрегване на деца. Член 26 установява правото на детето да се ползва от социално осигуряване. Съгласно член 37 държавата трябва да осигури ефективна защита на децата от жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание у дома, в училищата и институциите и във всички други ситуации или контексти.

Държавите трябва да се намесят, когато родителите не изпълняват отговорностите си към детето, но без произволно да се намесват в личния и семейния живот. Поради ролята на родителите като трети страни съгласно КПД, Конвенцията се тълкува

¹⁵⁹ Руджеро, Р., Волнакис, Д. Хансън, К., Включването на „трети страни“: Статутът на родителството в Конвенцията за правата на детето, *Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?*, Редактирани от Ева Бремс, Елън Десмет и Уотър Ванденхол, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 71-89, стр. 83.

¹⁶⁰ Пак там, стр. 83-84. Вижте също: Джонатан Лоу, Елизабет А. Мартин, „Речник на правото“, 7-мо издание, Oxford University Press, 2014 г. Дейвид Арчард, „Децата: Права и детство“, 2-ро издание, Routledge 2004 г., стр. 149.

¹⁶¹ Руджеро, Р., Волнакис, Д. Хансън, К., Включването на „трети страни“: Статутът на родителството в Конвенцията за правата на детето, *Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?*, Редактирани от Ева Бремс, Елън Десмет и Уотър Ванденхол, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 71-89, стр. 81-84.

като предоставяща „рамка за социален договор между родителите и държавата, в която защитата от неправомерна държавна намеса съществува едновременно с правото на получаване на държавна подкрепа. В тази рамка родителите се ползват с известна свобода на действие при упражняване на своите роли и отговорности, докато родителските права се считат за ограничени и функционални.“¹⁶²

Следователно Конвенцията счита, че правата, задълженията и отговорностите на родителите са ограничени във времето, определени от развиващите се способности на детето, ограничени по обхват, определен от най-добрите интереси на детето, и с функционален характер, тъй като са предназначени да осигурят грижите, закрилата и благополучието на детето.¹⁶³

Принципът на най-добрия интерес играе основна роля при определянето на тези ограничения и функции.

БАЛАНСИРАНЕ НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО, ПРАВАТА И ОТГОВОРНОСТИТЕ НА РОДИТЕЛИТЕ И ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ДЪРЖАВАТА

По отношение на възпитанието и грижите за децата, концепцията за най-добрия интерес на детето служи на няколко цели: тя трябва да даде възможност на децата да упражняват правата си по начин, който е най-подходящ за тяхната индивидуална ситуация и нужди, да предостави насоки

на трети страни, като например родители, настойници и частни доставчици на социални и други услуги, за да насочват и подкрепят децата в тази насока, и да гарантира, че подкрепата, предоставяна от държавните органи на децата и родителите, допринася за постигането на тази всеобхватна цел.

Принципът за най-добрия интерес на детето гарантира, че правата му се вземат предвид като основен приоритет при вземането на решения от възрастните и подпомага лицата, които вземат решения както в частния, така и в публичния сектор, при оценката на въздействието на техните решения върху отделно дете или групи деца. Принципът има за цел допълнително да гарантира, че правата и интересите на детето се считат за важни, когато те се конкурират с правата и законните интереси на родителите или други лица. Съществува общо разбиране, че интересите на децата „трябва да имат по-голяма тежест при такива решения, защото е вероятно резултатът от тях да има много по-дълбоки последици за децата в непосредствен и дългосрочен план“.¹⁶⁴

¹⁶² Руджеро, Роберта, Даяна Волнакис и Карл Хансън, Включването на „трети страни“: Статутът на родителството в Конвенцията за правата на детето, *Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?*, Редактирани от Ева Бремс, Елън Десмет и Уотър Ванденхол, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 71-89, стр. 72-75. Вижте също: Макгинес, С., Най-добри интереси и прагматизъм, *Health Care Analysis*, 2008, стр. 208.

¹⁶³ Руджеро, Роберта, Даяна Волнакис и Карл Хансън, Включването на „трети страни“: Статутът на родителството в Конвенцията за правата на детето, *Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?*, Редактирани от Ева Бремс, Елън Десмет и Уотър Ванденхол, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 71-89, стр. 82-83. Вижте също: Джонатан Лоу, Елизабет А. Мартин, Речник на правото, 7-мо издание, Oxford University Press, 2014.

¹⁶⁴ Stalford, Helen, По-широкото значение на характеристиките на правото за правата на детето: принципът „най-добри интереси на детето“, *Право за правата на детето в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?*, Редактирани от Eva Brems, Ellen Desmet и Wouter Vandenhoele, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 37-51, стр. 38. Вижте също: Zermatten, J., Принципът за най-добри интереси на детето: Буквален анализ и функция, *International Journal of Children's Rights*, 2010, стр. 483-499.

РЪКОВОДСТВО И СЪВЕТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ: ОЦЕНКА НА НАЙ-ДОБРИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО ПРИ МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

В своя Общ коментар № 14 (2013 г.) Комитетът по правата на детето издаде насоки относно стъпките на процедурата за определяне на най-добрите интереси. Тези стъпки помагат да се гарантира, че когато компетентен орган отговаря за вземането на решения относно най-добрите интереси на детето, най-добрите интереси на детето се оценяват и определят по прозрачен и обективен начин, чрез установена процедура с конкретни мерки за защита на детето. За частноправни производства Препоръка CM/ Rec(2025)4 на Комитета на министрите на Съвета на Европа гласи, че при оценката на най-добрите интереси на детето следва да се вземат предвид обстоятелствата по случая и всички фактори, свързани с осигуряването на правата на детето и задоволяването на неговите нужди. Препоръката посочва няколко фактори, които трябва да се вземат предвид при оценката на най-добрите интереси на детето.¹⁶⁵ (вж. Каре 11).

В частноправните производства родителите, като носители на родителска отговорност за детето, са основно отговорни

за осигуряване на зачитането на правата и най-добрите интереси на детето. В случаите на международно отвлечение на деца обаче има ясни индикации, че родителите може да се нуждаят от подкрепа при изпълнение на отговорностите си към детето или децата си. Процесът по медиация изисква родителите да анализират семейната си ситуация и да се съсредоточат върху нуждите на детето или децата си и техните права и най-добри интереси. Това упражнение е важно за родителите, за да постигнат приятелско споразумение и да се подготвят да го спазват впоследствие.

Препоръката на Съвета на Европа относно семейната медиация определя отговорността на медиатора в това отношение: медиаторът „следва да има специална загриженост за благосъстоянието и най-добрите интереси на децата, да насърчава родителите да се съсредоточат върху нуждите на децата и да напомня на родителите за тяхната основна отговорност, свързана с благосъстоянието на децата им, и за необходимостта те да ги информират и консултират“.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Препоръка CM/Rec(2025)4 на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и висшите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г., параграф 11.

¹⁶⁶ Съвет на Европа, Комитет на министрите, Препоръка № R (98) 1 на Комитета на министрите до държавите членки относно семейната медиация, 21 януари 1998 г., Принцип III.viii

ВЗЕМАНЕ ПРЕДВИД НА НУЖДИТЕ И БЛАГОПОЛУЧИЕТО НА ДЕТЕТО

„Международните процеси на семейна медиация следва да обръщат специално внимание на нуждите и благосъстоянието на децата, участващи в конфликт. Медиаторите следва да насочват вниманието на участниците не само върху собствените им нужди, но и върху интересите и нуждите на техните деца. Особено внимание следва да се обърне на важността на възобновяването и поддържането на здрави взаимоотношения между децата и родителите, както и на редовния физически и виртуален контакт с двамата родители и техните семейства, когато такъв контакт е в най-добрия интерес на детето и двамата родители са съгласни с него.“¹⁶⁷

Международна социална служба, Харта за международни процеси на семейна медиация (2017 г.)

Медиаторът, като неутрална трета страна, е в добра позиция да помогне на родителите при оценката на най-добрите интереси на детето. Оценката следва да се основава на основните потребности, участието, развитието и защитата на детето. Тя следва да вземе надлежно предвид социалното, икономическото, физическото, психологическото, когнитивното и емоционалното състояние на детето, както и всички други фактори, свързани със случая.

В допълнение към анализа на настоящото положение и личната история на детето, определянето на най-добрите интереси по същество има за цел да прогнозира бъдещето на детето. Това е необходимо, за да се гарантира, че споразумението чрез медиация ще е подходящо за осигуряване на правата на детето в настоящия момент, както и в средносрочен и дългосрочен план, за насърчаване на цялостното развитие на детето и пълноценното и ефективно упражняване на правата, признати в Конвенцията, през цялото детство и в прехода на детето към зряла възраст и самостоятелен живот.

Насоките на Комитета по правата на детето, както и Препоръка CM/ Rec(2025)4 на Комитета на министрите, могат да помогнат на медиаторите да съдействат на родителите при оценката на най-добрите интереси на детето им и да отдадат първостепенно значение на най-добрите интереси на детето при разрешаването на спора им. **Факторите, които трябва да бъдат оценени, и насоките за отдаване на тежест на нуждите и най-добрите интереси на детето могат да помогнат на медиаторите да задават на родителите въпроси, които ще им помогнат да се съсредоточат върху най-добрите интереси на детето по време на процеса по медиация и надлежно да отразят този фокус в споразумението чрез медиация.**

Споразумението чрез медиация следва да включва декларация за това как родителите са отдали първостепенно значение на най-добрите интереси на детето. Ако родителите ясно посочат съображенията си за най-добрите интереси на детето в споразумението чрез медиация, това ще улесни контрола от съда, когато е приложимо, за да се даде правна сила на споразумението.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Международна социална служба, [Харта за международни процеси на семейна медиация](#), процес на сътрудничество, 2017 г., стр. 10.

¹⁶⁸ Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отпличане на деца, 2012 г., Глава 6.6.1.6, Глава 12.

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС: СЪТЪПКИ НА ПРОЦЕДУРАТА

Комитетът по правата на детето описва определянето на най-добрите интереси като установена процедура, която се състои от цялостна оценка на случая и процес на вземане на решение, както и от последваща фаза с периодичен преглед.¹⁶⁹

1. НА НАЙ-ДОБРИЯТ ИНТЕРЕС: ФАЗА НА ОЦЕНКА НА СЛУЧАЯ

Оценката на случая, известна още като оценка на най-добрия интерес на детето, има за цел да събере и провери информация относно обстоятелствата, в които се намира детето. Когато оценката се извършва от компетентен орган, тя трябва да бъде направена от обучени специалисти с нужната прецизност и професионализъм. В процеса следва да се вземе предвид мнението на детето и, доколкото е възможно, да се прилага мултидисциплинарен подход.

Във фазата на оценка следва да се разгледат всички фактори, свързани със защитата на правата на детето и задоволяването на неговите нужди; съответните фактори могат да варират в зависимост от обстоятелствата по случая и включват следното:

- възрастта на детето, нивото на зрелост и развиващите се способности; мнението на детето, когато то е избрало да го изрази или, при дете, което не може да формира или изрази собственото си мнение – неговата перспектива; запазване на семейната и социалната среда на детето; желанието и способността на всеки родител, без дискриминация на каквато и да е основа, да се грижи за детето и да задоволява неговите нужди, включително желанието на единия родител да позволи на детето да има смислени лични отношения с другите родители или други лица, които са важни за детето;
 - защитата на детето от физическа или психологическа вреда или от това да бъде подложено на или изложено на малтретиране, пренебрегване или насилие;
 - всяка ситуация на уязвимост или риск, както и източници на защита и подкрепа;
 - на детето, свързани с развитието, емоционалните, образователните и здравословните му потребности;
 - съображения, свързани с правото на детето да запази и развие своята идентичност;
 - обичайните ежедневни дейности и хобита на детето.¹⁷⁰
- грижите за детето;

Въпреки че критериите, изброени в Закона за закрила на детето, предоставят добра основа за оценка на най-добрите интереси на детето, като се фокусират върху нуждите, рисковете, семейния контекст и родителския капацитет, те са по-ограничени по обхват в сравнение с европейския стандарт. Подходът на Съвета на Европа разширява това, като включва по-широк набор от елементи, ориентирани към детето, като например нивото на зрялост на детето и степента на развитие на неговите способности, идентичността, личните взаимоотношения и ежедневието. Освен това, българският

¹⁶⁹ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 14 (2013 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети за първостепенно съображение (чл. 3, ал. 1), [CRC/C/GC/14](#), 2013 г., ал. 64.

¹⁷⁰ Препоръка [CM/Rec\(2025\)4](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г., параграф 11. Комитет по правата на детето (2013 г.), Общ коментар № 14 (2013 г.) относно правото на детето най-добрите му интереси да бъдат взети като първостепенно съображение (чл. 3, параграф 1), [CRC/C/GC/14](#), 2013 г., Глава VI и параграф 44.

списък поставя по-силен акцент върху закрилата и грижите, докато европейската рамка постига по-ясен баланс между грижите, участието и автономността на детето. Като такъв, българският модел може да бъде приведен в по – голямо съответствие с тези допълнителни измерения, за да се осигури по-цялостна и основана на правата оценка.

2. НАЙ-ДОБРИТЕ ИНТЕРЕСИ: ФАЗА НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЕ

Решението относно най-добрите интереси на детето следва да се вземе въз основа на оценката на случая. Тъй като може да има конфликти между специфични права на детето и правата и законните интереси на родителите или други засегнати участници лицата, вземащи решения, трябва да очертаят баланса между различните интереси, като дадат предимство на най – добрите интереси на детето.¹⁷¹

Такива конфликти е вероятно да възникнат при медиация в случаи на международно отвлечение на деца. След продължително отсъствие от мястото на обичайно местоживее-не, например, детето може да е развило връзки с доведен брат или доведена сестра на мястото, където е било неправомерно отведено или където е задържано, така че е необходимо да се обмисли осигуряването на непрекъснатост на тази връзка. Правото на детето на непрекъснатост на образованието и здравеопазването може да е в конфликт със съображенията за връщането му; когато детето има специални здравословни нужди, например поради хронично заболяване или увреждане, това може да породи съмнения относно връщането му на място, където не са налични подходящи услуги.

Когато оценката установи рискове за детето, следва да се обмисли предоставянето на подходяща помощ и услуги за подкрепа, за да се отстранят тези рискове. Ако например има твърдение, че член на семейството е упражнил насилие срещу детето, може да се наложи да се предприемат специални мерки за защита, като например контролиран контакт, докато случаят се разследва.

При балансиране и придаване на тежест на установените факти и правата и законните интереси на детето и родителите, процесът на вземане на решения следва да включва оценка на вероятното въздействие на решението върху настоящото и бъдещото положение на детето, като се отделя дължимото внимание на

- a. правата и нуждите на детето, когато рискът от вреда за детето надвишава други фактори,
- b. източници на подкрепа и защита, подходящи за отстраняване на всички установени рискове,
- c. правото на детето да бъде отглеждано от родителите и да поддържа семейни отношения и контакти,
- d. непрекъснатост на грижите,
- e. въпроси, свързани със здравеопазването, образованието и всякаква уязвимост, и
- f. правото на детето на развитие, включително с оглед на прехода му към юношеска възраст (където е приложимо) и към зряла възраст и самостоятелен живот.

¹⁷¹ Комитет по правата на детето (2013 г.), Общ коментар № 14 (2013 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети за първостепенно съображение (чл. 3, ал. 1), [CRC/C/GC/14](#), 2013 г., ал. 39, 80-84. Върховен комисар на ООН за бежанците, Детски фонд на ООН, „В безопасност и сигурност“, „Какво могат да направят държавите, за да гарантират зачитането на най-добрите интереси на непридружените и разделените от семействата си деца в Европа“, 2014 г., стр. 43.

Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, и СМ/Rec(2025)4 подчертават, че най-добрите интереси на всички деца, участващи в едно и също производство, следва да се оценяват поотделно и да се балансират с цел съгласуване на евентуални конфликтни интереси на децата.¹⁷² Това може да е случаят, когато две или повече деца са били неправомерно отведени или задържани, или когато детето има доведени братя и сестри в семейството на изоставения или отвеждащия родител.

3. ФАЗА НА ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ: ПРЕГЛЕД И АДАПТИРАНЕ

Когато е приложимо, и по-специално в ситуации на силно изразен родителски конфликт и когато са установени рискове за детето, оценката на най-добрите интереси и решенията, основани на нея, трябва да се актуализира периодично. Фазата на преглед и адаптиране зависи от обстоятелствата по случая и от развиващите се способности и промените в ситуацията на детето. Тази последваща фаза може да изисква участието на организации и институции, предоставящи подкрепа, като например служби за социална закрила и закрила на детето, за да се подкрепят детето, родителят(ите) и други членове на семейството след края на процеса по медиация и съдебното производство.

Както е обсъдено в Глава 3, може да се изисква провеждането на последващ процес по медиация, за да се продължи подкрепата на родителите в средносрочен и дългосрочен план. Детето трябва да бъде тясно ангажирано във всички последващи действия, в съответствие с неговите права и най-добри интереси и в светлината на съображенията, направени в Глава 5. Фазата на преглед и оценка трябва да продължи, докато не бъде намерено и приложено решение в съответствие с най-добрите интереси на детето.

¹⁷² Съвет на Европа, [Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето](#), 2010 г., стр. 18. Препоръка [СМ/Rec\(2025\)4](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г., параграф 13.

НАЦИОНАЛНИ НАСОКИ, РЕГУЛИРАЩИ ПРОЦЕДУРАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО В БЪЛГАРИЯ

Както бе споменато по-горе, Единната методология за оценка на най-добрия интерес на детето е важен инструмент за специалистите, включително медиаторите, за осигуряване на най-добрия интерес на детето по семейни въпроси. **Тя е насочена към преодоляване на съществуващата празнина в България, където не съществува унифициран стандарт или метод за оценка на най-добрите интереси на детето. Тази липса на стандартизация е довела до непоследователни практики сред експертите.** Въпреки че по-рано са полагани усилия за справяне с тези проблеми, липсата на единен стандарт продължава да създава предизвикателства при последователната оценка на най-добрия интерес на детето в България. Например, през 2015 г. Държавната агенция за закрила на детето издаде Насоки за изготвяне на

социален доклад за съдебните органи,¹⁷³ които предоставят специфични критерии за оценка на родителския капацитет и цялостното благополучие на детето. Тези насоки разглеждат важни аспекти като емоционалното благополучие на детето, жилищните условия, образованието и семейната динамика. Освен това, Методологията за управление на случаи за закрила на дете в риск¹⁷⁴ очертава допълнителни критерии, като се фокусира върху физическото, когнитивното и емоционалното развитие на детето, родителската подкрепа и социалната интеграция на детето. Единната методология има за цел да реши този проблем, като предоставя структуриран и стандартизиран подход, който да осигури по-последователни и предвидими резултати по дела, свързани с благосъстоянието на децата.

¹⁷³ Държавна агенция за закрила на детето, *Изготвена е нова матрица на социален доклад за оценка на родителския капацитет* (2015), достъпна на: <https://sacp.government.bg/новини/изготвена-е-нова-матрица-на>

¹⁷⁴ Държавна агенция за закрила на детето, *Методология за управление на случаи на дете в риск* (България, 2019 г.), достъпна на: <https://sacp.government.bg/sites/default/files/regulatorybase/metodika19101.pdf>

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ОЦЕНКА НА НАЙ-ДОБРИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО ПРИ СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ¹⁷⁵

Единната методология за оценка на най-добрите интереси на детето предоставя структуриран подход за оценка на най-добрите интереси на детето

1. СЪБИРАНЕ И АНАЛИЗ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ДЕТЕТО

- Възраст и етап на развитие
- Специфични нужди (здравеопазване, образование, психология и др.)
- Връзка с всеки родител и по – далечни роднини (братя и сестри, баби и дядовци)
- Минали грижи и настоящи родителски договорености
- Родителски капацитет и желание за сътрудничество
- Възгледите и предпочитанията на детето (в зависимост от възрастта и зрелостта)
- Културни, религиозни и езикови съображения

2. СТРУКТУРИРАНЕ И ПОДГОТОВКА НА ПРОЦЕСА ПО МЕДИАЦИЯ

- Индивидуални срещи с всеки родител за оценка на динамиката на конфликта
- Идентифициране на силните страни, рисковете и защитните фактори
- Изясняване на ролите на медиаторите, експертите и адвокатските представители
- Създаване на план за действие, фокусиран върху нуждите и благосъстоянието на детето
- Разделяне на фактически споразумения от спорни въпроси

3. ТЕХНИКИ И ПОДХОДИ В СЕСИЯТА ПО МЕДИАЦИЯ

- Въпроси, фокусирани върху детето: Насочване на родителите да разсъждават върху решенията през призмата на благосъстоянието на детето
- Тестване на реалността: Насърчаване на родителите да си представят сценарии от ежедневието при дадени условия
- Инструменти за визуализация: Хронологии, календари, образци за родителски планове
- Инструменти за оценка на риска: За идентифициране на евентуални опасности, свързани със защитата (напр. насилие, пренебрегване)
- Ако е необходимо: Съдействие от специалисти по детски грижи, социални работници или психолози

¹⁷⁵ Унифицирана методология за оценка на най-добрите интереси на детето, достъпна на: <https://pamb.info/pdf/2020/191109-doklad-deinost2-metodologia-inreses-na-deteto.pdf>

4. ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ СЛЕД МЕДИАЦИЯ

- Изготвяне на писмен план за родителски грижи , отразяващ споразуменията в най-добрия интерес на детето
- Мониторинг и преглед на споразуменията с цел адаптиране с течение на времето
- Насочване към услуги за подкрепа (напр. консултиране, програми за родители), ако е необходимо

7 РЕГУЛИРАНЕ НА УСЛУГИТЕ ПО МЕДИАЦИЯ В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Поради чувствителността и сложността на случаите на международно отвлечане на деца и като се има предвид, че международното отвлечане на деца е престъпление в няколко държави членки на ЕС, международната семейна медиация следва да бъде включена в регулаторна рамка, която определя как медиацията ще бъде организирана, провеждана и контролирана. **Регулаторната рамка е важна, за да се гарантира, че процесът по медиация се осъществява в съответствие с международните стандарти, както и с европейското и националното законодателство. Тя гарантира, че медиаторите, родителите и децата разполагат с необходимата подкрепа и че са осигурени подходящи мерки за защита на техните интереси.** Регулирането е важно и за координацията между центровете и лицата предоставящи услуги по медиация, съответните съдебни и административни органи, централните органи и доставчиците на услуги в областта на грижите за детето, за да се гарантира, че постигнатите споразумения са валидни и отговарят на относимите правни рамки.¹⁷⁶

Следните аспекти на услугите по медиация следва да бъдат регулирани от закона или чрез други подходящи механизми:

ДОСТЪП ДО МЕДИАЦИЯ И ЗАЩИТНИ МЕХАНИЗМИ:

- достъп до медиация във всеки подходящ момент и на всеки подходящ етап от производството, като се изясни на родителите, децата и други членове на семейството възможността за достъп, инициране и участие в медиация;
- участието на детето в процеса по медиация и, когато е приложимо, представителството на детето от наистойник *ad litem*;
- създаването на национален регистър или база данни на квалифицирани медиатори;
- достъп до помощ и услуги, свързани с процеса по медиация;
- получаване на информирано съгласие от родители, деца и всички други отговарящи на условията членове на семейството, участващи в медиацията;
- използване на цифрови услуги, онлайн платформи и видеоконферентна връзка за улесняване на срещите за медиация, когато е необходимо;
- участие на адвокати;
- мерки за защита и безопасност при медиация;

КВАЛИФИКАЦИЯ И АКРЕДИТАЦИЯ НА ДОСТАВЧИЦИ НА УСЛУГИ ПО МЕДИАЦИЯ:

- лицензиране на доставчиците на услуги по медиация;
- минимални квалификации и изисквания към медиаторите;
- обучение и акредитация на медиатори;
- проверки;
- неутралност, независимост и безпристрастност на медиаторите;
- етични стандарти и кодекси за поведение на медиаторите;
- надзор, обучение и отчетност на медиаторите;
- мониторинг и отчетност на доставчиците на услуги по медиация, включително независим контрол/наблюдение;

¹⁷⁶ Вижте Хагската конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г.

ФУНКЦИОНИРАНЕ НА УСЛУГИ ПО МЕДИАЦИЯ:

- поверителност, секретност и защита на данните при медиация;
- задължения за докладване на медиаторите и доставчиците на услуги по медиация;
- ролята и отговорностите на медиаторите в механизмите за насочване на родители и деца, нуждаещи се от подкрепа;
- достъп до услуги за подкрепа на медиатори, като например превод и културна медиация;
- административни задължения на доставчиците на услуги по медиация, включително докладване на данни и статистика;
- координация на процеса по медиация със съдебните производства и централните органи;
- проверки на споразумения постигнати чрез медиация от съдилища или административни органи;
- прилагане на споразумения постигнати чрез медиация.

В следващите раздели се разглеждат по-подробно някои от тези ключови елементи на регулаторната рамка за международни услуги по семейна медиация.

ДОСТЪП ДО МЕДИАЦИЯ

Международните и европейските инструменти насърчават алтернативното решаване на спорове, като например медиацията като начин за подпомагане на родителите при доброволно уреждане на техните спорове (вж. Глава 4). **При регулирането на достъпа до медиация е важно да бъдат направени няколко съображения, за да се насърчи прибягването до медиация от страна на родителите, когато е уместно, като например осигуряване на наличност и достъпност на услугите за медиация, улеснено участие в процеса по медиация, насочване на подходящите случаи към медиация и координиране на процеса на и съответните съдебни производства.**¹⁷⁷

Опитът от редица европейски страни показва, че само писмена информация

относно международната семейна медиация често не е достатъчна, за родителите да се насочат към медиация. Когато писмената информация се комбинира с информация, предоставена лично, например от медиатор, който присъства в съда или участва в съдебното заседание в производството по връщане на детето по Хагската конвенция от 1980 г., желанието на родителите да обмислят медиация несъмнено се засилва. Този подход е дал положителни резултати, тъй като повече родители са решили да предпочетат медиацията пред съдебното производство. Започнал в Нидерландия, този подход впоследствие е повлиял на инициативи в Германия и Обединеното кралство, а отделни съдилища следват и възприемат тази практика и в други страни.¹⁷⁸ Освен

¹⁷⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., Глава 4.

¹⁷⁸ Съвет на държавите от Балтийско море, *Транснационална закрила на детето: ролята на съдиите, социалните служби и централните органи*, проект „ЗАЩИТАВАМЕ децата в движение“, 4-та експертна среща, 25-26 ноември 2014 г., Пълен доклад от срещата, 2015 г., стр. 46-48.

това, бюрата за предварителна медиация улесняват достъпа на родителите до медиация в няколко европейски страни. Те предоставят информация и подкрепа и

извършват предварителни оценки, за да определят дали даден случай е подходящ за медиация.

ПРИМЕР ОТ ПРАКТИКАТА: УСЛУГИ ЗА ПРЕДВАРИТЕЛНА МЕДИАЦИЯ ВЪВ ФРАНЦИЯ

Във Франция, неправителствената организация Droit d'Enfance – ISS France предлага услуги по предварителна медиация от 2022 г. Предварителната медиация е услуга, предоставяна в подготвителната фаза на процеса по медиация. Тя е по-малко формална от самия процес на медиация и включва няколко ключови действия:

- **информира** родителите за процеса по медиация, правата на родителите и детето, както и за наличните възможности;
- **оценява** семейната ситуация, за да се установят нуждите и притесненията на родителите и детето, и извършва предварителен анализа дали семейната ситуация е подходяща за медиация;
- **насочва** семейството към медиатори, ако ситуацията им е оценена като подходяща за медиация;
- подкрепя родителите при постигането на **временно споразумение** още преди започване на процеса по медиация;
- предлага **съвети как да се запазят**

или възстановят семейните отношения/здравословни семейни отношения, в съответствие с правата и отговорностите на двамата родители и най-добрите интереси на детето.¹⁷⁹

В идеалния случай процесът на предварителна медиация следва да се провежда от мултидисциплинарен екип. Въпреки че обикновено участва професионален медиатор, екипът може да включва и социални работници, юристи или други квалифицирани лица. Специалистите, участващи в предварителната медиация, следва да преминат специално обучение, основано на международните и европейските стандарти относно семейното право, правата на детето и правосъдието, съобразено с интересите на детето.¹⁸⁰

Като представител на Международната социална служба във Франция, Droit d'Enfance работи в партньорство с националните клонове на ISS в други европейски страни, за да предлага услуги за предварителна медиация, включващи родители от различни страни. **Въз основа на опита си в тази област, Droit d'Enfance – ISS France разработи методологията iCare за предварителна медиация за международна семейна медиация в**

¹⁷⁹ Droit d'Enfance – ISS France, *Методология за предварителна медиация, международна семейна медиация в най-добрия интерес на детето*, 2025 г., стр. 6.

¹⁸⁰ Droit d'Enfance – ISS France, *Методология за предварителна медиация, международна семейна медиация в най-добрия интерес на детето*, 2025 г., стр. 8.

най-добрия интерес на детето.¹⁸¹ Методологията насочва доставчиците на услуги по медиация при създаването на бюра за

предварителна медиация и може да се използва в подкрепа на обучението по предварителна медиация.

ПРИМЕР ОТ ПРАКТИКАТА: МЕДИАТОР В СЪДА – НАСЪРЧАВАНЕ НА МЕДИАЦИЯТА ЧРЕЗ ДОСТЪП В СЪДА

Вдъхновена от нидерландския опит, MiKK пилотира модела „Медиатор в съда“ (MiC) в берлинския семеен съд, който е специално определен да разглежда дела по Хагската конвенция за международното отвлечение на деца. Днес моделът се прилага в 22 такива специализирани семейни съда в Германия и продължава да се разширява. Този модел предвижда съдът да насрочи две заседания по дело за връщане по Хагското споразумение. Специализиран медиатор се кани на първото съдебно заседание. Тъй като производството по връщане трябва да приключи в рамките на максимум 6 седмици, първото съдебно заседание се свиква в рамките на 2-4 седмици. Второ съдебно заседание се насрочва незабавно за 7-10 дни по-късно. На първото заседание присъства медиатор, осигурен от MiKK, който обяснява ползите от медиацията на родителите – на родния им език, ако желаят – и родителите могат да задават въпроси. **По този начин медиацията се превръща в конкретна и реалистична опция в една емоционално натоварена и трудна ситуация. Има прозрачност, тъй като всички страни и участници в делото присъстват и са информирани, т.е. родителите и техните адвокати, настойникът ad litem на детето, служителите на Службата за младежта (местните служби за закрила на детето) и, ако е необходимо, преводачи.**

Преди първото изслушване, MiKK осигурява на разположение медиатор с необходимите езикови и културни умения. Ако родителите се съгласят да отнесат спора към медиация, процесът по медиация се провежда в рамките на 7-10 дни преди второто изслушване.

Ако родителите постигнат споразумение, медиаторът и родителите го съставят заедно, а адвокатите на родителите го проверяват, преди родителите да го подпишат. След това то се изпраща в съда или се представя на второто съдебно заседание. По време на медиацията медиаторите и съдията не обменят информация, нито разговарят помежду си, за да спазят принципа на поверителност. Съдът преглежда споразумението и, ако изискванията са удовлетворени, го одобрява, за да му придаде изпълнителна сила, доколкото е възможно и в съответствие с обстоятелствата по делото.¹⁸²

Ако родителите не постигнат споразумение чрез медиация, съдебното заседание ще се проведе по график и съдията ще вземе решение по делото. Дори в такъв случай процесът по медиация обикновено подобрява отношенията и комуникацията между родителите и им помага да осъзнаят различните начини за решаване на ситуацията и да разберат последиците

¹⁸¹ Droit d'Enfance – ISS France, *Методология за предварителна медиация, международна семейна медиация в най-добрия интерес на детето*, 2025 г.

¹⁸² Вижте *AMICABLE (2019-2021)* Инструменти за добри практики за прилагане на споразумения постигнати чрез медиация и Модел за добри практики за включване на медиация в производства за отвлечение на деца.

от своите решения и действия за детето. Родителите често започват да градят взаимно доверие отново, защото често това е първият път, в който отново разговарят и се изслушват. Така че процесът по медиация, дори и да не разреши родителския спор, като цяло може да положи основите на взаимно уважение между родителите и да ги насърчи да спазват съдебното решение.

Моделът „медиатор в съда“ изисква организационни усилия от страна на специализирана неправителствена организация, занимаваща се с медиация, за да се организира подходящ екип за съвместна медиация: един медиатор с правен и един с психо-социален опит, които трябва да бъдат в кратки срокове и да притежават подходящ културен опит и езикови умения. Важно е да се гарантира, че родителите, пребиваващи в чужбина, имат реална възможност да поддържат контакт с детето/децата по време на производството. Тази комуникация може да бъде организирана и координирана в рамките на процеса по медиация, така че да се осигури ста-

билност за детето и да се насърчи доброто взаимодействие между страните. В зависимост от възрастта на детето и обстоятелствата по случая, детето също може да участва в медиацията. Ако родителят, от когото детето е отнето, не може да пътува до мястото на провеждане на съдебното заседание или сесията по медиация, сесиите по медиация могат да се проведат онлайн чрез видеоконферентна връзка.

Многоезичната консултативна и предважителна служба по медиация на MiKK и международната мрежа на MiKK от 200 активни специализирани трансгранични семейни медиатори, от 32 държави, медиращи на 30 езика, гарантират, че този модел функционира добре в цяла Германия и ЕС, както и по целия свят.

В светлината на положителния опит на участие на медиатор в производствата пред съд в в Германия, Англия и Нидерландия, съфинансираният от ЕС проект AMICABLE въведе този модел в Италия, Полша и Испания, където той беше приет много положително.¹⁸³

ДОСТЪП ДО СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

В България достъпът до семейна медиация се определя от правна рамка, която урежда препращането на спора от съда към медиация и включва различни частни и публични инициативи, насочени към насърчаване на извънсъдебното уреждане на родителски спорове. **Както бе споменато, правната основа за медиацията е очертана основно в Закона за медиацията от 2004 г., който определя медиацията като доброволен и поверителен процес, който може да се**

прилага по граждански и семейноправни дела. Въпреки че съдилищата не могат да задължават страните да участват в медиация, съгласно чл. 140а от ГПК съдът е длъжен да насочи страните лично да участват в информационна среща за процедура по медиация, когато е предявен иск или е отправено искане по определени категории дела, изрично посочени в закона. На основание чл. 140а, ал. 2, т. 5, съдът може да задължи страните да участват в такава среща и ко-

¹⁸³ AMICABLE (2019-2021) Инструменти за добри практики за прилагане на споразумения постигнати чрез медиация и модел за добри практики за включване на медиация в производства за отвлечане на деца: проект, съфинансиран от ЕС, разработен от MiKK с външни правни експерти от Германия (Джулиан Хирш, Сабине Бригер) и партньори: Университет Вроцлав (Полша), Университет Аликанте (Испания), Университет Милано-Бикока (Италия). Инструментите и моделът за добри практики са достъпни на: <https://www.amicable-eu.org>

гато прецени, че спорът е подходящ за медиация, като вземе предвид всички релевантни обстоятелства, включително когато бързото и доброволно уреждане на спора е в интерес на страните или на детето.

На практика родителите научават за услугите за медиация чрез множество канали. Съдебните препращания остават един от най-влиятелните източници, особено в случаите, когато семейноправен въпрос вече е отнесен пред съдия. Чл. 140а от ГПК предвижда задължителни информационни срещи за медиация по определени категории дела, включително някои семейни спорове, които също служат като канал родителите да се запознаят с медиацията. Адвокатите също играят централна роля в насочването на родителите към медиация, като често я препоръчват като стъпка преди или паралелно със съдебния спор. Освен това осведомеността се подкрепя от усилията на неправителствени организации, както и от информация, достъпна чрез онлайн ресурси. Някои родители също така научават за медиацията чрез компетентните органи в трансгранични случаи съгласно Хагската конвенция.¹⁸⁴ След като са били уведомени за тази възможност, родителите могат да получат достъп до услуги по медиация

сравнително лесно чрез директен контакт – най-често по телефон или имейл.

В случаите, в които съществуват центрове за медиация към съда, като например тези в по-големи градове като София, родителите могат да бъдат насочени директно към център, действащ в рамките на съдебната система. Като алтернатива, те могат да се обърнат към частни сертифицирани медиатори, включително такива, преминали обучение специално в сферата на трансграничната семейна медиация.¹⁸⁵ Тези частни специалисти предлагат по-голяма гъвкавост, въпреки че услугите им обикновено са платени и може да не са достъпни за всички семейства.

Въпреки наличието на услуги по медиация, няколко предизвикателства могат да възпрепятстват достъпа до тях. Те включват ограничената осведоменост сред родителите относно съществуването и ползите от медиацията. Освен това, доброволният характер на медиацията означава, че участието зависи от желанието и на двете страни, което не винаги е налице. Освен това, частните услуги по медиация обикновено са платени, което може да бъде пречка за някои семейства.

ЗАЩИТНИ МЕХАНИЗМИ В МЕДИАЦИЯТА

Медиацията следва да се провежда в съответствие с принципите на правата на човека и етичните стандарти. Препоръка CM/Rec(2025)4 на Комитета на министрите на Съвета на Европа гласи, че медиацията или други алтернативни процеси за разрешаване на спорове не са подходящи, когато е установено домашно насилие или ко-

гато има основателни рискове от насилие, освен ако не са налице подходящи мерки за безопасността на страните при постигането на взаимно споразумение.¹⁸⁶ За да бъдат ефективни, мерките трябва да бъдат предвидени в закона или по друг начин.

В началото на процеса по медиация, ме-

¹⁸⁴ iCage2 въпросник.

¹⁸⁵ Пак там.

¹⁸⁶ Препоръка CM/Rec(2025)4 на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно защитата на правата и най-добрите интереси на детето в производствата за раздяла на родители, 28 май 2025 г., параграф 48.

диаторът може да не е достатъчно запознат с конкретните обстоятелства по случая и нивото на необходимите защитни мерки. В някои от случаите, в хода на производството може да се установи насилие или риск от насилие в семейството. Тези проблеми обаче може и да останат скрити в съдебните производства и да бъдат разкрити едва по време на медиацията. Хагската конференция по международно частно право отбелязва, че твърденията за домашно насилие в случаи на международно отвлечение на деца не са необичайни, въпреки че някои от тях може да се окажат неоснователни. **Страните и участниците в медиацията трябва да са наясно, че процесът по медиация не е предназначен за разглеждане на твърдения относно наличието на насилие в семейството, а да реши въпросите, свързани с контакти и достъп и други важни проблеми, свързани с грижите за децата и отглеждането им при съвместна родителска отговорност.**¹⁸⁷

Необходимо е да бъдат въведени предпазни мерки, за да се гарантира, че родителите, които изберат медиация, могат да го направят в защитено пространство и при равни условия. За тази цел случаят трябва да бъде внимателно оценен по два критерия: първо, оценката трябва да установи дали случаят е подходящ за медиация и, когато това се потвърди, да изясни необходимите защитни механизми в случая.¹⁸⁸

„Истанбулската конвенция“ на Съвета на Европа забранява задължителната медиация в случаи, включващи насилие, обхванати

от Конвенцията / по смисъла на Конвенцията (член 48.1; вижте Глава 3: ограничения и предизвикателства на медиацията). **Въпреки това има убедителни аргументи за превръщането на информационните срещи относно медиацията в стандартна и задължителна мярка във всички случаи на международно отвлечение на деца, стига участието в медиацията да остане доброволно решение на родителите, да са налице необходимите мерки за защита преди, по време и след медиацията и всеки родител да има ефективен достъп до съдебни производства преди началото на медиацията и през целия процес.** Изискването родителите да присъстват на информационна сесия относно медиацията обаче не бива да води до забавяне на производството по връщане.¹⁸⁹

Защитните мерки включват по-специално следните мерки и стъпки:

- Предварителна оценка на случая и целесъобразността на пристъпването към медиация;
- Оценка на способностите на централите и лицата предоставящи услуги по медиация, за да се гарантира подходяща квалификация и готовност за справяне със случая;
- Наличие на подходящи средства за подкрепа на детето и родителите;
- Практически мерки за осигуряване на безопасност, ако и доколкото е необходимо в случая;
- Гарантиране на правото на детето да участва в медиацията.

¹⁸⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г., стр. 73, параграф 262.

¹⁸⁸ За по-подробно обсъждане на медиацията в случаи, когато е извършено или е било твърдяно домашно насилие, вижте: Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г., Глава 10. Съвет на Европа, Комитет на министрите, *Препоръка № R (98) 1 на Комитета на министрите до държавите членки относно семейната медиация*, 21 януари 1998 г. Freeman, M., Домашно насилие и отвлечение на деца от родители, 2022 г. Freeman, M., *Домашно насилие и отвлечение на деца от родители*, 2022 г. Freeman, M., Taylor, N., Домашно насилие и участие на деца: съвременни предизвикателства за Хагската конвенция за отвлечение на деца от 1980 г., *Journal of Social Welfare and Family Law*, том 42, 2020 г., стр. 154-175. Хагска конвенция по международно частно право, Доклад от срещата на експертите по въпросите на домашното/семейното насилие и Хагската конвенция за отвлечение на деца от 1980 г., 12 юни 2017 г., Университетът на Уестминстър, Лондон, 2017 г. Аланен, Й., Когато правата на човека са в конфликт: медиация при международни спорове за отвлечение на родители, включващи защитата при домашно насилие, *The University of Miami Inter-American Law Review*, том 40, № 1, стр. 49-108, 2008 г.

¹⁸⁹ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца, 2012 г., стр. 56.

„Благосъстоянието, безопасността и сигурността на всички участници в медиацията са от първостепенно значение за надеждното протичане на процеса. Международната семейна медиация не е подходяща за всички ситуации и процесът не трябва да се използва от никой участник за избягване или забавяне на съдебни производства или процедури, или за манипулиране или оказване на влияние върху друг участник. В зависимост от това как е организирана медиацията, медиаторът първоначално се среща или разговаря с всяка страна поотделно и я информира за процедурата по медиация. Те заедно проучват дали медиацията е подходяща в техния случай и дали и двете страни са готови да участват; или дали друг процес на разрешаване на спорове би бил по-подходящ.“¹⁹⁰

Тази първоначална оценка включва три ключови въпроса:

- a) лична безопасност на участниците;
- b) способността за участие в медиация;
- c) зачитане на съдебните и административните производства.

Международна социална служба, Харта за международни процеси на семейна медиация (2017 г.)

ОЦЕНКА НА ПРИГОДНОСТТА НА СЛУЧАЯ

Преценката дали медиацията е подходяща за решаване на спора следва да се направи, като се вземат предвид спецификите на всеки отделен случай. За да се улесни този процес, за медиаторите следва да се разработят стандартизирани инструменти за проверка за домашно насилие и други съответни рискове (вж. Каре 13).

При тази оценка, медиаторът следва да се увери, че всеки родител е способен и желае да защити личните си интереси, както и правата и най-добрите интереси на детето преди, по време и след медиацията. Когато е имало твърдение за насилие, следва да се вземат предвид няколко фактора, като например тежестта и честотата на предполагаемото домашно насилие, предполагаемият извършител и жертва(и), физическото и психическото

здраве на родителите и детето, както и всички рискове или заплахи.¹⁹¹ **Важен въпрос, който трябва да се зададе при оценката, се отнася до нивото на страх, което родителят е изпитвал или все още изпитва. Освен това, трябва да се изследва безопасността и благополучието на детето, случаите на насилие срещу него и дали детето е било свидетел на насилие между родителите (вижте също Каре 3: Вредното въздействие на домашното насилие върху децата и правото на безопасност).**¹⁹²

Съгласно Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие, държавите са задължени да осигурят всеобхватна оценка на риска от случаи на насилие по Конвенцията (член 51). **Целта е да се оцени опасността от смърт или повторно насилие, както и сериозността на ситуацията, за да**

¹⁹⁰ Международна социална служба, *Харта за международни процеси на семейна медиация*, процес на сътрудничество, 2017 г., стр. 5-7.

¹⁹¹ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 72-77. Международна социална служба, *Харта за международни процеси на семейна медиация*, процес на сътрудничество, 2017 г., стр. 5-7.

¹⁹² Паркинсън, Л., Семейна медиация, четвърто издание, Lexis Nexis, 2020 г.

се управлява рискът и да се осигури координирана безопасност и подкрепа. Когато е уместно и възможно предвид обстоятелствата по случая, резултатите от оценката на риска следва да се използват като основа за определяне на пригодността на случая за медиация. Когато не е проведена самостоятелна оценка на риска, скринингът за насилие по случая следва да включва въпроси за оценка на всички рискове.

Ако родителите желаят да опитат медиация въпреки случаите на домашно или друго насилие в семейството и случаят е оценен като подходящ за медиация, медиаторите могат да обмислят алтернативни методи за разрешаване на спорове, които са разработени специално за тези цели и осигуряват засилена подкрепа от мултидисциплинарен екип от специалисти.¹⁹³

¹⁹³ Вижте например модела за координирано разрешаване на семейни спорове: Field, R., Lynch, A., Hearing parties' voices in Coordinated Family Dispute Resolution (CFDR): an Australian pilot of a family mediation model designed for matters with a history of domestic violence (Изслушване на гласовете на страните при координирано разрешаване на семейни спорове): an Australian pilot of a family mediation model designed for matters with a history of domestic violence (Изслушване на гласовете на страните при координирано разрешаване на семейни спорове); *Journal of Social Welfare and Family Law (Вестник за социално благосъстояние и семейно право)*, 36 (4), 2014, стр. 392-402. Вижте също модела Parental Coordinator (Координатор на родителските грижи, нова роля за социалните работници), *Journal of Social Work (Вестник за социална работа)*, Sage, 2022.

ПОВИШАВАНЕ НА БЕЗОПАСНОСТТА ПРИ МЕДИАЦИЯ: ИНСТРУМЕНТИ ЗА СКРИНИНГ ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

В международната семейна медиация, проверката за домашно насилие е съществен елемент от оценката на пригодността, необходима преди насочване или допускане на случай на международно отвлечане на дете до медиация. Проверката помага за идентифициране на минали случаи на насилие в семейството и в резултат на това се постига защита на жертвите на насилие от неговия извършител в хода на процеса по медиация. Инструментите за проверка насочват медиатора при оценката на вероятността дадено лице да е преживяло насилие и на тази основа случаите, които не са подходящи за медиация поради дисбаланса на силите и съображения за безопасност.¹⁹⁴

Изследванията са идентифицирали редица фактори, които повишават ефективността на скрининга за насилие: по-специално използването на ефективен стандартизиран инструмент за скрининг; надеждна процедура за скрининг; разпределение на ресурси и обучение на специалисти, провеждащи скрининга.

Понастоящем в Европа няма единен подход или стандартизирана практика при използването на инструменти за скрининг и всички центрове или лица предоставящи услуги по медиация използват различни инструменти за скрининг за оценка на пригодността.

Оценката на проблемите и опасенията за безопасността от страна на медиатора (ОПОБ-СМ) е разработена специално, за да се преодолее тази празнина. Инструментът насочва медиатора да проведе лично интервю с всеки родител, за да се оцени наличието на индикатори, свързани с различни форми на домашно насилие, тяхната честота и интен-

¹⁹⁴ Това текстово поле е базирано на: McCutcheon, R., *Addressing domestic violence in mediation: the need of more uniformity and research (Справяне с домашното насилие в медиацията: необходимостта от по-голяма унифицираност и изследвания)*, Harvard Negotiation Law Review, 2021. Вижте също: Holtzworth -Munroe, A., Beck, CJA, Applegate, A., The Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MASIC): A Screening Interview for Intimate Partner Violence and Abuse Available in the Public Domain (Оценка на домашното насилие и проблеми, свързани с безопасността от страна на медиатора): *Пробиотично интервю за насилие и злоупотреба от страна на интимен партньор, достъпно в публичното пространство*, *Family Court Review (Преглед на семейния съд)*, 48(4), стр. 646-662.

живност, както и пригодността на медиацията с оглед на конкретната идентифицирана форма на насилие. Той представлява тест за седем форми на насилие и включва оценка на риска за всяка от тях: психологическо насилие, принудително контролиращо поведение, заплахи за тежко насилие, физическо насилие, тежко физическо насилие, сексуално насилие и преследване. Инструментът е преминал оценяване и е установено, че е по ефективен при идентифициране на домашно насилие в сравнение с други скринингови подходи. Първоначалните доказателства потвърждават неговата вътрешна съгласуваност, както и надеждността и валидността на резултатите му.¹⁹⁵ Той се счита за обещаващ документ, който трябва да премине през допълнителни тестове и оценки, включително със специално внимание към правата и безопасността на детето. Инструментът ОПОБСМ е публично достъпен.¹⁹⁶

В допълнение към проверката в контекста на оценката за пригодност преди началото на процедурата по медиация, резултатите от изследванията препоръчват медиаторът да следи за наличието на насилие през целия процес, тъй като това увеличава възможността за идентифициране на случаи, които не са били открити при първоначалната проверка.

ОЦЕНКА НА РИСКА И ПРИГОДНОСТ ЗА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Българското законодателство не предвижда стандартизиран механизъм за оценка на това дали даден конфликт е подходящ за медиация. Процесът обаче се ръководи от националния Закон за медиацията и Наредба № 2 от 2007 г., които очертават правните и етичните условия, които трябва да бъдат изпълнени, преди да може да започне медиацията. Медиаторите трябва да гарантират, че спорът попада в някоя от категориите, предвидени в закона – напр. граждански, търговски, семейни и административни дела, и че и двете страни участват доброволно. **Преди да поемат случай, медиаторите също оценяват дали могат да спазят основните принципи на независимост, без-**

пристрастност и неутралност по време на целия процес. Ако съществува риск тези принципи да бъдат компрометирани, например поради предишни взаимоотношения с една от страните, те са етично задължени да откажат случая. Тази оценка помага за защита на справедливостта и почтеността на процеса по медиация.

Част от определянето на пригодността включва първоначална среща, често наричана предварителна или информационна сесия. **По време на тази среща медиаторите предоставят на всички страни ясна информация за това какво представлява медиацията, като подчертават нейния добровolen характер и поверителността на споделяното по време на сесиите.**¹⁹⁷

¹⁹⁵ Покман, В., Роси, Ф.С., Холцурт -Мънро, А., Апългейт, А.Г., Бек, К.Дж.А., Д'Онофрио, Б.М., Оценка на проблемите и опасенията за безопасност от медиатора (MASIC): надеждност и валидност на нов скрининг за насилие от интимен партньор, *Assessment*, 21(5), 2014, стр. 529-542.

¹⁹⁶ Холцурт -Мънроу, А., Бек, С.А., Апългейт, А., Оценка на медиатора за проблеми и опасения относно безопасността (MASIC): *Интервю за скрининг за насилие и злоупотреба от интимен партньор, достъпно в публичното пространство*, *Family Court Review*, 48(4), стр. 646-662.

¹⁹⁷ Член 13(1) от Закона за медиацията.

Медиаторът обяснява, че участието е изцяло доброволно и че всяка страна може да се оттегли по всяко време. Той също така пояснява, че ролята на медиатора не е да взема решения а да помага на страните да постигнат взаимно приемливо решение. Също така, чл. 140а, ал. 3 от ГПК предвижда изключения, при които съдът не задължава страните да участват в информационна среща за медиация. Би могло да се каже, че тези изключения всъщност очертават и ситуации, които носят рискове и показват, че спорът не е подходящ за разрешаване чрез медиация. Такива са случаите, когато по делото има представени доказателства за упражнено насилие между страните, когато съществува риск за живота или здравето на детето, както и когато се прецени, че медиацията няма да доведе до положителен резултат. В тези ситуации участието в процедура по медиация би било неефективно или дори вредно за защитата на интересите на страните и особено на детето. По този начин законодателят въвежда механизъм за филтриране на споровете, за да гарантира, че задължителните информационни срещи за процедурата по медиацията се използват само там, където има реален шанс за постигане на съгласие.

Въпреки че на практика няма национално приет инструмент за оценка на пригодността на процедурата по медиация като цяло, съществуват инициативи, насочени към подпомагане на страните и съдиите при идентифицирането на случаи, подходящи за медиация. Един такъв пример, посочен в отговор на въпросника iCare2, е разработен от съдия Владимир Валков, който е разглеждал дела, свързани с гражданските аспекти на международното отвлечане на деца. Той е създал инструмент за самооценка за родители – „Въпросник – Избор на процедура за разрешаване

на спор относно гражданските аспекти на международното отвлечане на деца“. Инструментът е предоставян на родителите преди съдебното заседание, с цел да подпомогне страните да обмислят естеството на своя конфликт и да преценят потенциала на медиацията като подходяща процедура. Макар и ограничен по обхват и приложение, този пример демонстрира усилие за въвеждане на структуриран подход за оценка на пригодността на медиацията при чувствителни трансгранични семейни спорове.

Що се отнася до проверката за насилие, понастоящем в България няма официален или стандартизиран инструмент, използван от медиаторите. **Случаите, включващи домашно насилие, обикновено се изключват от медиация на съдебно ниво, а не чрез процес на проверка, воден от медиатор. Съдиите имат правомощия да определят дали медиацията е подходяща и когато има доказателства или опасения относно насилие, особено в дела по семейно право, те се насърчават да не насочват случая към медиация.** Това служи като форма на предварителна проверка, но само в случаите, когато двойките се обръщат директно към съда, за да разрешат споровете си.

Що се отнася до оценката на риска, България понастоящем не използва инструмента ОПОБСМ, нито пък е наличен на български език. Вместо това, последните законодателни промени в областта на домашното насилие се фокусират върху съдебните среди. **През август 2024 г. правителството въведе подробни стандарти и методологии за оценка на риска от домашно насилие - предназначени за съдилища и защитни служби съгласно Закона за защита от домашно насилие.**¹⁹⁸ Тези процедури позволяват на съдилищата да оценят вероятността от повторно

¹⁹⁸ Член 76 от Правилника за прилагане на Закона за защита от домашно насилие.

насилие, ескалация или дори смърт, но не са структурирани за използване от медиатори. По този начин, макар България да е постигнала значителен напредък във формализирането на оценката на риска, този напредък все още не е намерил отражение в практиката по медиация.

Въпреки че медиацията не е изрично забранена в случаи на домашно насилие, тя рядко се практикува в подобен контекст в България. Преобладаващият принцип е, че когато едната страна е обект на насилие и това застрашава способността ѝ да участва равностойно, медиация не трябва да се провежда. В изключителни случаи, когато и двете страни изрично се съгласят да участват и са въведени подходящи мерки за защита и безопасност, медиацията може да бъде разрешена и провеждана с повишено внимание и предпазливост.¹⁹⁹

Оценка на пригодността на центровете по медиация и медиаторите

При самооценка, доставчикът на услуги по медиация следва да гарантира пригодността на услугата и на отделния(ите) медиатор(и) да медиират по делото, като гарантира безопасността на страните и участниците. Като минимум, това изисква следното

- специалистите, извършващи оценката на пригодността, са специално обучени и квалифицирани за тази цел;
- случаят се поверява на опитни медиатори, които са специално квалифицирани да се справят със ситуации, в които се твърди или е доказано домашно насилие, и които са готови да

адаптират модела и метода на медиация към обстоятелствата по случая;

- доставчикът на услуги по медиация разполага с вътрешен документ и набор от правила, гарантиращи благополучието на детето (Протоколът за благосъстоянието и закрилата на децата), а медиаторите са запознати с него и са обучени да го спазват.

Оценка на услугите по медиация и пригодността на медиатора в България

Понастоящем в България не е разработена или стандартизирана система, която доставчиците на медиация да използват за оценка на пригодността на техните услуги или на отделни медиатори, особено в случаи, свързани с домашно насилие или проблеми, свързани със закрилата на детето. Въпреки че съществуват някои съответни законови разпоредби и професионални насоки, като например тези, посочени в Закона за медиацията и Наредба № 2 от 2007 г., те обикновено са с широк обхват и не предвиждат подробни самооценки за всеки отделен случай от специално обучени специалисти. Съществуващите мерки остават предимно на ниво общи етични задължения или нововъзникващи добри практики, вместо да се прилагат систематично в цялата област.

Няколко неправителствени организации и организации за медиация, като например Института за медиация и управление на спорове (ИМУС), се застъпиха за въвеждането на структурирани инструменти за оценка, включително предварителен и непрекъснат скрининг, особено когато се твърди или подозира домашно насилие.²⁰⁰

¹⁹⁹ Споразумения , Медиация при развод и домашно насилие - кога да се използва и кога не (2025), достъпно на: <https://www.sporazumenia.com/bg/news/1/id/35.html>

²⁰⁰ IMEUS.bg, Успешно проведен семинар на тема „Работа с конфликти и медиация в случаи на домашно насилие“ (2025), достъпно на: <https://imeus.bg/aktualno/uspeshno-proveden-seminar-na-tema-rabota-s-kritiki-i-mediaciya-pri-sluchai-na-domashno-nasilie/>

Тези инициативи обаче понастоящем са с консултативен характер. На практика, дали даден случай ще бъде оценен като подходящ за медиация, често зависи от преценката на медиатора или на препращащия съдия, а не от формален, стандартизиран процес, извършван от обучени оценители.

УСЛУГИ ЗА ПОДКРЕПА НА ДЕТЕТО И РОДИТЕЛИТЕ

Медиацията следва да се провежда само когато са налице подходящи услуги за подкрепа и механизми за насочване. Преди да започне процесът по медиация, доставчикът на услуги по медиация следва да осигури следното:

- родителите и детето да имат ефективен достъп до подкрепа, като например психосоциално консултиране и правни съвети, за да вземат информирано решение относно участието си в медиацията, както и да продължават да получават подкрепа по време на и след процеса по медиация;
- особен представител/настойник който е на разположение да представлява детето, в съответствие с приложимото законодателство;
- безопасността на всички участващи страни е гарантирана по всяко време, по-специално на родителите, детето, медиатора, преводача и настойника *ad litem*;
- поверителността на информацията, споделена в процеса по медиация, е гарантирана на всички страни и участници, като всеки родител разполага с необходимата информация и подкрепа, за да започне състезателно съдебно производство по всяко време на процеса;

- механизмите за докладване са налице и са разбрани от страните и участниците, а медиаторът е готов да направи подходящи препращания/ пренасочвания, например към служби за закрила на детето или правоприлагащи органи, в съответствие с националното законодателство, уреждащо задълженията за докладване и ограниченията на правилата за професионална тайна или поверителност на услугите по медиация;
- всички твърдения за насилие се разследват и се предприемат последващи действия от компетентните органи в съответствие с националното законодателство, за да се гарантира безопасността на родителите и детето.

УСЛУГИ ЗА ПОДКРЕПА И ПРАВНА ЗАЩИТА ПРИ СЛУЧАИ НА МЕЖДУНАРОДНО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ

В България съществуват специализирани услуги за психологическа подкрепа за деца и родители, засегнати от международно отвлечане на деца, но те се предоставят предимно чрез неправителствени организации и са базирани предимно в по-големите градове. Няма специализирани държавни центрове, фокусирани специално върху психологическото въздействие на международното отвлечане. Някои организации, като например ISS България, предоставят консултации чрез своите Центрове за обществена подкрепа²⁰¹, които предлагат психологическа и социална помощ на семейства в криза. Тези услуги обаче не са насочени изключително към международно отвлечане на деца и тяхната наличност е концентрирана в няколко града. Родителите и децата също имат достъп до телефон 116 000 гореща линия за изчезнали деца (емоционална,

201 Международна социална служба България (ISS България), достъпно на: <https://www.iss-bg.org/en/home/>

психологическа, социална, правна и административна подкрепа)²⁰² и детската телефонна линия 116 111²⁰³, обслужвана от обучени психолози, работи денонощно и е достъпна в цялата страна. Въпреки тези възможности, достъпът остава неравномерен, особено за семейства, живеещи в по-малки градове или селски райони, където специализирана помощ може да не е налична или да е трудно да се получи.

По отношение на правната помощ, родителите, участващи в дела за международно отвлечане на деца, могат да получат подкрепа както чрез публични, така и чрез частни канали. **Националното бюро за правна помощ предоставя безплатна правна помощ на лица, които отговарят на определени финансови критерии или критерии за уязвимост, включително случаи, включващи деца под закрилата на Закона за закрила на детето**²⁰⁴. В производства по Хагската конвенция Министерството на правосъдието (като определен централен орган на България) назначава служебен защитник, който да представлява родителя-жалбоподател, като гарантира, че се осигурява правно представителство, дори когато родителят не е в България или няма средства да наеме адвокат²⁰⁵. В допълнение към финансираната от държавата помощ, родителите имат възможност да работят и с частни семейни адвокати, включително такива, препоръчани / предложени от чуждестранни посолства, като например посолството на САЩ в София²⁰⁶. Въпреки че правната рамка гарантира достъп до съвети и представителство,

практическата наличност на опитни адвокати е непостоянна и не всички семейства отговарят на условията за финансирана от държавата помощ.

Що се отнася до законното представителство на детето, българското законодателство позволява назначаването на настойник, назначен от съда / особен настойник или друг законен представител, който да действа в най-добрия интерес на детето по време на съдебни производства. Съгласно член 15 от Закона за закрила на детето, децата на 10 и повече години трябва да бъдат изслушвани във всяко административно или съдебно производство, засягащо техните права или интереси, като социалните служби гарантират, че мнението на детето е взето под внимание по подходящ начин. Дирекция „Социално подпомагане“ може да представлява детето в определени случаи, разрешени от закона²⁰⁷, но назначаването на особен представител обикновено е по преценка на съда и не е стандартна практика в производствата за трансгранично отвлечане. **Въпреки че децата имат право на правна помощ и да подават жалби във всички случаи, засягащи техни интереси, използването на назначени настойници по дела за международно отвлечане остава ограничено.**

Що се отнася до процеса по медиация, българското законодателство изисква всички участници, включително децата, когато е приложимо, да бъдат информирани за принципа на поверителност и

202 „Изчезнали деца Европа“, достъпно на: <https://missingchildreneurope.eu/>

203 Фондация „Асоциация Анимус“, Българска национална телефонна линия за помощ на деца (2025), достъпна на: <http://animusassociation.org/en/programs-and-services/bulgarian-national-help-line-for-children/>

204 Министерство на правосъдието на Република България, Как да получите правна помощ, достъпно на: <https://mjs.bg/home/index/13dcedb4-b023-48d7-bc31-5c7434f1c39b>

205 Държавен департамент на САЩ, Международно отвлечане на деца от родител: България (2025 г.), достъпно на: <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/International-Parental-Child-Abduction-Country-Information/Bulgaria.html>

206 Посолство на САЩ в България, Правна помощ, достъпно на: <https://bg.usembassy.gov/legal-assistance-list-of-lawyers-in-sofia/>

207 Член 15 (7) от Закона за закрила на детето.

правото им да започнат състезателно съдебно производство по всяко време. Както бе споменато, Законът за медиацията изисква медиаторите да обяснят поверителността на процеса и доброволния характер на участието. Конкретните практики за информиране на децата обаче не са подробно описани в законодателството. Степента, до която децата са информирани за тези аспекти, зависи до голяма степен от преценката на медиатора. На практика това означава, че докато родителите обикновено са информирани чрез писмени формуляри за съгласие и устни обяснения, децата не винаги получават подходяща за възрастта им информация за правата си по време на медиацията. Такива отклонения показват, че правата на децата може да не се спазват последователно по време на процеса по медиация.

В случаите, когато има съмнение или сигурна информация за насилие срещу дете, в България е въведен официален и правно регламентиран механизъм за насочване. Тази система е създадена съгласно член 36 от Закона за закрила на детето, който изисква Дирекция „Социално подпомагане“ да реагира на всеки сигнал за дете в риск или жертва на насилие, като сформира мултидисциплинарен екип в рамките на 24 часа. Този екип включва представители на социалните служби, полицията, прокуратурата, общината и, когато е уместно, образователните и здравните институции. Екипът отговаря за оценката на ситуацията и разработването на индивидуален план за защита, като специалистите работят заедно, докато случаят бъде решен²⁰⁸. Въпреки че правната рамка предлага солиден механизъм за насочване, няма стандартизиран протокол за

информиране на децата и родителите за него. **В повечето случаи е отговорност на участващите специалисти, като социални работници и полицейски служители, да обяснят предприетите стъпки и наличната подкрепа. Яснотата и дълбочината на тази комуникация зависят до голяма степен от обучението и ресурсите на специалиста.** В някои области неправителствени организации и центрове като „Зона Закрила“²⁰⁹ подпомагат процеса, като предлагат подходящи за деца материали и консултации, но достъпът до тези услуги е разпределен неравномерно в страна.

Що се отнася до задълженията за докладване в България, законът очертава ясна йерархия, която дава приоритет на защитата на детето пред професионалната поверителност. Това може да включва участието на медиатори, социални работници, учители и медицински специалисти. Съгласно чл. 7 от Закона за закрила на детето, всеки, който подозира, че дете е изложено на риск от вреда, малтретиране или пренебрегване, трябва незабавно да докладва това на Дирекция „Социално подпомагане“ или на полицията. **Това задължение за докладване важи дори когато лицето е обвързано с професионална тайна, което означава, че поверителността не може да се използва като причина за мълчание.** По подобен начин, въпреки че медиацията по закон е поверителен процес, Законът за медиацията прави изрично изключение, когато са застрашени безопасността или най-добрите интереси на детето. В такива случаи на медиаторите е разрешено да нарушат поверителността, за да защитят детето или да предотвратят физическо или психологическо насилие²¹⁰.

²⁰⁸ Член 36 (3) от Закона за закрила на детето.

²⁰⁹ Зона Закрила, Център за застъпничество и подкрепа на деца, достъпен на: <https://zonozakrila.bg/>

²¹⁰ Член 7(3), точка 2 от Закона за медиацията.

Реакцията на правоприлагащите органи в България на докладваните престъпления в контекста на международното отвлечане на деца като цяло е неефективна. Според Годишния доклад на Държавния департамент на САЩ за 2024 г. относно международното отвлечане на деца²¹¹, България е демонстрирала модел на неспазване на Хагската конвенция от 1980 г.. **Докладът подчертава, че правоприлагащите органи често не са действали достатъчно бързо или ефективно при изпълнение на заповеди за връщане, издадени от български съдилища. В няколко случая децата не са били открити или върнати въпреки ясните съдебни решения и е имало значителни забавяния при изпълнението на действия, предписани от съда.** Тези пропуски в прилагането не са били изолирани случаи, а повтарящи се, системни проблеми в координацията, приоритизирането и проследяването от страна на българските правоприлагащи органи. В резултат на това прилагането на практика остава непоследователно и родителите често се сблъскват със сериозни пречки, когато се опитват да върнат децата си по официални канали.

МЕРКИ ЗА БЕЗОПАСНОСТ В ПРАКТИЧЕСКИТЕ ДОГОВОРЕНОСТИ:

Ако даден случай бъде оценен като подходящ за медиация и родителите дадат своето свободно и информирано съгласие за опит за медиация, може да се наложи да се въведат допълнителни предпазни мерки в практическите договорености. Практическите и организационните мерки за безопасност следва да бъдат взети в съответствие с констатациите от оценката

на пригодността и биха могли да включват следното:

- Ако се счете за уместно родителите да се срещат в една и съща стая, те трябва да могат да дойдат на мястото за медиация, придружени от доверено лице, и не трябва да бъдат оставяни сами в стаята. Сътрудничеството на ко-медиаторите може да е важно, за да се гарантира това.
- Когато е уместно, медиаторът следва да има възможността да използва непряка, а не пряка медиация, като организира отделни срещи с родителите или като гарантира, че родителите пристигат на мястото на срещата през различни входни точки или в малко по-различно време, за да се предотвратят срещи извън мястото на срещата.
- Използването на онлайн разрешаване на спорове, т.е. медиация чрез интернет-базирана комуникация и видеоконферентна връзка, може да е подходящо, за да се избегне физически контакт, като в този случай следва да се обърне специално внимание на осигуряването на поверителността на сесиите.²¹²

Когато срещу оставения родител са отправени твърдения за насилие, споразумението чрез медиация следва да вземе предвид наличието и ефективността на защитни мерки в юрисдикцията на обичайното местопребиваване на детето, за да се реагира на установения риск и да се защитят детето и родителят, който го е отвел, в случай на връщане.²¹³

²¹¹ Държавен департамент на САЩ, *Годишни доклади за международното отвлечане на деца* (Travel.State.Gov, май 2025 г.), достъпно на: <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data.html>

²¹² Вижте: Кучински, М., *Капаните и възможностите за използване на технологиите при медиация по трансгранични дела за попечителство над деца*, *Journal of Dispute Resolution*, 2010, брой 2, стр. 297-325.

²¹³ Хагска конвенция по международно частно право, *Доклад от срещата на експертите по въпросите на домашното/семейното насилие и Хагската конвенция за отвлечане на деца от 1980 г.*, 12 юни 2017 г., Университетът на Уестминстър, Лондон, 2017 г., стр. 2, 3. Вижте също K. Trimmings, A. Dutta, M. Zupan (ред.), *Домашно насилие и отвлечане на деца от родител. Защита на отвлечашите майки в производствата за връщане*, Intersentia, 2022 г.

ПРАКТИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА БЕЗОПАСНО ПРОВЕЖДАНЕ НА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

В България все още няма официални правила или механизми, специално предназначени да гарантират безопасността при медиация в чувствителни случаи, като например тези, свързани с международно отвлечане на деца или твърдения за насилие, съществуват няколко практически и организационни мерки в подкрепа на безопасното участие в процеса. **Както бе споменато, макар Законът за медиацията и Наредба № 2 от 2007 г. да предоставят правната и етична основа за медиаторите да оценят дали даден случай е подходящ за медиация, тези правила не включват подробни протоколи за управление на риска или осигуряване на физическа и емоционална безопасност по време на сесиите по медиация.**

Когато медиацията се провежда в сложни или потенциално конфликтни случаи, практическите договорености се оставят до голяма степен на преценката на медиатора. В някои случаи медиаторите могат да позволят присъствието на лице за подкрепа, избрано от страните, или да организират отделни сесии, така че да се сведе до минимум пряката конфронтация. **Друг метод, който може да се приложи в емоционално натоварени случаи и е разрешен от закона,²¹⁴ е съвместната медиация.** Това включва екип от двама или повече медиатори, работещи заедно, често комбинирайки различни области на експертиза, като например юрист и психолог, за да се справят по-добре с емоционалните и правни сложности. На практика тя често се прилага в сложни случаи, включващи чувствителна динамика, като трансгранични спорове или случаи, включващи различия в културата, езика, пола или религията, и има за цел да осигури по-го-

ляма безпристрастност и емоционална сигурност през целия процес.

В редките случаи, когато медиацията е разрешена въпреки опасения относно предишно насилие, практическите мерки могат да включват организиране на отделни срещи или поетапно пристигане и заминаване, за да се избегне пряка конфронтация. Медиаторите могат да се срещат със страните поотделно, за да оценят емоционалното им благополучие и да намалят конфликта, всичко това в рамките на гъвкавостта, разрешена от Закона за медиацията²¹⁵. **Националната платформа за електронна медиация на България²¹⁶, стартирана от Българската търговско-промишлена палата, е друга мярка, която позволява разрешаването на спорове изцяло онлайн.** Въпреки че платформата е насочена предимно към конфликти между предприятия, нейната гъвкава инфраструктура прави технически възможно използването в семейни или трансгранични дела, където безопасността или разстоянието са от значение. **По този начин, въпреки че законодателството не предвижда универсални мерки за защита, медиаторите в България имат достъп до някои практически инструменти, които могат да се прилагат за всеки отделен случай, за да се създаде по-безопасна среда за медиация.**

МЕРКИ ЗА ЗАЩИТА И УЧАСТИЕ НА ДЕТЕТО В ПРОЦЕСА ПО МЕДИАЦИЯ

Тъй като медиаторите подпомагат родителите при постигането на споразумение, те нямат компетентността или правомощията да разследват случая, да призовават детето на изслушване или да разпитват свидетели относно положението на детето в семейството. За разлика от съдебните производства, където съдията или специ-

²¹⁴ Член 12 от Закона за медиацията.

²¹⁵ Член 13(5) от Закона за медиацията.

²¹⁶ Българска търговско-промишлена палата, Платформа за електронна медиация (2019), достъпна на: <https://www.bcci.bg/news/15657>

ално обучен специалист изслушва детето според възрастта и зрелостта му и обстоятелствата по случая, участието на детето и определянето на най-добрите интереси не са ясно регламентирани в процеса по медиация. Следователно трябва да се въведат специални мерки, за да се защити детето и да се гарантира неговото благополучие по време на медиацията, както и да се гарантира, че медиацията се провежда в съответствие с най-добрите интереси на детето.²¹⁷ (вижте Глави 4 и 5)

КОДЕКСИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ ПРИ МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

В България, макар че няма единен етичен кодекс, който да се прилага за всички медиатори, ясни етични стандарти са установени чрез законодателство и широко приети професионални насоки. Както бе споменато по-рано, Законът за медиацията и Наредба № 2 за прилагането му от 2007 г. очертават основните принципи, които трябва да ръководят медиацията – като неутралност, поверителност и доброволно участие. От медиаторите се очаква да останат безпристрастни и да се оттеглят от производството, ако не могат да действат независимо или ако тяхната неутралност е под съмнение. Тези изисквания определят законовия минимум за етично поведение в професията.

Освен тези законови изисквания, Европейският кодекс за поведение на медиаторите, преведен и популяризиран в България, често се приема доброволно от практикуващи медиатори и организации. Този кодекс подчертава необходимостта от подходящо обучение, непрекъснато професионално развитие, прозрачност в рекламата и таксите и стриктно спазване на поверителността. Организациите,

предлагащи услуги по медиация, могат да интегрират този кодекс във вътрешните си политики, включително обучение и механизми за справяне с етичните нарушения.

Освен това, много центрове за медиация, свързани със съдилищата и управлявани от неправителствени организации, работят съгласно вътрешни кодекси за поведение. Макар и да не са задължителни, тези кодекси обикновено изискват от медиаторите публично да декларират своята квалификация, да поддържат текущо етично обучение и да обработват жалби чрез вътрешни етични комисии. По този начин страните, участващи в медиацията, могат да разчитат на множество нива на професионален надзор, за да гарантират справедливост и почтеност по време на целия процес. **Един забележителен пример е кодексът за поведение, разработен от Професионалната асоциация на медиаторите в България²¹⁸.** Този кодекс обхваща основните етични принципи, които се очаква медиаторите да спазват, и установява рамка за отчетност чрез Етична комисия, която служи като официален орган, пред който могат да се подават и разглеждат жалби относно поведението на медиатора. Той допринася за разширяването на структурата на отчетност и професионализъм, която се е развила в областта на медиацията в България.

Въпреки че тези кодекси на асоциациите засилват основните етични стандарти и насърчават последователността при провеждането на процедури по медиация, техните разпоредби остават общи и не са специално пригодени за справяне със сложните трансгранични семейни спорове. Настоящата етична рамка, както законова, така и доброволна, не съдържа специфични насоки относно няколко основни аспекта на международната семейна медиация. Те включват

²¹⁷ Хагска конференция по международно частно право, *Медиация*, Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 25.

²¹⁸ Професионална асоциация на медиаторите в България, *Кодекс за поведение на медиаторите* (2025 г.), достъпен на: <https://pamb.info/tzentar-pamb/mediatzija/kodeks-na-mediatorite>

ролята на детето в медиацията, насоките в случаи, включващи домашно или основано на пола насилие, и стандартите за компетентност на медиатора в межкултурна или многоезична среда. За да се гарантира, че подобни сложни въпроси се решават с подходящи предпазни мерки и професиона-

лизъм, медиаторите, участващи в международна семейна медиация (МСМ) в България, следва да се позовават на международно признати инструменти, които определят ясни етични и процедурни стандарти. Един такъв пример е Хартата за международни процеси на семейна медиация.²¹⁹

КАРЕ 14

ХАРТА ЗА МЕЖДУНАРОДНИ ПРОЦЕСИ НА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

В съвместен процес, включващ 55 професионални медиатори от цял свят, Международната социална служба разработи Хартата за международни процеси на семейна медиация с цел да определи стандарти за практиката на международната семейна медиация в глобален контекст. Публикувана през 2017 г., Хартата определя следните 10 принципа за международна семейна медиация:

- доброволно участие
- пригодност на медиацията
- вземане на решения от участниците
- достъп до независима правна консултация за всеки участник
- поверителност
- независимост
- безпристрастност
- зачитане на правата и интересите на децата
- квалификации на международни семейни медиатори
- културна осведоменост и чувствителност на медиаторите

Хартата има за цел да засили диалога и сътрудничеството между медиаторите и административните и правните органи, участващи в международната семейна медиация.

НЕУТРАЛНОСТ, НЕЗАВИСИМОСТ, БЕЗПРИСТРАСТНОСТ И СПРАВЕДЛИВОСТ НА УСЛУГИТЕ ПО МЕДИАЦИЯ

Медиаторите трябва да действат неутрално, независимо и безпристрастно в процеса по медиация. Позицията, действията и комуникацията на медиатора трябва да отразяват тези принципи, за да се гарантира, че страните могат да участват в медиацията с равни възможности и равни позиции при договаряне.²²⁰

Тези принципи изискват медиаторът да се ръководи от правата на страните в процеса по медиация, в който правата и най-добрите интереси на детето са от първостепенно значение, като същевременно се вземат предвид правата и отговорностите на родителите като личности и в техните родителски роли.

²¹⁹ Международна социална служба, Генерален секретариат, [Международна семейна медиация](#). Международна социална служба, [Харта за международни процеси на семейна медиация](#), процес на сътрудничество, 2017 г.

²²⁰ Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г., стр. 58.

Доставчиците на услуги по медиация трябва да гарантират, че условията на труд на медиаторите гарантират тяхната независимост, безпристрастност и неутралност. За тази цел услугите по медиация не следва да се предоставят заедно с други услуги, които биха могли да доведат до конфликт на интереси.²²¹

Като водещи участници в тази област, медиаторите имат значителна роля за формирането на облика на медиацията през последните десетилетия, а техният опит, както и статутът им на недържавни участници, насърчават доверието в независимостта, безпристрастността и неутралността на услугата, която предлагат.

ДОСТАВЧИЦИ НА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ И СПАЗВАНЕТО ОТ ТЯХНА СТРАНА НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ

В България услугите по медиация се предлагат от редица доставчици, включително съдебни центрове, неправителствени

организации и юристи със самостоятелна практика. Сред основните доставчици са центрове, свързани със съдилищата, като например този в Софийския окръжен съд, който играе водеща роля в насърчаването на семейната и гражданската медиация, и неправителствени организации като фондация „Партньори България“²²², известна с работата си по граждански, семейни и трансгранични спорове. Тези организации обикновено следват както националната правна рамка, така и вътрешните си кодекси за поведение, за да гарантират спазването на основните принципи на медиацията. Много от тях изискват медиаторите да завършат сертифицирано обучение, да надграждат професионалното си развитие и да спазват основните етични насоки. Вътрешни механизми за мониторинг, като например процедури за надзор и жалби, често се използват за поддържане на тези стандарти. Чрез тези структури основните доставчици помагат да се гарантира, че медиацията в България се провежда по професионален, етичен и прозрачен начин.

ОБУЧЕНИЕ И КВАЛИФИКАЦИЯ НА МЕДИАТОРИ

Медиаторите по дела за международно отвлечение на деца следва да бъдат опитни семейни медиатори, за предпочитане със специализирано обучение по трансгранична семейна медиация, правата и най-добрите интереси на детето и спецификата на делата за международно отвлечение на деца.

Първоначалното и продължаващото обучение на медиаторите трябва да комбинира няколко дисциплини, за да ги подготви за сложността на международното отвлечение на деца. Медиаторът се нуждае от знания и умения във връзка с

- правната рамка и процедурните въпроси, свързани с международното отвлечение на деца, както и съответните институции, като например централните органи;
- права и отговорности на родителите, както и на други членове на семейството, участващи в конфликта, като например баби и дядовци и (довеждени) братя и сестри;
- правата на детето;
- аналитични умения при оценка на

²²¹ Съвет на Европа, Европейска комисия за ефективност на правосъдието (СЕРЕЈ), *Европейски кодекс за поведение на доставчиците на медиация*, СЕРЕЈ(2018)24, 3-4 декември 2018 г., стр. 3. *Европейски кодекс за поведение на медиаторите*, 2004 г., стр. 2.

²²² Фондация Партньори България, *Център за медиация*, достъпно на: <https://partnersbg.org/bg/център-по-медиация/>.

ситуацията и нуждите на детето от подход, основан на правата му;

- трансгранична медиация и съвместна медиация;
- межкултурна и чувствителна към децата комуникация, езикови умения и опит в работата с преводачи или културни медиатори;
- опит с различни методи и подходи на медиация;
- медиация, включваща детето, и определяне на най-добрите му интереси;
- за защита на данните;
- правила за поверителност и секретност, както и задължения за докладване;
- съответните механизми за насочване и услуги за подкрепа на родители и деца;
- етични стандарти и защита на детето.

Медиацията, включваща деца, в случаи на международно отвлечане на деца следва да се извършва само от опитни медиатори със специално обучение. Мултидисциплинарното и съвместно обучение е важно за укрепване на сътрудничеството и координацията между медиатори, юристи и съдебни служители, служители на централния орган и настойници, доставчици на *ad litem* и местни услуги, работещи с родители, деца и други членове на семейството, участващи в случая.

Процедурите за проверка следва да изключват акредитацията на лица с криминално досие като медиатори, особено по отношение на осъжданите за престъпления срещу деца.

Доставчиците на услуги по медиация следва да осигурят редовно обучение и надзор над медиаторите, както и възможности за професионално развитие, за да продължат да повишават качеството на услугата в съответствие с националните,

европейските и международните правни рамки и насоки.

ДОСТАВЧИЦИ НА ОБУЧЕНИЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИ СЕМЕЙНИ МЕДИАТОРИ В БЪЛГАРИЯ

В България обучението на медиатори се регулира от Министерството на правосъдието, одобрява със заповед определени институции, които провеждат сертифицирани програми в съответствие със Закона за медиацията и Наредба № 2 от 2007 г. **Тези доставчици на обучение са отговорни за предоставянето на необходимата 60-часова програма, която обхваща както теоретични знания, така и практически умения. Само лица, които успешно завършат такива акредитирани курсове и получат положителна оценка / преминат окончателния изпит, могат да бъдат вписани в Единния регистър на медиаторите. Тази рамка гарантира стандартизирано ниво на начална квалификация в цялата страна.**

Надграждайки върху тези основни програми, някои доставчици на услуги въвеждат специализирано обучение за международни семейни медиатори, насочено към справяне със сложния характер на трансграничните спорове. Тези курсове, обикновено предлагани като част от последващото обучение, са насочени към медиатори, които вече са завършили задължителната 60-часова квалификация. Например, Итера включва целенасочени модули за трансгранична семейна медиация, които обхващат както правните, така и междуличностните измерения на такива случаи. Обучението разглежда ключови международни правни рамки, като Хагската конвенция и съответните инструменти на ЕС, и предлага насоки за справяне с процедурните аспекти на случаите на отвлечане на деца. Също толкова важно е, че тези програми подготвят медиаторите да се справят с емоционалната

динамика на разделянето на семейството, като преподават техники за деескалация на конфликта, ангажират се с комуникация, съобразена с детето, и разбират психологическите нужди на всички участващи страни. Въпреки че България няма единна, стандартизирана учебна програма за международна семейна медиация, усилията на

тези доставчици на обучение показват нарастващо признание за мултидисциплинарната експертиза, необходима в тази област. Включването на правни, психологически и културни компетенции в програмите за напреднало обучение отразява развиващия се подход към медиацията при сложни трансгранични семейни спорове.

КОНТАКТИ НА БЪЛГАРСКИ ДОСТАВЧИЦИ НА МЕДИАЦИЯ

Важен национален онлайн ресурс за доставчици на услуги по семейна медиация и организации за обучение в България е mediation.bg. Той предлага директен достъп до независими медиатори и центрове за медиация в цялата страна в различни области, включително семейни спорове.

Сред ключовите доставчици на медиация и обучение по медиация в България са:

Централен орган - Министерство на правосъдието

- Роля: Национален надзор върху медиацията, одобрява доставчици и поддържа регистър на медиаторите
- Адрес: ул. Славянска 1 1040, София, България
- Телефон: +359 92 37 576
- Имейл: rosica.nikolova@justice.government.bg
- Уебсайт: <http://www.justice.government.bg/>

Център за медиация към Софийския окръжен съд

- Роля: Предоставяне на възможност на страните по съдебни дела да разрешат спора си чрез медиация
- Адрес: ул. „Ген. М. Д. Скобелев“ 23, София 1463, България; бул. „Цар Борис“ 54, София 1618, България
- Телефон: +359 2 8955 600
- Имейл: documents.no@srs.justice.bg; documents.go@srs.justice.bg
- Уебсайт: <https://srs.justice.bg/bg/12656>

МСС България

- Роля: Нестопанско юридическо лице, което предоставя подкрепа на деца и техните семейства при трансгранични спорове
- Адрес: „Дондуков“ 5, вход Б (III), етаж 4, апартамент 14, 1000 София, България
- Телефон: +359 62 600 038
- Имейл: mss-iss@iss-bg.org
- Уебсайт: <https://iss-bg.org/en/home/>

Професионална асоциация на медиаторите в България (ПАМБ)

- Роля: Сертифициран доставчик на медиация и организация за обучение; лицензиран от Министерството на правосъдието (Заповед LS -04900, 28 ноември 2007 г.)
- Адрес: ул. „Дамян Груев“ 5, етаж 1, 1606 София, България
- Телефон: +359 887 42 3336
- Уебсайт: <http://www.pamb.info>
- Кодекс за поведение: <https://pamb.info/tzentar-pamb/mediatziya/kodeks-na-mediatorite>.

Национална асоциация на медиаторите (НАМ)

- Роля: Обединяваща професионална организация, представляваща медиатори в цяла България, насърчава медиацията, организира обучения и конференции
- Адрес: ул. Пиротска 7, СЮБ, 1000, София, България
- Телефон: +359 887 42 3336
- Имейл: info@nam-bg.org
- Уебсайт: <https://nam-bg.org/>

Партньори – Фондация „България“, Център за медиация

- Роля: Доставчик на услуги по медиация и център за обучение; сертифициран от Министерство на правосъдието (Заповед LS -04 -901, 28 ноември 2007 г.).
- Адрес: ул. „Якубица“ 2А, София 1164, България
- Имейл: partners@partnersbg.org
- Уебсайт: Фондация „Партньори – България“

Център за разрешаване на спорове

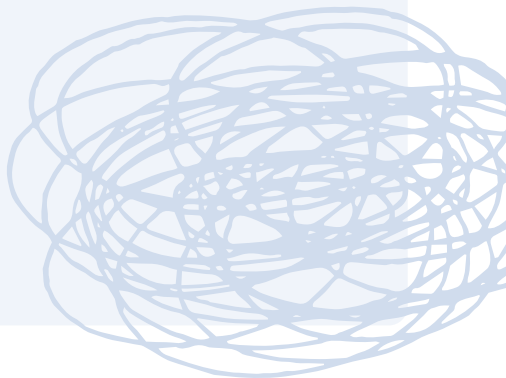
- Адрес: ул. „Антим I“ 79, офис 2, София, България
- Имейл: office@bgmediation.com
- Телефон: +359 879 984 777

Център за медиация „Диалог“

- Роля: Доставчик на медиация
- Адрес: ул. „Пиротска“ 7, етаж 5, София, България
- Телефон: +359 894 488 623
- Имейл: mediaciadialog@gmail.com
- Уебсайт: <https://mediacia-dialog.bg/za-nas/>

Институт „Итера“, Център за медиация

- Роля: Доставчик на медиация и център за обучение
- Адрес: ул. „Лоза“ 12, Варна 9000, България
- Телефон: 0700 1 57 58
- Имейл: office@itera.bg
- Уебсайт: itera.bg

ПРЕПОРЪКИ

ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

Както беше посочено по-горе, българското законодателство понастоящем не изисква медиаторите да преминават специализирано обучение по семейна медиация извън общия 60-часов курс по медиация. Това представлява структурна празнина, която засяга както националата, така и международната семейна медиация, особено в трансгранични случаи, включващи деца, които са признати за особено уязвима група. **Предвид правната и емоционалната сложност на подобни спорове, включително международното отвличане на деца и споровете за попечителство между лица в различни юрисдикции, е необходимо законодателна реформа.**

Законът за медиацията следва да бъде изменен, като се въведе специализация след придобиване на квалификация в областта на семейната медиация. Това специализирано обучение трябва изрично да включва международната семейна медиация и да предостави на практикуващите познания за съответните правни инструменти. Освен това, медиаторите следва да бъдат обучени в межкултурна компетентност, комуникация, насочена към детето, и умения за справяне с конфликти с висока чувствителност. Насоки на ниво ЕС, като например Насоките на Съвета на Европа за правосъдие²²³ и различни препоръки на Европейската комисия, подчертават значението на подобно обучение, съобразено с интересите на детето, за специалистите, ангажирани в областта на семейното правосъдие, включващо деца.

За да се приведат в действие тези реформи, следва да се разработи единна национална програма за обучение, която да включва:

- Стандартизирана учебна програма за медиатори, специалисти в областта на семейната и международната семейна медиация, обхващаща основни въпроси като отвличане на деца и прилагане на международни семейни споразумения;
- Етични стандарти, съобразени с най-добрите интереси на детето, с практически насоки за подходи за медиация, включващи детето;
- Ефективното разглеждане на трансгранични дела;
- Практически упражнения, съобразени с интересите на детето, и сътрудничество с централните органи и съдебните органи.

²²³ Съвет на Европа, Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, достъпни на: <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

СЪДЕБНО НАСОЧВАНЕ КЪМ МЕЖДУНАРОДНА СЕМЕЙНА МЕДИАЦИЯ

В съответствие с член 25 от Регламента „Брюксел IIb“, Законът за медиацията следва изрично да предвижда съдебно насочване към медиация при трансгранични дела за родителска отговорност. Включването на този механизъм в националното законодателство би улеснило използването на медиацията като практична и съобразена с интересите на детето алтернатива на състезателните производства, особено когато се изисква сътрудничество с чуждестранни централни органи. Това би допринесло и за хармонизиране на правната рамка на България с принципите на ЕС за взаимно доверие, съдебно сътрудничество и най-добри интереси на детето.

За да се гарантира ефективността на такъв механизъм за насочване, следва да се обърне внимание на няколко процедурни и институционални елемента:

- Ясни съдебни насоки, очертаващи кога и как следва да се прилага препращане при трансгранични случаи.
- Специализиран скрининг на случаи за оценка на пригодността на медиацията, особено в случаина сериозен конфликт или криещи рискове.
- Достъп до обучени медиатори с опит в международното семейно право, детската психология и межкултурната комуникация.
- Механизми за мониторинг и оценка за проследяване на насочванията, резултатите и спазването на стандартите за закрила на детето.

РАЗРАБОТВАНЕ НА НАЦИОНАЛНИ НАСОКИ ЗА МЕДИАЦИЯ, ВКЛЮЧВАЩА ДЕЦА

За да се постигне съответствие с международните стандарти и да се подобри участието на децата в семейната медиация, следва да се въведат унифицирани национални насоки и инструменти за медиация, включваща деца. Те следва да включват:

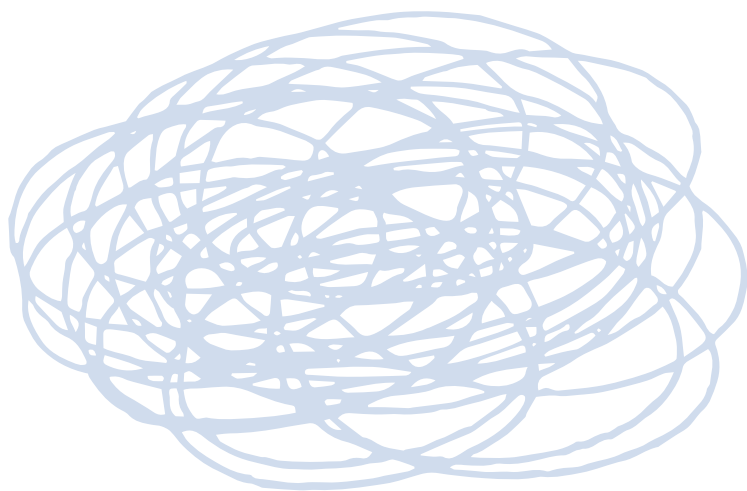
- Подходяща за възрастта и достъпна информация за децата, участващи в медиация, като се гарантира, че те разбират процеса, своите права и какво да очакват.
- Структурирани процедури за участие на деца, включително подготовка, подкрепа по време на медиация и обсъждане след медиация.
- Етични и процедурни насоки за медиаторите при работа с деца, съобразени с Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, при които водещи са интересите на детето.
- Стандартизирани инструменти за оценка на най-добрите интереси на детето
- Обучение и наръчници за насочващи органи и медиатори за това как да прилагат тези инструменти ефективно и последователно.

ПОДОБРЯВАНЕ НА МЕХАНИЗМИТЕ ЗА СЪБИРАНЕ И НАБЛЮДЕНИЕ НА ДАННИ

Точните и изчерпателни данни за международната семейна медиация са от съществено значение за разработването на политики, основани на доказателства, и за оценка на ефективността на настоящите правни и институционални рамки. Понастоящем в България липсва систематичен механизъм за събиране и публикуване на статистически данни в тази област. Институционализирането на такова събиране на данни не само би подпомогнало прозрачността и отчетността, но и би позволило по-добро проследяване на спазването на международните стандарти за правосъдие, фокусирано върху децата. За да се улесни това, следва да се разработи национална рамка за събиране и анализ на данни за:

- Обем и типология на делата, включително тези за международно отвличане на деца и трансгранични спорове за попечителство.
- Резултати от медиацията, като например постигнати споразумения, оттеглени дела или върнати за съдебно разглеждане.
- Продължителност и процедурни етапи на медиацията, за да се оцени ефикасността и достъпността.
- Използване на подходи, включващи децата, включително как и кога се изслушват децата.
- Гъвкавост на процедурите по медиация, като например онлайн, присъствени или многоезични сесии.

Такива данни биха служили като ключов инструмент за обратна връзка за институции, юристи и медиатори, насърчаващ непрекъснатото подобряване на качеството, приобщаване на децата и въвеждане на подходи, чувствителни към техните нужди, в международната семейна медиация.

9 РЕФЕРЕНЦИИ

МЕЖДУНАРОДНИ И ЕВРОПЕЙСКИ СТАНДАРТИ

Съвет на Европа, Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (Европейска конвенция за правата на човека), 1950 г.

Съвет на Европа, Конвенция за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие, [CETS № 210](#), 2011 г. („Истанбулска конвенция“).

Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се повтаря Регламент (ЕО) № 1347/2000 ([Регламент \(ЕО\) № 2201/2003](#)).

на Съвета от 25 юни 2019 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни дела и делата, свързани с

родителската отговорност, и относно международното отвлечане на деца ([Регламент \(ЕС\) 2019/1111](#)).

Хагска конференция по международно частно право, [Конвенция от 25 октомври 1980 г.](#) за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, № 28 (Хагска конвенция от 1980 г.).

Хагска конференция по международно частно право, [Конвенция от 19 октомври 1996 г.](#) за юрисдикцията, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството по отношение на родителската отговорност и мерките за закрила на децата, № 34 (Хагска конвенция от 1996 г.).

[Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на детето](#), 1989 г.

ПРЕПОРЪКИ И РЪКОВОДСТВА

Хагска конференция по международно частно право, [Медиация](#), Ръководство за добри практики съгласно Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, 2012 г.

Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009 г.), правото на детето да бъде изслушано, [CRC/C/GC/12](#), 2009 г.

Комитет по правата на детето, Общ коментар № 13 (2011), Правото на детето на свобода от всички форми на насилие, [CRC/C/GC/13](#), 18 април 2011 г.

Комитет по правата на детето, Общ коментар № 14 (2013 г.) относно правото на детето неговите най-добри интереси да бъдат взети като първостепенно съображение (чл. 3, ал. 1), [CRC/C/GC/14](#), 2013 г.

Съвет на Европа, [Насоки](#) на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правосъдието, съобразено с интересите на детето, 2010 г.

Съвет на Европа, [Слушай – Действай – Промени](#), Наръчник на Съвета на Европа за участие на децата за професионалисти, работещи за и с деца, 2021 г.

Съвет на Европа, Европейска комисия за ефективност на правосъдието (СЕПЕЖ), [Европейски кодекс за поведение на доставчиците на медиация](#), СЕПЕЖ(2018)24, 3-4 декември 2018 г.

[Европейски кодекс за поведение на медиаторите](#), 2004 г.

Съвет на Европа, Комитет на министрите, [Препоръка № R \(98\) 1 на Комитета на министрите до държавите членки относно семейната медиация](#), 21 януари 1998 г.

Съвет на Европа, Комитет на министрите, [Препоръка Rec\(2002\)10 на Комитета на министрите до държавите членки относно медиацията по граждански дела](#) , 18 септември 2002 г.

Хагска конференция по международно частно право, Работна група по медиация в контекста на Малтийския процес, [Принципи за създаване на структури за медиация в контекста на Малтийския процес](#) , ноември 2010 г.

ЛИТЕРАТУРА

Бремс, Е., Десмет, Е., Ванденхол , У., Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?, Routledge Research in Human Rights Law, 2017.

Край на насилието срещу деца, Край на телесното наказание, [Телесно наказание на деца: обобщение на изследванията за неговото въздействие и връзки](#) , 2021 г.

Фрийман, М., [Отвличане на дете от родител](#) , Дългосрочните последици, Международен център за семейно право, политика и практика, 2014 г.

Фрийман, М., Домашно насилие и отвличане на деца от родител , 2022 г.

Фрийман, М., Тейлър, Н., Домашно насилие и участие на деца: съвременни предизвикателства пред Хагската конвенция за отвличане на деца от 1980 г., *Journal of Social Welfare and Family Law*, том 42, 2020 г., стр. 154-175.

Хагска конвенция по международно частно право, Доклад от срещата на експертите по въпросите на домашното/семеиното насилие и Хагската конвенция за отвличане на деца от 1980 г. , 12 юни 2017 г., Университетът на Уестминстър, Лондон, 2017 г.

Хагска конвенция по международно частно право, Бюлетин на съдиите за международна закрила на детето, [Гласът на детето – 15 години по-късно](#) , Специален фокус, том XXII, 2018 г.

Хирш, Й., [Инструмент за добри практики за признание и изпълнение на семейноправни споразумения, включващи деца, в рамките на Европейския съюз](#) , проект „Amicable“, Берлин, 2020 г.

Missing Children Europe и др., [Подобряване на благосъстоянието на децата преди, по време и](#)

Международна социална служба, [Харта за международни процеси на семейна медиация](#) , съвместен процес, 2017 г.

Международна социална служба, [Разрешаване на семейни конфликти](#) , Ръководство за международна семейна медиация , 2014 г. [Ръководството на ISS за международна семейна медиация е достъпно на [Български](#), [Английски](#).²²⁴]

[след съдебни производства за международно отвличане на деца](#) , Мнения и гласове на 24 млади хора във Фландрия, Белгия, Voice Project, 2019 г.

Missing Children Europe и др., [Гласът на детето в случаи на международно отвличане на деца](#) , Позиционен документ, Voice Project, 2019 г.

Missing Children Europe и др., Гласът на детето в международни производства за отвличане на деца в Европа , [Резултати от проучване](#) , Voice Project, 2019 г.

Missing Children Europe и др., [Гласът на детето в международни производства за отвличане на деца в Европа](#) , [Резултати от съдебната практика](#) , Voice Project, 2019 г.

Мол, Н., Малвейви, Б., [Проучване за осъществимост](#) на правен инструмент относно защитата на най-добрите интереси на детето в ситуации на раздяла на родители , Съвет на Европа, 2021 г.

Руджеро, Р., Волнакис , Д., Хансън, К., Включването на „трети страни“: Статутът на родителството в Конвенцията за правата на детето, Право на децата в глобалния пейзаж на правата на човека, Изолация, вдъхновение, интеграция?, Редактирани от Ева Бремс, Елън Десмет и Уотър Ванденхол , Routledge Research in Human Rights Law, 2017, стр. 71-89.

Венке, Д., Правен инструмент за защита на най-добрите интереси на детето във вътрешноправни производства от публични органи за ограничаване на родителските отговорности или настаняване на дете под грижите на публични органи , [Проучване за осъществимост](#) , Съвет на Европа, 2021 г.

Церматен , Й., Принципът на най-добрите интереси на детето: буквален анализ и функция, Международно списание за правата на детето , 2010 г., стр. 483–99.

224 Вижте Генералния секретариат на ISS , Международна семейна медиация , [уебсайт](#) , 2014 г.

ЗА ПОВЕЧЕ ИНФОРМАЦИЯ И ДОСТЪП ДО НАЛИЧНИТЕ ИНСТРУМЕНТИ
[HTTPS://PROJECT-ICARE.EU](https://project-icare.eu)

Co-funded by
the European Union

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са единствено на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската Комисия. Нито Европейският съюз, нито финансиращият орган могат да бъдат държани отговорни.